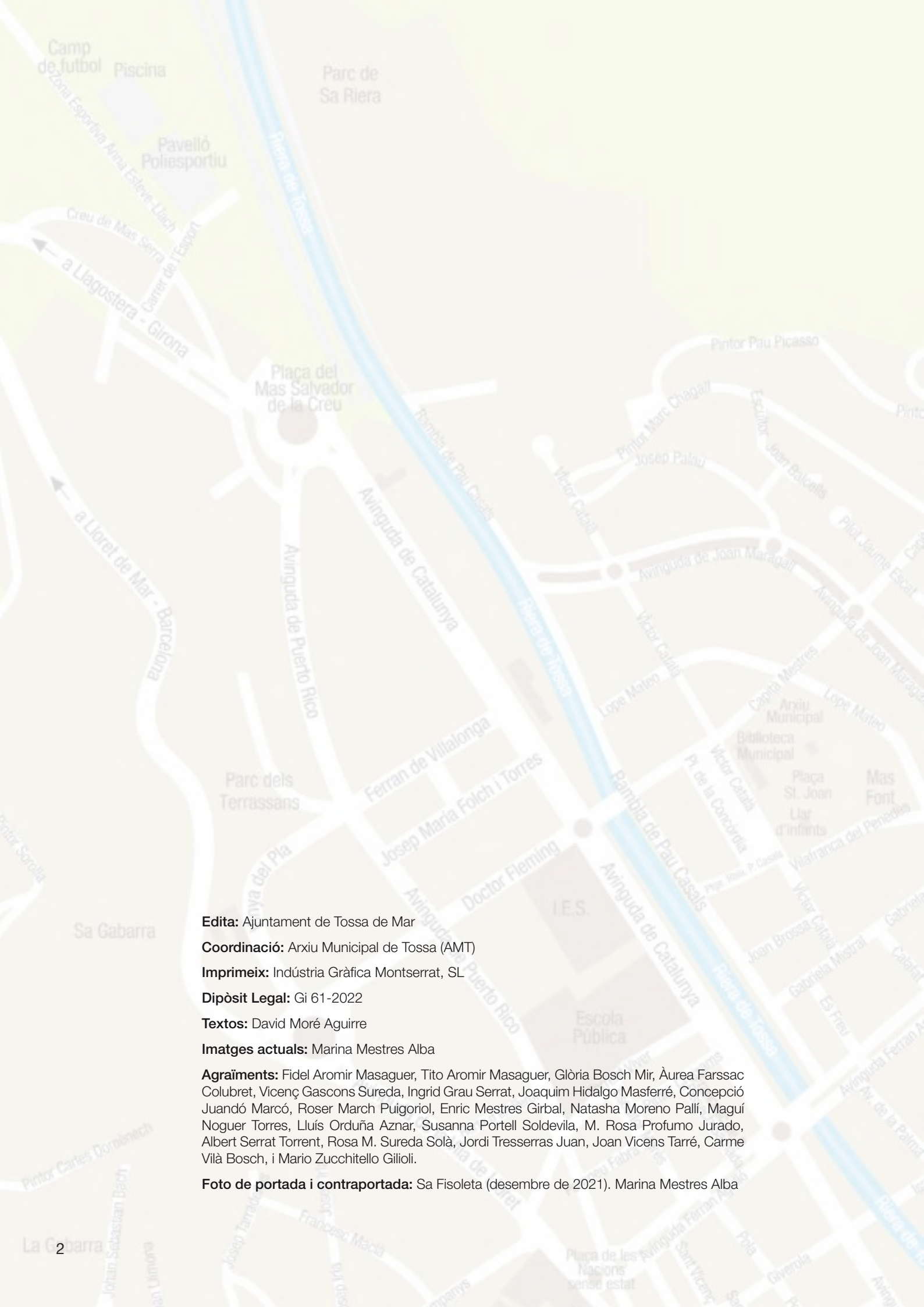

Programa
Festa Major
d'Hivern
SANT
VICENÇ

Del 20 al 30 de
gener de 2022
Tossa de Mar

Edita: Ajuntament de Tossa de Mar

Coordinació: Arxiu Municipal de Tossa (AMT)

Imprimeix: Indústria Gràfica Montserrat, SL

Dipòsit Legal: Gi 61-2022

Textos: David Moré Aguirre

Imatges actuals: Marina Mestres Alba

Agraïments: Fidel Aromir Masaguer, Tito Aromir Masaguer, Glòria Bosch Mir, Àurea Farssac Colubret, Vicenç Gascons Sureda, Ingrid Grau Serrat, Joaquim Hidalgo Masferré, Concepció Juandó Marcó, Roser March Puigoriol, Enric Mestres Girbal, Natasha Moreno Pallí, Maguí Noguer Torres, Lluís Orduña Aznar, Susanna Portell Soldevila, M. Rosa Profumo Jurado, Albert Serrat Torrent, Rosa M. Sureda Solà, Jordi Tresserras Juan, Joan Vicens Tarré, Carme Vilà Bosch, i Mario Zucchitello Gilioli.

Foto de portada i contraportada: Sa Fisoleta (desembre de 2021). Marina Mestres Alba

Salutació

FESTA MAJOR HIVERN 2022

Arribem de nou a una Festa Major d'Hivern marcada per les mesures i recomanacions sanitàries que, tot i que ens condicionaran les activitats i els actes previstos, els mantindrem i els farem amb tota la il·lusió i l'alegria que es mereix la nostra festa major.

Esperem que tot millori, nosaltres continuem treballant per incorporar noves activitats i actius per fer la nostra vila tan atractiva i viva com sigui possible, per poder mantenir-nos com a població referent de la Costa Brava i anar consolidant el camí de la recuperació iniciat aquest estiu passat.

Enguany tindrem a punt la nova il·luminació d'edificis històrics, com la de la Casa de Cultura o la Vil·la Romana, un nou directori per rutes a peu, per descobrir tots els racons de Tossa, i un nou nomenclàtor, que us presentem al llarg d'aquesta revista.

Aquest nou nomenclàtor ubica i reconeix espais molt estimats per nosaltres i ens permetrà donar-los a conèixer a tots els qui ens visitin, marcant una ruta o recorregut amb les referències a les persones, fets o paisatges que al llarg dels anys han estat referents a casa nostra.

El criteri de nomenclatura ha estat centrat en quatre punts, arrel tossenca del topònim, vinculació amb la vila, acceptació social i introducció de noms femenins que contribueixin a visibilitzar les dones en el nomenclàtor local.

Trobareu miradors dedicats a persones il·lustres com el nostre estimat escultor local Bonaventura Ansón, i al també tossenc Antoni Colombí, ambaixador d'Espanya a Sant Petersburg, que navegà tots els mars del nord d'Europa. Igualment, el mirador de na Nancy Johnstone, la primera anglesa en obrir un hotel a Tossa i a la Costa Brava: aquest mirador es troba ubicat en el nou vial de sortida que passa per darrere la Vil·la Romana dels Ametllers, un lloc encantador des del que es veu tot Tossa amb la Vila Vella i el mar al fons, i les restes romanes i la Casa de Cultura als teus peus. Aquesta postal et permet fer una fotografia de comiat preciosa, i a més d'un li provocarà un efecte d'enyorança que només farà que tingui ganes de tornar.

Així mateix, hi trobareu un espai dedicat a la Dra. Yvette Barbaza, geògrafa que basà el seu doctorat en l'estudi d'*El paisatge humà de la Costa Brava*, pioner i revolucionari, i molts més que anireu trobant en aquesta publicació, us els recomano tots, són llocs molt especials per a tots nosaltres.

Comencem un any nou, ben aviat ja tindrem un nou Pelegrí, no sabem en quines condicions haurem de caminar durant aquest nou any, esperem que siguin favorables i esmerçarem tots els nostres esforços en remuntar aquesta situació, vingui com vingui, endavant ses atxes!

Gràcies per ser-hi!

Ben vostre,

Ramon Gascons i Tarrés
Alcalde

El nou NOMENCLÀTOR

L'atorgament de noms de carrers, places i espais públics d'una població és sempre ocasió de retre homenatge a personalitats que per la seva trajectòria mereixen un reconeixement. I és molt bo, com ha succeït enguany, que les propostes assoleixin la unanimitat dels representants públics, perquè això permet assentar la seva denominació sobre unes sòlides bases i la seva projecció vers el futur, com elements que formen part de la realitat urbana del municipi i el seu arrelament social.

Fugim, doncs, d'aquell trist episodi viscut el 1926, quan la Comissió organitzadora de l'homenatge d'entitats excursionistes de Catalunya encarregada d'honar la figura del Dr. Ignasi Melé Farré, metge de la nostra vila i descobridor de la Vila Romana dels Ametllers, va proposar l'atorgament del nom d'un carrer a la seva figura, i el plenari municipal de manera totalment desencertada va desestimar-ho el 31 d'agost de 1926 en considerar:

tal resolución debe emanar de la libre y espontánea voluntad del Ayuntamiento, de acuerdo con el sentir general de estos vecinos, sin dejarse influir por otras entidades o particulares, por respetables que sean y teniendo en cuenta que si bien es meritoria la labor realizada por el Sr. Melé, no se ha hecho éste, hasta el día de hoy, merecedor de la alta distinción que representa el poner un nombre a una de las principales calles de la población; el Ayuntamiento por unanimidad acordó asistir en Corporación al acto de entrega de un pergamino al repetido médico y arqueólogo Dn. Ignacio Melé Farré y no acceder a la proposición de la mencionada comisión organizadora, en lo referente a poner el nombre de aquel a una de las calles de esta villa.

Per honor de la nostra vila, aquesta errada va ser esmenada per un acord de ple del 30 de març de 1930, en el que llegim: «demostrando con este acuerdo que esta villa sabe agradecer y recompensar los grandes sacrificios hechos por dicho señor en la propaganda y difusión de los tesoros artísticos y arqueológicos que se pueden visitar en este término municipal, particularmente la Villa romana, con sus notables mosaicos, precisamente descubiertos por el repetido Sr. Melé». El 1973 la seva figura fou àmpliament reconeguda durant el mandat de Sebastià Coris Mestres quan, a proposta seva, el plenari acordà per unanimitat posar el seu nom al nou centre educatiu de la vila. A l'acord de ple del 24 de juliol de 1973 llegim:

El señor Alcalde manifiesta que próximo a construirse el Grupo de Enseñanza General Básica en los terrenos adquiridos por el Ayuntamiento para este fin, es necesario que dicho centro docente lleve el nombre de la persona que por su relevancia y méritos contraídos en pro de la cultura, a juicio de la Corporación municipal, sea merecedora de tal distinción. Expone que después de múltiples consultas verbales al vecindario en las personas de mayor arraigo y vinculación a la cultura, parece ser unánime criterio el que dicho Centro sea dedicado a la memoria del ilustre médico que fué de esta villa D. Ignacio Melé y Farré, en atención

DE TOSSA (2021)

a sus desvelos y desinteresada aportación cultural a nuestra villa, por ostentar, entre otros méritos, el de ser el descubridor de la 'Villa Romana' e impulsor de las excavaciones practicadas en la misma, figurando los hallazgos en la sala que lleva su nombre en el Museo Municipal de Vila Vella.

Certament, arreu hi ha figures destacades a les quals se'ls dediquen carrers. És de justícia, però, que aquelles trajectòries amb especial vinculació amb la nostra vila mereixin el nostre reconeixement, perquè si no ho fem nosaltres no ho farà ningú. Per això, aquest ha estat i és des de fa una trentena d'anys un dels criteris principals per a la denominació de vials i espais públics del municipi, juntament amb l'arrel tossenca del topònim, quan s'escau. Així mateix, l'acceptació social i unanimitat entorn del nou topònim també passa pel reconeixement de col·lectius o valors. Igualment, i en una aposta de l'Ajuntament per les polítiques d'igualtat, s'ha intentat incloure noms femenins per donar visibilitat a les dones en el nomenclàtor local, ja que fins aquest moment la seva presència era molt minoritària. Amb tots aquests elements sobre la taula, una primera proposta elaborada per l'Arxiu Municipal va ser oportunament millorada per la comissió avaluadora, amb una proposta elevada al ple del passat 18 de novembre de 2021, que és la que es va aprovar per unanimitat per satisfacció de tothom.

A banda de les noves denominacions, en el nomenclàtor també s'ha aprofitat l'avinentsa per corregir la denominació oficial d'altres quatre vials que presentaven errades. Es tracta dels següents carrers:

A la zona de sa Gabarra, el carrer del pintor Carles Domènech, s'ha rectificat pel correcte de carrer del pintor Domènec Carles, ja que és el nom correcte del personatge (Barcelona, 1888-Olot, 1952).

Per sobre de la Mar Menuda, el carrer de Joaquim Esteve Llach, s'ha rectificat pel correcte de carrer de Joaquim Esteve-Llach Martí (Tossa, 1883-1967), que era enginyer industrial. El seu primer cognom era compost amb guió i el segon era Martí.

A la zona alta del mas Font, el carrer de l'escultor Joan Balcells, s'ha rectificat pel correcte de carrer de Joan Bancells Sallés (Tossa, 1909-1972). Es tractava d'un error tipogràfic fruit de la confusió amb la família Balcells, estiuejants de Barcelona, alguns d'ells arrelats a la vila.

I finalment, a sa Roqueta, s'ha oficialitzat el nom de carrer des Cards, que fins al moment presentava diverses interpretacions de grafia, tant en la pròpia paraula com en la preposició i l'article que la precedeixen.

A continuació, us presentem de manera detallada els 43 carrers, places, espais públics i equipaments amb nova denominació per tal de donar-los a conèixer.

David Moré Aguirre
Arxiver municipal

Plaça d'YVETTE BARBAZA

Foto Enric Estarri. Fons Punt Diari (CRDI).

*A la confluència de l'avinguda
de Sant Ramon de Penyafort i
l'avinguda de la Mar Menuda.*

Yvette Barbaza (Càsols de Besièrs, Llenguadoc, 1914-París, 2009). Doctora en Lletres, professora d'Història i Geografia i encarregada de recerca del CNRS (Centre Nacional de la Recerca Científica).

Yvette Barbaza va néixer el 29 de març de 1914 a Càsols de Bèsiers (l'Erau, França). Va estudiar a l'internat de Béziers, a l'*École Normale*, per poder ser professora. Va cursar estudis superiors a la facultat de Montpeller, on es va començar a interessar per la geografia. Durant l'ocupació de França pels alemanys, el catedràtic Jules Sion li proposa que estudiï la Costa Brava. Arran d'aquesta proposta, Barbaza descobriria la seva nova passió: la bellesa dels paisatges de la costa empordanesa i selvatana.

A Montpeller, coneix el seu futur espòs, llicenciat en Lletres (com ella) i en Dret. Es van casar el 1938 i es van traslladar definitivament a París el 1948. Van tenir tres fills: dues nenes i un nen. Durant aquest període, va fer de professora a diversos instituts: l'institut de Saint-Germain-en-Laye al Lycée Montaigne de París i al Lycée Victor Hugo.

Sempre es va mostrar especialment interessada en temes mediterranis. No va ser, però, fins a l'any 1956 que va decidir tirar endavant la seva tesi doctoral sobre la Costa Brava, amb la tutorització de Georges

Chabot. Va ser gràcies a la seva mare, que va ocupar-se de les feines de la casa i dels nens, que va poder dedicar el temps suficient com per poder editar les 800 pàgines que formen la seva obra. Amb motiu de l'elaboració de la seva tesi doctoral, el 1956 va posar els peus per primera vegada a la Costa Brava. Aquest primer contacte seria l'inici de moltes altres visites, any rere any, estiu rere estiu, fins al 1974.

En deu anys, acaba la seva tesi doctoral. Entre 1956 i 1966, treballa sense descans per a aquest objectiu i, a més, és encarregada de recerca del CNRS (*Centre National de recherche scientifique*). El juny de 1966, va defensar la tesi davant del jurat i, pocs mesos després, amb una subvenció del Ministeri d'Educació de França i el CNRS, la *Librairie Armand Colin* de París li publicava *Le paysage humain de la Costa Brava*, en francès, i amb Tossa a la portada.

Un cop obtingut el títol de doctora, va donar classes a la Universitat de Lille i després a la Universitat de París VII, a Vincennes.

El 1975, es traslladà a la Costa d'Ivori, per tal de participar en la creació de l'*Institut de Géographie Tropicale* a la Universitat d'Abidjan. Sis anys més tard, tornà a França, on treballà a la Universitat de Saint-Denis, fins al 1984.

Durant la seva jubilació, tampoc es va estar quieta: conferències, ponències, intervencions en simposis, seminaris... Però el projecte més important va ser la traducció de la seva obra al català, que, finalment, sortiria a la llum el 1988, gràcies a l'editorial Edicions 62, i que tindria un apèndix de Joan Cals Güell, catedràtic d'Economia de la UAB.

Els dos volums que conformen l'obra més important d'Yvette Barbaza, *Le Paysage humain de la Costa Brava* (en català, *El paisatge humà de la Costa Brava*) són fruit de la seva tesi doctoral. Són més de 800 pàgines, a través de les quals mostra l'amor que sentia pels paisatges i la gent mediterrània. Encara ara, cinquanta anys després de la seva publicació en francès, el 1966 per la *Librairie Armand Colin* de París, és un dels llibres de consulta obligatòria quan es tracta d'analitzar la Costa Brava en l'àmbit econòmic, humà o territorial.

L'Institut d'Estudis Catalans li concedí el Premi Catalònia 1988, alhora que la va nomenar membre d'honor de la Societat Catalana de Geografia. Va morir a París el 26 d'agost de 2009, i aquella tardor se li van retre diversos homenatges a les comarques de Girona.

A Tossa li dediquem aquesta plaça a primera línia de mar, a tocar de la Mar Menuda, en un indret privilegiat d'aquest litoral que tant va estimar i ajudar a preservar.

Escales de MELA MUTER

Mela Mutermilch (Varsòvia, Polònia, 26 d'abril de 1876-París, 16 de maig de 1967), de naixement Maria Melania Klingsland, fou una pintora polonesa naturalitzada francesa el 1902.

Va néixer a Varsòvia i amb setze anys va començar a assistir a classes de dibuix i piano. El 1889, i durant un any, va estudiar a l'Escola de Dibuix i de Pintura per a Dones dirigida per Milosz Kotarbinski. El mateix any es va casar a la sinagoga de Varsòvia amb Michal Mutermilch, escriptor i crític d'art, de qui va prendre el cognom, tot i que els amics la coneixien com a Mela Muter.

El 1901, després del naixement del seu únic fill, Andrzej, el matrimoni va marxar cap a París, on Mela va viure bona part de la seva vida i on es va formar com a pintora a l'acadèmia Colarossi. El 1902 va presentar la seva primera mostra individual a Varsòvia i el 1903 va participar per primera vegada al Saló de París, l'exposició d'art oficial de l'Acadèmia de Belles Arts. Va exposar en diferents salons parisencs i també fora de França, en ciutats com Varsòvia, Cracòvia, Munic, Pittsburgh, Liverpool, Edimburg, Lon-

Escales situades entre el carrer de Nostra Senyora de Montserrat i el de la pintora Olga Sacharoff.

Escales dedicades a una de les pintores pioneres que va sojornar a Tossa ara fa més d'un segle.

dres, Bordeus, Rouen o Nantes. Exposava al costat dels avantguardistes del moment, molts dels quals formarien part del seu cercle d'amistats parisenques.

Va estar estretament vinculada a Catalunya, en un primer moment a Barcelona, on va inaugurar la nova sala d'exposicions Josep Dalmau l'any 1911, al carrer de la Portaferriça, que l'any següent mostraria una exposició col·lectiva d'artistes polonesos residents a París, en la qual hi van participar també Olga de Boznanska, Antoine Buszek, Stanisława Centnerszwer, Witold Gordon, Léopold Gottlieb, Mieczysław Jakimowicz, Roman Kramstyk, Joseph Makowski, Élie Nadelman, Joseph Pankiewicz, Stanisław de Rzecki, Jean Rubczak, Félicja Szerer i Eugène Zak. Conreà una pintura molt construïda i amb forta base de di-buix, acolorida amb petits tocs de tons vius.

A Girona hi va arribar per primera vegada el març del 1914, el mateix any que se separava del seu marit, per exposar a la sala Athenea de la ciutat, gràcies a l'arquitecte Rafael Masó. Es va instal·lar a la part vella, on convivia amb l'amic i pintor Pere Farró. Allà va adquirir una gran popularitat en els ambients artístics

i al seu voltant va aglutinar tota una sèrie d'artistes com Xavier Montsalvatge, Manolo Hugué, o Celso Lagar, amb el cafè Norat de la Rambla com a punt de referència de les tertúlies. Mela va pintar la part vella de Girona, la vall de Sant Daniel i alguns pobles de l'entorn, a part de nombroses figures i retrats, especialment de molts pintors i intel·lectuals del seu entorn. Els crítics del moment hi van veure influències de la pintura de Pont Aven, de Cézanne, de Van Gogh i del fauisme. A més de la pintura, va treballar també la punta seca i el carbonet. Eugeni d'Ors la va batejar com «la bona polonesa». Va ser durant aquella estada a Girona que va visitar Tossa, i va pintar els seus paisatges. Malauradament, al Museu Municipal de Tossa no conservem cap obra seva, mentre sí n'hi ha a diversos museus de Girona i Barcelona.

A Barcelona, va exposar també a la Sala Parés (1916) i l'any 1931 en l'exposició *Bodas de Plata: Retratos de gente famosa por artistas de fama* de les Galeries Syra. També va entrar en contacte amb el Centre de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona, sempre acompanyada del jove Pere Farró, amb qui va exposar a les Galeries Dalmau el 1919.

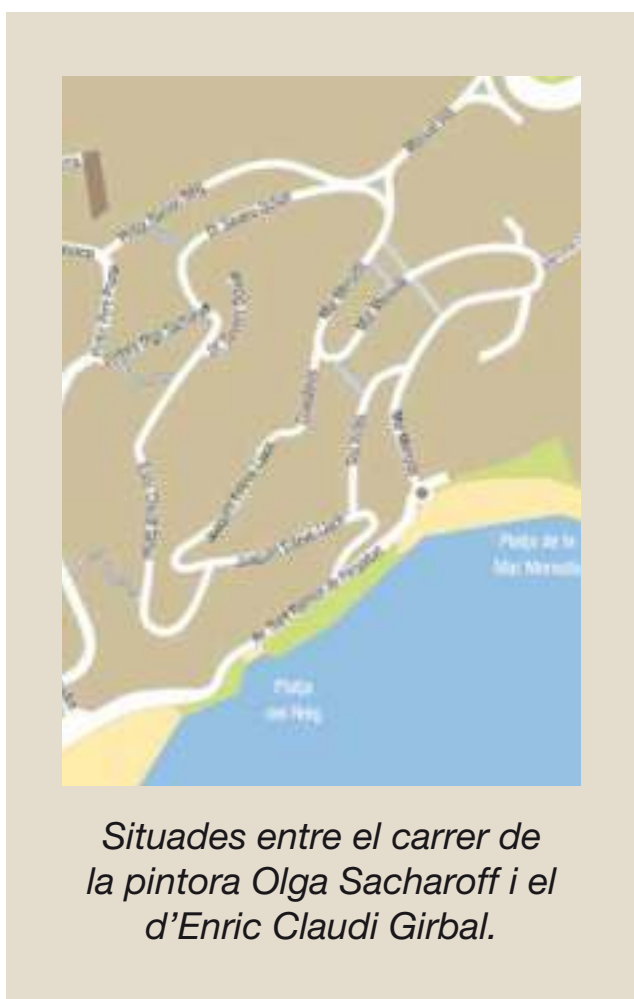
Guanyà una medalla d'or a l'Exposition Universelle de París del 1937 i als anys trenta va ser assídua del Salon d'Automne, del Salon des Tuileries i del Salon des Femmes Artistes Modernes. Exposà a Alemanya (galeria Tannhäuser), Washington (Carnegie Institute), Pittsburgh, Venècia, Nova York, Londres, Varsòvia, etc.

Amb la mort del seu fill i l'esclat de la Segona Guerra Mundial es va apartar de la vida pública. Durant la guerra es va retirar al sud de França i després va tornar a París, on vivia senzillament sense deixar de pintar. Tot i que el 1953 li van dedicar una exposició retrospectiva a París, no va ser de nou descoberta fins al 1965, any a partir del qual va tornar a exposar per Europa i Amèrica. Llavors ja estava malalta i tot el que guanyava ho dedicava a beneficència. Va morir el 1967 al seu estudi de la rue Pascal de París.

■ Aquarel·la *Tossa de Mar, Costa Brava* (c. 1927). Uniwersytetu Mikolaja Kopernika, Torun (Polònia).

Escales de JOAQUIM HIDALGO PAGÈS

Situades entre el carrer de la pintora Olga Sacharoff i el d'Enric Claudi Girbal.

En record del pintor vinculat a Tossa des de 1970 fins a la seva mort.

Joaquim Hidalgo Pagès (Cantallops, Alt Empordà, 28 de març de 1928-Barcelona, 23 de febrer de 2011), era fill del guàrdia civil Jacinto Hidalgo Martín, natural de Mamblas (Àvila), i de Carme Pagès Figueras, de la família de «Cal Pitu», i va viure part de la seva infantesa i joventut a Cantallops. Seguint les passes professionals del pare i els avatars de la Guerra Civil també va viure a Manlleu, Calella, Vallirana i Mamblas. Després de la guerra la família va anar a viure a Barcelona, i ell va passar llargues temporades a Cantallops, amb la seva mare i el seu germà Jesús.

El 1952 Hidalgo va iniciar estudis a l'Escola de La Llotja de Barcelona i aviat va començar a exposar amb èxit en diferents exposicions col·lectives, i d'ençà els anys seixanta en exposicions individuals a Catalunya, Espanya, França, Bèlgica, Alemanya, els Estats Units i el Japó. Entre 1970 i 1971 va fer estades d'estudis a París, Holanda, Nova York i Alemanya.

Hidalgo va passar la seva vida adulta entre Barcelona i Tossa, on va arribar l'any 1970 per participar en el

Premi Internacional de Pintura Ràpida, edició en la qual un seu oli va guanyar el primer premi de l'Ajuntament. En el mateix certamen, el 1972 amb un altre oli va guanyar el premi especial de la Direcció General de Belles Arts. Des de llavors, va passar els estius a Tossa, vila on va trobar la inspiració per a bona part de la seva obra.

Rembrandt, Vermeer i el Greco eren els seus pintors de capçalera, de qui va aprendre a sentir la llum que ve de l'interior de tot ésser viu i que ell posava en els seus quadres «com l'expressió més preuada de la seva intensa voluntat creativa», segons recordava el crític d'art Josep Maria Cadena. Va excel·lir en la pintura figurativa catalana de la segona meitat del s. XX.

Ell mateix classificava la seva obra en cinc períodes: Primera època (1953-1960); segona època: sèrie Expressionista (1961-1975); tercera època: sèrie Ocells (1976-1979); quarta època: sèrie Matèria (1980-1990); i cinquena època: sèrie Contactes (iniciada el 1991). La tercera etapa, vinculada als ocells, estigué relacionada amb l'activitat de parar ballestes de la seva infantesa a Cantallops, on mostrava la impressió que li causà de petit, la visió dels ocells enxampats quan anava, amb el seu avi, a buscar les ballestes parades a la muntanya.

A Tossa va fer molts dels seus característics arlequins, faunes, grecos, caixes, collages, dames i bodgons que el galerista Juan Kreisler considera com a «nova figuració abstracta». Fent un repàs de part de la seva especial expressió i interpretació pictòrica cal fer esment de les figures esbossades, l'estampat decoratiu, els models i materials quotidians, la fragmentaritat i la foscor, una ombra tenebrosa del negre omnipresent.

A Tossa va establir amistat amb el director del Museu Municipal, Vicenç Esteban Darder, el qual el 1981 va prologar un catàleg de l'exposició que tenia a la galeria que havia obert al carrer de Sant Antoni núm. 6, amb un text que reproduïm a continuació:

Cuando a principios de este siglo, los paisajistas catalanes descubrieron la belleza de Tossa de Mar, la ciudad mediterránea acurrucada bajo las viejas murallas medievales, cerca del mar inquieto y azul, se inició una hueste de visitantes atraídos por su luz y su encanto.

Artistas nacionales y extranjeros, de todas las tendencias, han frecuentado la villa, dándole el sobrenombre de «Babel de las Artes», como dice Rafael Benet, pintor y crítico de arte o «Paraíso azul», como llamó el mundialmente famoso Marc Chagall.

Los artistas visitantes fundaron el año 1935 el Museo Municipal de Tossa, donde se recogía, por primera vez en todo el Estado español, una muestra de arte contemporáneo creado alrededor de esta población.

Tossa siempre ha sido visitada y vívida por muchos artistas plásticos y, en todas las épocas, ha habido un vanguardista del arte. Actualmente y sin lugar a dudas, en el presente, es Joaquín Hidalgo, colaborador y miembro del patronato del Museo Municipal.

Joaquín Hidalgo vive y trabaja en una bella casa del s. XVIII, en Tossa, donde presenta en sus salas y dependencias una escogida colección de sus creaciones artísticas. Todas, indiscutiblemente, de una gran calidad.

El pintor Joaquín Hidalgo se sirve de un pretexto anecdótico, como pueden ser unas figuras humanas, especialmente femeninas, unos paisajes o unas naturalezas muertas, para comunicarnos a través de un cromatismo riquísimo y lleno de personalidad, un mundo interior onírico, sugerente de intimidades vividas en las dependencias de una casa antigua, ya que sus representaciones de la mujer, uno de sus símbolos, nunca podríamos situarlas en la calle, pero

■ Casa del carrer de Sant Antoni on tenia la galeria a Tossa.

sí, en todo caso, en una habitación o salón de luces matizadas por cortinajes que las filtran o bien en patios interiores llenos de plantas exóticas tamizadoras de la luz. El misterio planea en todas las telas de Hidalgo. Los paisajes bien contruidos parecen captados en un momento de sueño hechizado.

■ *Homenatge a Chagall* (1974). Col·lecció Vicenç Esteban.

Hidalgo ha expuesto sus obras en múltiples exposiciones en España, Europa y América. En nuestro país, ha asumido importantísimos premios y distinciones como también las mejores críticas de los más prestigiosos comentaristas de arte.

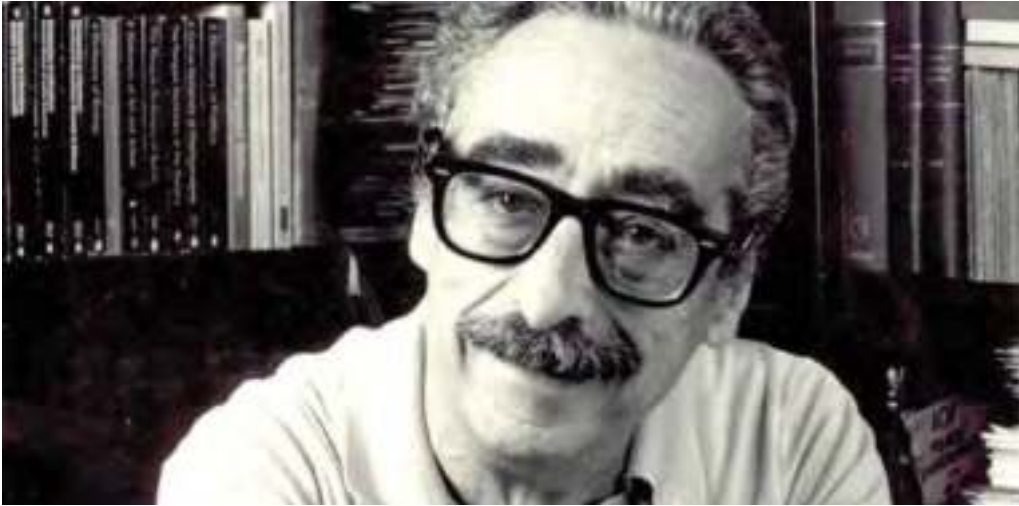
■ Hidalgo presentant el seu quadre a la reina Sofia. Medalla d'Honor del VIII Premi BMW de pintura (Madrid, 1993). Col·lecció família Hidalgo.

Escales que uneixen el carrer de ses Illetes per baix amb l'avinguda de la Mar Menuda per dalt.

Escales de MANUEL DE PEDROLO

Manuel de Pedrolo Sánchez de Molina (l'Aranyó, la Segarra, 1 d'abril de 1918-Barcelona, 26 de juny de 1990), periodista, dramaturg, escriptor i poeta. Fill d'un advocat que pertanyia a una família de la baixa noblesa, la mare va morir poc després de néixer el seu germà petit Ramon. Des d'infant es converteix en un gran devorador de llibres, sobretot els de la biblioteca paterna, on troba molta literatura espanyola amb obres de Pío Baroja i Valle Inclán. Estudià el batxillerat a Tàrraga, fins que l'any 1935 es traslladà a Barcelona per acabar-lo. Volia fer medicina però la Guerra Civil va interrompre el somni. S'afilià a la CNT i treballà de mestre a la població berguedana de Fígols, fins que fou enviat al front. En acabar la guerra fou novament mobilitzat a Valladolid on va escriure la seva primera novel·la, mai publicada, de la que no es mostrava orgullós. Des del primer moment escriu en català, llengua que manté en tota la seva prolífica obra, tot i les dificultats que se li presenten. Tot i així, gràcies a la seva constància i capacitat de creació, aconsegueix ser el narrador més llegit de la postguerra, un reconeixement popular que tanmateix no coincidirà amb el dels cercles literaris i molt menys universitaris.

En el seus inicis va haver de treballar en una agència d'assegurances i en una de publicitat, i també va fer d'investigador privat i incursions en el món comercial. El 1943 es va casar amb la barcelonina d'origen valencià Josefina Fabregat Xalmeta, de família obrera.

El 1949 una petita editorial de Reus li publica el seu primer llibre, un recull de poesies. L'any següent es trasllada definitivament a Barcelona i el 1951 entra a treballar a l'editorial Albor, on va fer de traductor, corrector de textos i altres feines editorials. Posteriorment, les seves col·laboracions a la revista *Ariel* li obren la porta a establir contacte amb altres escriptors, i el 1954 guanya el premi Joanot Martorell i inicia una fecunda producció dramàtica. Tanmateix, escriu tots els gèneres: poesia, teatre, novel·la, assaig, con-

te, etc., i supera el centenar de títols. On sobresurt com a figura destacada en qualitat i en quantitat és en la novel·la, explotant temàtiques pròpies del novel·lista com la solitud, la incomunicació, o la vida sense sentit. Utilitza tècniques psicològiques, simbòliques, i policíiques.

La seva obra és equidistant als dos corrents que van marcar la narrativa mundial de la postguerra: el conductisme i l'existencialisme. L'element transcendent, de vegades, l'empeny cap al simbolisme, com en el cas de *Totes les bèsties de càrrega*, considerada una de les seves millors creacions.

Pedrolo va assajar tota mena d'innovacions en les seves novel·les, en les quals, independentment del tema, dibuixà, sempre amb un fort realisme, l'aventura de l'individu subjecte a la seva qualitat humana, amb totes les contradiccions que això implica. Va fer alguna aproximació a la literatura de l'absurd. Fou un escriptor ambiciós i va escriure una gran quantitat d'obres, les quals pertanyen a una gran varietat de subgèneres. L'obra de Pedrolo va des de novel·les realistes fins a d'altres de gran idealisme simbòlic, passant per policíiques i psicològiques. Malgrat que va cultivar tots aquests estils, Pedrolo va saber donar molt de si, fent que totes les seves obres siguin de gran qualitat. No li van importar les censures dels editors ni les maneres de pensar contradictòries a la seva, sempre va ser fidel a les seves idees, va mantenir la seva personalitat, i va renunciar a publicar en castellà, encara que li hauria pogut portar millors beneficis econòmics. Finalment, cal destacar que Pedrolo va saber combinar i utilitzar amb gran destresa multitud de diferents estils, i en va crear de nous.

Va col·laborar com a articulista en nombroses publicacions de l'època (*Ariel*, *Canigó*, *Or i Flama*, o *Serra d'Or*), i tradueix al català molts dels autors anglosaxons de més prestigi com William Faulkner, John Dos Passos o Henry Miller.

Va rebre el reconeixement a través de diversos premis literaris, com el Víctor Català, el Sant Jordi o el Prudenci Bertrana. El 1979 va ser guardonat amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, i en donà l'import a l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, de la qual era soci, una entitat que durant sis anys, del 1984 al 1989, va convocar el Premi Mecanoscrit adreçat a escriptors joves.

Pedrolo té una gran influència sobre determinats sectors de la societat dels setanta i vuitanta, no solament com a escriptor, sinó també com a personatge públic, per la seva exemplar i insubornable actitud cívica i crítica a la vegada amb el desenvolupament polític dels partits catalans. La seva integritat moral i el seu catalanisme van esdevenir referents importants. En motiu del centenari del seu naixement, el 2018 es va promoure l'Any Pedrolo, i la seva comissària, Anna Maria Villalonga, va sintetitzar el seu perfil en una frase: «era incòmode per a la intel·lectualitat pel que pensava, però també perquè no s'ajuntava amb el poder».

Per circumstàncies editorials i de difusió audiovisual i per la seva incorporació com a lectura a l'ensenyament, la seva obra més llegida, i també la més venuda, ha estat i és, *Mecanoscrit del segon origen*. A la seva exitosa obra de ciència-ficció narra la peripècia de dos joves, únics supervivents d'un cataclisme mundial. Durant els quatre anys següents s'hauran d'espavilar sols per a sobreviure en un món destruït i enfrontar-se a tota mena de problemes i dificultats que els fan madurar ràpidament, tot fugint de diversos perills. El llibre explora la relació entre els dos joves i la recreació d'un món, com a utopia. En un moment del llibre, passen per Tossa i embriagats per la bellesa d'una de les nostres cales, els protagonistes es deixen anar i perden la virginitat. Transcrivim tot seguit aquest famós passatge:

I cap a l'altura de Tossa, no van saber resistir l'atracció d'una costa turmentada pel rocam en la qual s'arrencleraven tot de racons tancats a l'interior, abocats únicament a la mar que no gosava endinsar-s'hi i llepava els baixos amb les seves llengües blaves. Amb precaució, per no encallar, van atansar-se a cinquanta metres d'una caleta petita com un cop de puny, van ancorar i, amb la barca prosseguiren fins a la platja, molt abans d'arribar a la qual l'Alba ja va llançar-se a l'aigua càlida i es confià a les onades que l'arrossegaven a la badia.

Com enlluernats per la meravella de l'indret, van rebolcar-se com dos cadells per la sorra que cremava, van tornar a l'aigua i s'adollaren de sol i d'escuma fins al vespre, quan van decidir quedar-se a dormir.

I aquella nit, entre dues mantes que havien anat a cercar al remolcador i que van estendre a l'indret més reculat de la caleta, contra les roques, en Dídac va atansar la boca a l'orella de la noia i mormolà:

-Alba, no et sembla que ja sóc un home?

Ella va obrir els ulls que havia aclucat, rebutjà la manta que la cobria i xiuxiuejà al seu torn:

-Sí, Dídac.

Va abraçar-lo al moment que ell s'incorporava i s'esmunyí sota seu, mirant-lo amb la cara il·luminada per la celèstia; ell també la mirava, i va dir:

-T'estimo Alba...

Ella li va engrapar la mà i la hi premé fort mentre els ulls se li enlloraven. I llavors s'alçà cap a ell perquè la penetrés.

En acabar, van haver de córrer, perseguits per la marea que ja els mullava els peus.

En homenatge a l'escriptor més prolífic de les lletres catalanes, autor de l'obra de gran difusió Mecanoscrit del segon origen, un passatge del qual transcorre en una de les cales de Tossa.

Escales de JOSEP MARIA AINAUD DE LASARTE

■ Pregon de Festa Major 1986. Foto Jaume Moré (AMT).

Josep Maria Ainaud de Lasarte (Barcelona, 13 de juny de 1925-9 d'agost de 2012), fou un historiador, promotor cultural, advocat, periodista i polític català. Fill del pedagog Manuel Ainaud Sánchez, d'ascendència francesa i malaguënya, i de Carme de Lasarte Karr, filla de l'escriptora feminista Carme Karr Alfonsetti. Era germà de l'historiador de l'art, Joan Ainaud de Lasarte.

Estudià a l'Escola Montessori de l'Ajuntament de Barcelona i a l'Institut Escola de la Generalitat de Catalunya. Acabà el batxillerat amb premi extraordinari a l'Institut Menéndez Pelayo, on coincidí amb Oriol Bo-

Escales que comuniquen a diferents nivells l'avinguda de la Mar Menuda.

higas, Josep Martorell, Vicenç Lázaro i Robert Vergés. Es va llicenciar en dret per la Universitat de Barcelona (1952), on coincidí amb Joan Raventós Carner, Alberto Oliart, Francesc Casares, Josep Espar Ticó i Jordi Cots. Deixeble de Ferran Soldevila i d'Agustí Duran Sanpere als Estudis Universitaris Catalans i a l'Institut Municipal d'Història. Estudiós de personatges emblemàtics del catalanisme com Francesc Macià, Francesc Cambó, Ventura Gassol i Enric Prat de la Riba, la seva obra gira al voltant de la difusió de la cultura i la història de Catalunya, facetes en les quals va excel·lir entre els grans del país.

Durant la Segona Guerra Mundial col·laborà amb els aliats passant informació als anglesos sobre els moviments de vaixells al port de Barcelona i pilots i fugitius per la frontera dels Pirineus. Es llicencià en dret a la Universitat de Barcelona, on va militar en grups de resistència antifranquista i catalanista com *Miramar*, la FNEC, de la que seria secretari general entre 1946 i 1952, i el Front Universitari de Catalunya. El 1948 fundà la Societat Catalana d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials, filial de l'Institut d'Estudis Catalans. Va ser promotor de l'*Antologia poètica universitària* (1949), i col·laborà amb Josep Benet Morell i Edmon Vallès. El 1957 es va casar amb la pianista Carmen Agustí Badia, filla de la cantant Conxita Badia.

Fundà el Grup d'Advocats Demòcrates (GAD, 1974). El 1976 es va afiliar a Convergència Democràtica de Catalunya, de la qual va arribar a ser membre del Consell Nacional, president de la Mesa del Consell de Barcelona, responsable de la Sectorial de Cultura i president del VI congrés nacional. Fou diputat al Parlament de Catalunya per Convergència i Unió del

1980 al 1984, i regidor de l'Ajuntament de Barcelona del 1987 al 1990, essent regidor-president del districte de l'Eixample.

Home fortament vinculat a l'activitat cultural del país, va col·laborar en centenars d'iniciatives i múltiples associacions i entitats de diversos àmbits del coneixement, el dret, la pedagogia, la gent gran, la llengua i la cultura, la qual cosa li va valdre el reconeixement en forma de premis i distincions, entre les quals destaca la medalla President Macià de la Generalitat de Catalunya (2000), i la Medalla d'Or de la Generalitat de Catalunya (2012). Va romandre actiu fins als darrers anys de la seva vida, i el 12 de juny de 2008 se li va retre un multitudinari i sentit homenatge públic al Museu d'Història de Catalunya.

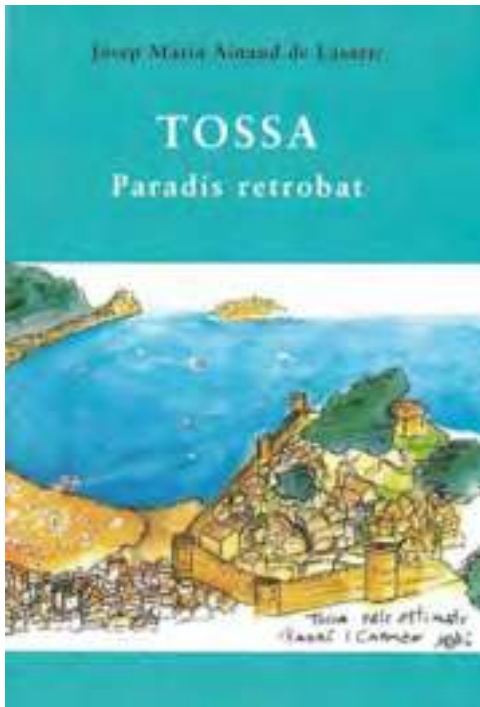
David Moré Aguirre evocà els seus vincles amb Tossa en un article titulat «Josep Maria Ainaud de Lasarte (1925-2012), un savi que va estimar Tossa», publicat a *Quaderns de la Selva*, núm. 25 (2013), p. 13-43. En un punt de l'article es diu:

La singular trajectòria de Josep Maria Ainaud de Lasarte, reconeguda a nivell de país amb la concessió d'aquesta Medalla d'Or de la Generalitat, va tenir no-gensmenys un caràcter polièdric. Al mateix temps que participava en decisions i actes de les més altes institucions i entitats del país, era capaç de col·laborar activament amb institucions i petites entitats de pobles escampats arreu del país. D'entre aquests municipis, n'hi ha un que destaca per sobre de tots: Tossa, una vila amb la qual l'unien forts vincles emocionals des de la més tendra infantesa. Durant dècades la seva col·laboració amb tot allò que li arribava de Tossa va ser constant, entregada, entusiasta, carregada de sentiment, amarada de nostàlgia. Fou en reconeixement d'aquest estret vincle travat al llarg de tota una vida que l'Associació Amics de Tossa-Club UNESCO li va concedir l'any 2007 el Premi Ginesta, una petita distinció de caràcter local que ell va acceptar com la més gran, perquè venia de la seva estimada Tossa. El premi consisteix en una petita agulla amb una flor de ginesta, emblemàtica planta que escampada pel cap de Tossa va donar nom al Cap d'Or, per l'esplendor que irradiava mar endins; i l'entitat l'atorga a aquelles persones que contribueixen desinteressadament a l'activisme cultural del municipi. Sóc testimoni de com aquell premi el va fer immensament feliç.

Va ser precisament, arran d'aquesta distinció, que:

A finals de 2009 va publicar un llibret titulat Tossa. Paradís retrobat, un treball que feia temps s'havia compromès a obsequiar-nos i que, segons em va manifestar, era la penyora d'agraïment per haver-li concedit el Premi Ginesta. Per a la portada va escollir un dibuix infantil amb el qual els havia obsequiat el

seu estimat fillol Marc Galí, amb la Vila Vella en primer terme i la Mar Menuda al fons; i a la contraportada un dibuix d'unes branques de ginesta florida, picada d'ullet al premi rebut del qual se sentia tan orgullós. Va ser un llibre autoeditat, no venal i de tiratge limitat, que es va encarregar de fer arribar personalment als tossencs amb els quals mantenia una relació. D'entre tots aquests, a més, n'hi havia una que era cosina germana, la Dolors Balcells de Lasarte, vídua del diplomàtic José María Sánchez-Cuervo González, amb qui mantenia una excel·lent relació, i ella al seu torn sentia una autèntica veneració per Ainaud, com sempre que hem tingut ocasió de parlar m'ha manifestat. En els crèdits va tenir la idea d'incloure «Edicions Mar Menuda», per l'empatia que sentia envers aquest espai tan nostre.

Aquest present amb el qual Josep Maria Ainaud va obsequiar Tossa i la seva gent, va ser gratament rebut, i altament valorat. En 45 pàgines va compilar referències històriques viscudes amb els vincles afectius que l'unien a Tossa. Ateses les limitacions del seu tiratge i la seva difusió ens sembla escaient de reproduir-ne aquí alguns fragments.

El llibre comença amb unes «Paraules d'agraïment», que sintetitzen el vincle que l'unia amb Tossa:

Des de l'any 1930, en què vaig venir a Tossa amb la meva família quan era un nen, fins ara, en què he passat dels vuitanta, sempre que he pogut, hi he fet una escapada.

Abans de la guerra, als estius de la infantesa en els anys difícils, hi vaig ser acollit com mai no oblidaré, i acabada la guerra, fou el lloc dels estius feliços de la meva joventut.

He conegut Tossa en totes les èpoques de l'any: amb la platja i les muralles nevades i la riera gelada; amb els camins resseguits de violetes a la primavera; amb el mar blau i transparent a l'estiu i la sorra daurada, i amb totes les tonalitats de la tardor, des del to moradenc de la flor del sap, fins a l'ataronjat d'aquell bolet meravellós que és el reig.

Hi he caçat berrondes de colors fabulosos i hi he pescat vogamarins tan perillosos de fora com gustosos de dins. N'he conegut tots els racons, des de la Mar Menuda fins al puig de ses Cadiretes; des de la font de can Samada al Xalet Vermell, buscant espàrrecs de marge o cireres d'arboç.

Però també he participat en la seva vida activa cultural: des de la missa a la creu de Sant Ramon fins al pregó de Festa Major, fent costat als bons amics de la parròquia, del Museu i de l'Arxiu Municipal.

Els paisatges de Tossa són extraordinaris, la seva cuina i la seva gent també. Per això he volgut portar-hi les persones que estimo, que s'hi han trobat tan bé com jo mateix.

Quan els Amics de Tossa em van atorgar el Premi de la Ginesta d'Or, vaig creure que em calia agrair públicament tots aquests bons records. Al llarg de la meua vida, he escrit elogis de Tossa, del seu paisatge, de la seva història, de la seva gent! Avui els ofereixo aquest aplec d'escrius com una clara prova d'estimació i d'agraïment.

Senzilles i magistrals paraules que ho diuen tot.

L'historiador sempre va estar molt unit sentimentalment a la Mar Menuda, motiu pel qual s'ha buscat un espai en aquest indret per recordar-lo.

Carrer de DORA MAAR

The Art Institute of Chicago.

Situat entre l'avinguda de la Mar Menuda i la part interior de l'hotel del mateix nom.

El seu nom autèntic era **Henriette Theodora Markovitch** (Tours, França, 22 de novembre de 1907-París, 16 de juliol de 1997). Va ser una artista plàstica, pintora, fotògrafa i escultora. Era filla de l'arquitecte croata Josip Markovic amb obra a Europa i Sudamèrica, i de Julie Voisin, francesa de Tours. Eren una família cosmopolita, a casa parlaven en francès i castellà. En les seves fotos de joventut, es veu a Dora retratada en paisatges alpins i tropicals. Va viure a l'Argentina des dels tres als vint-i-tres anys.

Es descriu a Dora com una persona callada, orgullosa, molt intel·ligent i de fina ironia. S'emancipà jove i es convertí en un símbol per a l'alta societat parisenca. S'inicià en la pintura estudiant a l'Académie André Lhote, on va conèixer a Henri Cartier-Bresson, un any més jove que ella, quan encara no s'havia convertit en un dels millors fotògrafs internacionals (és considerat com el pare del fotoreportatge). El 1949 Cartier-Bresson va definir a Dora Maar, com una fotògrafa notable, perquè les seves obres posseïen un halo misteriós i espantós alhora. Cartier-Bresson també creia que la fotografia era un ofici de solitaris, afirmació que s'esqueia perfectament a Maar.

Insatisfeta amb l'ensenyament de l'Académie Lhote, i seguint el consell de Marcel Zahar, va decidir decantar-se pels estudis fotogràfics a *L'École de Photogra-*

phie de la Ville de Paris. En aquell temps la fotografia no tenia la consideració que ha tingut posteriorment, i era habitual que els qui s'hi dedicaven ho compaginessin amb la pintura. Ella, però, es dedicà professionalment a la fotografia d'ençà 1931. Els primers anys, per poder revelar les seves fotografies, donava classes al dissenyador Pierre Kéfer; i a canvi, ell, li deixava utilitzar el seu taller. Algunes fotografies porten la marca *Kéfer-Dora*, malgrat que les últimes eren fetes únicament per ella. Posteriorment, gràcies a l'ajut patern, va aconseguir tenir un estudi propi, on va crear els seus famosos *foto collages*. Podem trobar les seves fotografies a les millors revistes i publicacions surrealistes del moment.

La formació de Dora es basava en l'educació impartida per diferents mentors, entre els quals sobresurten l'artista visual Man Ray (pseudònim del nordamericà Emmanuel Radnitzky), que li va inculcar l'efecte desenfocat, i Brassai (pseudònim de l'hongarès Gyula Halász), amb qui va mantenir una llarga amistat. També destaca l'aprenentatge amb Emmanuel Sougez, que la va aconsellar tant a nivell tècnic com en l'àmbit personal, i amb qui va publicar diverses obres conjuntes. I per influència de Harry Meerson, va començar a treballar amb un temps d'exposició més llarg per intensificar els negres.

Va fer una incursió al cinema com actriu interpretant un paper a la pel·lícula *Les gens de voyage* de Jacques Feyder (1938), i també va destacar pel seu activisme polític (a l'esquerra del Partit Comunista) i en favor dels drets humans.

Es va moure intensament en els ambients surrealistes del París de l'època, establint una gran amistat amb el seu ideòleg, l'escriptor André Breton, i la seva segona esposa, la pintora surrealista Jacqueline Lamba; o el poeta Paul Éluard i la seva també segona esposa Nusch Éluard. Va ser Éluard qui li va presentar el pintor malagueny Pablo Ruiz Picasso. Amb ell, va mantenir una tempestuosa relació sentimental de 1936 a 1944, però abans n'havia mantingut d'altres amb diversos intel·lectuals i artistes, com l'escriptor i filòsof Georges Bataille o el polifacètic artista gràfic Georges Hugnet. De quan mantenia una relació amb Bataille prové la seva estada a Tossa el 1934. Al final dels seus dies, va confessar que Bataille potser fou la persona que més mal li havia fet.

Va conèixer Picasso a principis de 1936 durant el rodatge de la pel·lícula de Jean Renoir, *Le crime de Monsieur Lange*. Poc després, en un cafè parisenc, ell en va quedar captivat, mentre ella practicava un extravagant joc en el que a vegades es tallava les mans. Dora se sentia atreta per la mort i experimentava amb objectes desproporcionats com un recurs que desestabilitzava la realitat. El pintor encara estava casat amb Olga Koklova i mantenia alhora una relació amb una altra dona. Durant els anys que va compartir amb Picasso, Dora va documentar fotogràficament l'evolució creativa del famós *Guernica*. Tanmateix, la relació d'amant i musa de Picasso va resultar totalment tòxica: el famós pintor es va comportar amb ella com l'esbirro que era, maltractant-la psicològicament i física, fins al punt que quan Picasso la va deixar per la pintora Françoise Gilot, ella va

■ Vella asseguda sota un paraigües remendant (1934). Foto Dora Maar. *Dora Maar, la fotografia, Picasso y los surrealistas* (2002), Tecla Sala, p. 123.

mostrar signes d'un important desequilibri emocional, que van motivar el seu ingrés en un hospital psiquiàtric. Temps després, un xic recuperada, va sortir i va continuar dedicada a les seves creacions artístiques, sempre molt apartada de tot i de tothom, i trobant refugi en la religió catòlica. Els seus darrers anys va decidir tancar-se pràcticament en el seu estudi del número 6 del carrer de Savoie de la capital francesa, per investigar el més profund del seu propi ser, un retir que només abandonava per traslladar-se a la seva residència de Ménerbes, a la Provença -un obsequi que li havia fet Picasso-. La seva relació amb l'artista malagueny va trastocar completament la seva trajectòria. De fet, d'ençà 1939 es va dedicar en exclusiva a la pintura, abandonant pràcticament la fotografia.

Fa uns anys, van sortir a subhasta algunes de les fotografies que havia fet a Tossa, però malauradament es va deixar escapar l'oportunitat d'adquirir-les. La historiadora i crítica d'art especialitzada en art modern i contemporani, Victòria Combalia Dexeus, ha estudiat la trajectòria de Dora Maar, en va comissariar una exposició al Centre Cultural Tecla Sala de l'Hospitalet de Llobregat el 2002 (*Dora Maar, la fotografia, Picasso y los surrealistas*), i n'ha publicat una interessant biografia el 2013 (*Dora Maar, más allá de Picasso*, Circe Ediciones), on més enllà del mite de la dona inestable i víctima, ha reconstruït la trajectòria d'una persona intel·ligent, de gran cultura, talent i

esperit emprenedor, segons destacava la periodista cultural Claire Guillot en una crítica publicada al periòdic *Le Monde* el 6 de juny de 2019 en ocasió de l'edició corregida i ampliada en francès (*Dora Maar, la femme invisible*, 2019, Invenit Editions). Anys abans, el 19 de setembre de 2000, Combalia havia publicat un article al diari *El País* titulat «Tossa de Mar, Dora Maar y Bataille», on retrata amb detall el context del seu pas per Tossa, un text que pel seu interès reproduïm tot seguit:

He vuelto a Tossa de Mar, 23 años después de mi último verano allí. Mi abuelo, el ginecólogo Santiago Dexeus Font, encargó a un arquitecto alemán llamado Krebs la reforma, en los años treinta, de una antigua fábrica de corcho. Xavier Sust, cuya mirada es crítica y afinada, me dijo en una ocasión que el jardín de la finca era el jardín noucentista más bonito que él había visto jamás. Pero en los años setenta, casa y jardín sucumbieron a los efectos de la piqueta y fueron reemplazados por unas galerías comerciales cuya fealdad es tan insultante como extendida está por toda nuestra querida Costa Brava. Este 7 de julio del 2000 yo no sólo volví al escenario de mi infancia, sino también al de la infancia de mi madre, que fue el mismo que el de Marc Chagall, Jean Metzinger, Georges Bataille y André Masson. Porque en los años treinta, Tossa no sólo estaba considerada una de las playas más atractivas del Mediterráneo, sino que,

como Rafael Benet escribió en un famoso artículo titulado Tossa, Babel de les arts (Art, octubre de 1934), el pueblo se convirtió en una importante colonia de artistas y escritores extranjeros. Algunos de aquellos intelectuales escapaban ya, en su refugio mediterráneo, de las amenazas del nazismo; otros llegaron a Tossa atraídos por la imagen de una belleza incontaminada y de una pureza estética y moral difícil de hallar en sus lugares de origen; otros, en fin -como André Masson-, serían incluso testigos de las revueltas de octubre de 1934 y de la guerra civil.

Pero Tossa de Mar es también el telón de fondo de una historia sentimental apenas conocida, la que existió entre Dora Maar, más tarde compañera de Picasso y fotógrafa del Guernica, y el filósofo y revolucionario Georges Bataille. Daremos a conocer en breve (en la revista Art Press, París, septiembre del 2000) otros

■ «Le Jury de Tossa», fotografia signada per Kéfer-Doramaar, a l'article de Georges Charensol, «L'école de Tossa», *Beaux Arts*, 13 d'octubre de 1933. D'esquerra a dreta: Kars, Metzinger, Germaine Labaye, Schulein, Roger Wild. Al fons Créixams i G. Charensol.

detalles de esta relación, pero hoy nos interesa hablar de Tossa por la sencilla razón de que, tras la muerte de Dora, han aparecido unas cartas de Bataille escritas desde este pequeño pueblo costero, así como unas fotografías tomadas por Dora en Tossa, que su propia autora daba por desaparecidas.

Dora Maar viajó, en 1934, primero a Barcelona y luego a la Costa Brava. Algunas de sus mejores «fotografías de calle» están hechas en Barcelona, y representan a ciegos, a niños o los alrededores del mercado de la Boqueria. En este género, que compartió con sus colegas y amigos Cartier Bresson y Brassai, su mirada es muy humana y provista, en ocasiones, de un finísimo sentido del humor. Pero de las fotografías hechas en Tossa, la propia Dora Maar me dijo, en 1994, que se le habían velado. ¡Cuál no fue mi sorpresa al verlas aparecer en la venta pública de sus bienes! La Tossa de 1934 era entonces un paraíso no muy distinto al de mi infancia, bastante distinto al de hoy en día. Como documento de época poseen un gran interés: descubrimos, por ejemplo, que todo el promontorio de la Vila Vella carecía entonces de vegetación; si bien resultaba menos amable que en la actualidad, la ruina gótica destacaba entonces de forma nítida, totalmente romántica. Las barcas ocupaban casi la mitad de la llamada Mar Gran, y el pueblo terminaba ahí, fundiéndose en un suave paisaje de huertos y pinos. Hoy, a pesar de que es palpable una cierta consciencia por preservar el entorno, unos indignos apartamentos unen la Mar Gran con la Mar Menuda y el pueblo prolifera en monumentos de dudósimo gusto. Dora fotografió la Vila Vella, el Codolar, un pescador a la puerta de su humilde casa, una mujer junto a unas barcas y varias vistas generales del pueblo.

Al tener la certeza de que Dora viajó a Tossa en 1934, por un momento pensamos si no habría ido con Georges Bataille. Pero no fue así: la cronología del filósofo, de primavera a septiembre de este año, está ocupada por otros acontecimientos: en abril viajó a Italia, volvió a París en mayo e inició su relación sentimental con Colette Peignot (alias Laure) en julio. Hasta que estas cartas salieron a la luz, en octubre de 1998, se podía creer que Colette sucedió a Dora Maar en la vida amorosa de Bataille. Esto se revela no sólo falso, sino también excesivamente simple dado que el filósofo simultaneaba numerosas relaciones y llevaba una vida sexual múltiple y promiscua. Esta multiplicidad nunca se reveló incompatible con unas arrebatadas declaraciones de amor incondicional, de entrega total.

Las cartas escritas a Dora, reclamándola con una urgencia ciertamente muy bataillana, pueden ser interpretadas como las armas de un finísimo seductor tanto como la expresión de quien cree que la experi-

encia amorosa es un imperativo tan alto como el de la experiencia religiosa o la política. Creemos que estas cartas fueron escritas en algún momento de mayo de 1935, cuando Bataille fue a visitar a André Masson. «Quería escribirte para que vinieras. Estoy seguro de que serías feliz aquí. Te escribo desde la habitación más locamente hermosa que tu hayas habitado jamás, que yo haya habitado jamás... (...). Quisiera que tuvieras confianza en lo que nos une, una confianza de niño, como la mía».

Y al recibir una negativa -seguramente Dora ya había iniciado su relación con el guionista de cine Louis Chavance, genial montador de L'Atalante, de Jean Vigo- el filósofo contesta, entre otras cosas, lo siguiente: «Sabías que tu carta me iba a hacer daño (...), creo que te equivocas si te alejas de mí (...), te pertenezco enteramente».

Estas cartas también podían haber sido escritas en abril de 1936, cuando Bataille volvió a Tossa, siempre a casa de André Masson, en donde terminó el primer gran texto para la revista *Acéphale*. Pues aunque seguramente para Dora la historia sentimental se había roto, la amistad y complicidad política entre ambos parecía seguir intacta. En noviembre de 1935 Dora Maar es la persona de contacto -a quien puede telefonearse- del grupo *Contrattaque*, liderado por Bataille, con André Breton y el grueso de los surrealistas. Y Michel Leiris recuerda en su diario el 7 de enero de 1936: «Vi ayer a Bataille con Dora Maar, que es simpática y bonita».

La vida sentimental de Dora iba a cambiar radicalmente entre 1935 y 1936. Paul Éluard le había presentado a Picasso a finales de 1935 y Dora se convertiría, con el pintor malagueño, en la protagonista de un destino a la vez fracasado y autoinmolado. Ciertamente, fue la musa del mejor pintor del siglo. Pero su carrera como fotógrafa también sufrió por el peso del mito picassiano. Hoy ha llegado el momento de hablar no sólo de aquella bella esfinge inmortalizada en los lienzos, sino de una mujer de carne y hueso antes y después de Picasso. En este sentido, puede afirmarse que Dora era ya, a principios de los años treinta, una notable fotógrafa, una activista política y una mujer liberada. Y amante y amiga, durante unos años, del filósofo y revolucionario Georges Bataille.

*En record del pas per Tossa
d'una jove artista avançada al seu
temps.*

Escales de MARIA PONS DELLONDER

Foto Vicenç Gascons.

Situades entre el carrer des Sot de ses Pomes i el carrer del Mirador des Codolar, aquestes escales permeten accedir des del nucli urbà al sector conegut com «Cumbres».

Maria Pons Dellonder (Tossa, 16 de juny de 1878-12 de maig de 1986), amb 107 anys, 10 mesos i 26 dies de vida, és la persona més longeva de tots els temps. Una dona senzilla, de poble, que permet simbolitzar moltes altres dones anònimes, que com ella, han contribuït a forjar la història de la nostra vila. Coneguda com na Marieta *Pitera*, era filla de Miquel Pons Vidal i d'Isabel Dellonder Gotall, dues destacades famílies taperes de la vila. El 18 de març de 1908 es va casar amb Joan Oliver Isern, terrassà i burot de l'escorxador, de qui es va separar pocs dies després. Va viure sempre voltada de nebots i renebots que la van estimar molt.

El *Punt Diari* del 29 de juny de 1984 li dedicava una pàgina escrita pel corresponsal Vicenç Gascons Surreda, sota el títol «Maria Pons, testimoni de l'evolució a Tossa»:

Eren les quatre de la matinada del dia 16 de juny de 1878, quan, al carrer de la Guàrdia, núm. 15, de Tossa, en una casa construïda l'any 1739, naixia una noia, que hores més tard el capellà va batejar amb el nom de Maria Pons i Dellonder (Maria, Francesca i Joaquina). Maria Pons, Na Marieta, ha viscut des de sempre a Tossa. Ara acaba de complir, el dia 16 de juny, els 106 anys. Quan va complir, el centenari, els seus veïns del carrer de la Guàrdia, van retre-li un

merescut homenatge. Una missa a la capella del Socors va obrir els actes d'aquell 16 de juny de 1978. Però molt abans de l'esmentada missa, nombroses foren les persones que van arribar-se fins a la casa de Maria Pons, per felicitar-la i fer-li lliurament d'obsequis i rams de flors. Els alumnes d'E.G.B. van posar el seu granet de sorra en lliurar-li una còpia de la seva acta de naixement i baptisme. Per part de l'alcaldia li van atorgar el títol de Padrina Honorífica de la Vila de Tossa, que per primera vegada es concedia en aquest poble. Després, un sopar de germanor donava cloenda als actes del seu centenari. Na Marieta ha tingut des de sempre una memòria excepcional. Recorda perfectament que l'any 1888 va venir la reina Cristina a Barcelona, amb el seu fill Alfons XIII que aleshores tenia dos anys. D'un important temporal que va succeir el 1902, també ens en fa cinc cèntims i la seva memòria no li falla, i ens diu: «per aquella data no hi havia cap mur de protecció i la riera passava més arran de les cases, prop de la platja, i molts foren els carrers que es van veure afectats. Quatre anys més tard van construir el mur». La millor alegria que Na Maria Pons ha tingut a la seva vida, a part d'haver arribat als 106 anys, va ser «quan vaig anar a prendre la comunió. Llavors tenia 12 anys i vaig anar a prendre la primera comunió, l'any 1881. Vaig aguantar la tovallola, ja que vaig anar primera en la doctrina». També hem de fer referència que, segons que ens comentava Na Marieta, recorda quan va canviar de propietari l'ermita de Sant Grau, capella situada dins el terme de Tossa, a 16 km. de la carretera de Sant Feliu de Guíxols i entre el triangle de Tossa, Llagostera i Sant Feliu. Hem de fer esment també que Maria Pons ha pogut veure més d'un centenar de Pares Pelegrins. Enguany també ha vist Pere Ribas i Mas, que ha estat el darrer Pare Pelegrí. Sense dubte, Maria Pons i Dellonder (Maria, Francesca i Joaquina), guarda en el seu record una bona

part de la història de Tossa. El córrer dels anys l'ha portada fins al seu 106 aniversari. Més de trenta-vuit mil sis-cents dies que ha viscut a Tossa, on ha pogut viure nombrosos moments històrics i ha vist créixer aquest poble de pescadors, que ha passat a ser turístic amb el pas dels anys. Per molts anys Maria!

■ Donació Tomàs Solà Leonart (AMT).

Com a símbol de l'esforç que cal fer per pujar aquestes escales, el nomenclàtor recorda la veïna més longeva de la nostra vila, amb més de 107 anys de vida. Una dona senzilla, de poble, que personifica moltes altres dones anònimes, que com ella, han contribuït a forjar la nostra història.

Escales de JAUME MONTANER BOSCH

Exemplar AMT.

Situades en el sector des Sot de ses Pomes, uneixen el carrer des Torrent de can Magí amb el de s'Aloc, travessant el carrer de Joan Barber Coris. Són les que hi ha més a tocar del Casal de Joves.

Jaume Montaner Bosch (Tossa, 24 d'agost de 1860-Ciudad Rodrigo, Salamanca, 13 de desembre de 1892). Era el fill petit del matrimoni format pel comerciant Bonaventura Montaner Reixach i Anna Bosch Moré. El pare provenia d'una nissaga de comerciants i fabricants de taps originària de Cotlliure, establerts a Tossa en temps de la Guerra del Francès, i la mare pertanyia a dues destacades famílies de comerciants de la vila. Quan va morir consta que era casat amb Ana González, veïna d'Estepona (Málaga). És un personatge molt desconegut, del qual en sabem poques coses. En una relació de títols de batxillerat expedits per la Universitat de Barcelona entre l'1 d'octubre de 1882 i el 30 de setembre de 1883, consta amb el número 313, que havia cursat estudis a l'Institut de Barcelona, que la data del seu últim exercici era el 7 de juliol de 1875, i com a data d'expedició del títol consta el 7 de maig de 1883.

Sembla que entremig d'ambdues dates, hauria anat a estudiar a la ciutat francesa de Marsella.

A *La Vanguardia* del 9 de juny de 1884 llegim: «Con el título de 'Lo más práctico de la Aritmética Mercantil' ha publicado don Jaime Montaner y Bosch, ex-alumno de la Escuela Superior de Comercio de Marsella, un cuaderno de sólo 40 páginas, pero de gran utilidad por lo bien compendiada que se encuentra la materia». *El Boletín de primera enseñanza de la provincia de Gerona*, núm. 43, del 27 d'octubre de 1887, publica una ressenya bibliogràfica de la publicació:

«Lo más práctico de la Aritmética mercantil» es el título bajo el que D. Jaime Montaner y Bosch acaba de dar a luz un librito conteniendo realmente lo que en la cubierta se indica. En efecto, hallarán en él los comerciantes un resumen muy completo de las simplificaciones aritméticas aplicables a las operaciones de sumar, restar, multiplicar y dividir, así como la teoría y práctica del cálculo de intereses, ya por el método de los divisores fijos calculados en función del tanto por ciento, ya por los métodos de período fraccionario, meses o días, ya en fin por otros especiales según el tanto por ciento que tan útiles en ciertos casos pueden serle al calculador. Las últimas hojas del librito están destinadas a la exposición de los procedimientos de prueba de las operaciones citadas, cada una de las cuales lleva su correspondiente ejemplo.

Consideramos por lo tanto que el opúsculo del señor Montaner será de suma utilidad a los jóvenes que se dedican al comercio, mayormente reuniendo a sus cualidades de fondo la de hallarse en tamaño sumamente reducido, lo que ha de hacer que sea más fácil y frecuentemente consultado.

Se vende en la librería de P. Torres. Plaza de la Constitución.

El llibre es venia per una pesseta, i se'n van fer sis edicions entre 1884 i 1892. Per la premsa de l'època ens consta que va fer un recorregut promocional per la geografia espanyola, obsequiant-ne exemplars en algunes redaccions de premsa, que inserien la notícia de la seva publicació com un llibre molt útil per al comerç: *Diario de Córdoba* el 24 de febrer de 1888, *El Guadalete de Jerez* el 24 de juliol de 1888, *La Palma* de Cadis l'1 de juny de 1889, *La Crónica Meridional* d'Almeria el 27 de març de 1890, el *Diario*

de Murcia el 9 d'octubre de 1890, *El Criterio de Salamanca* el 22 de novembre de 1892, on consta que «el profesor catalán» els havia dedicat un exemplar de la seva publicació, o *El Adelanto* de Salamanca el 24 de novembre de 1892. A banda de vendre's a la llibreria de Fernando Fé a la Carrera de San Jerónimo, núm. 2, de Madrid, quan visitava una ciutat, durant uns dies també es podia trobar en alguna llibreria de la localitat.

El 1888 sembla que vivia a Barcelona, però més tard és possible que s'establís a Madrid. No localitzàvem la seva defunció a Tossa ni a Barcelona, fins que ens va aparèixer una notícia de la seva defunció al periòdic madrileny *El Día* del 15 de desembre de 1892: «En Ciudad Rodrigo ha muerto sin recursos ni asistencia facultativa, teniendo que ser enterrado de caridad D. Jaime Montaner Bosch, autor de una Aritmética mercantil». Un exemple que al nostre país l'erudició i la ciència no ha tingut (té?) el reconeixement que mereix. Just és, que transcorregut més d'un segle de la seva mort, el recordem en el seu poble.

*En record d'un tossenc singular
consagrat a les matemàtiques.*

Escales de JULITA FARNÉS PAGÈS

Arxiu Escola de Bibliotecàries (Universitat de Barcelona).

Situades en el sector des Sot de ses Pomes, uneixen el carrer des Torrent de can Magí a l'alçada de la plaça de cal Caio, amb el de s'Aloc, travessant el carrer de Joan Barber Coris. Són les que hi ha més cap as Codolar.

Julita Farnés Pagès (Barcelona, 28 d'octubre de 1887-26 de juliol de 1969), fou una bibliotecària, mestra i pedagoga, el perfil biogràfic de la qual resta en bona mesura per estudiar. Era filla del taquígraf i folklorista Sebastià Farnés Badó i de Rosa Pagès Jover; i germana de Maria Farnés Pagès, la mare de M. Aurèlia Capmany Farnés (Barcelona, 1918-1991), novel·lista, dramaturga, assagista i política. El pare de Julita era germanastre (i ella, per tant, neboda) de Dolors Farnés Flaquer (Barcelona, 1851-1876), esposa del fabricant de taps Llorenç Coris Feliu (Tossa, 1835-Barcelona, 1875): d'aquí el vincle amb Tossa, que explicaria la seva estada entre nosaltres i el seu interès pels costums i tradicions tossenques.

De jove acompanyava i ajudava el seu pare en les seves recerques folkloristes i d'ell aprengué moltes coses. Ella es dedicà sobretot a la recopilació de cançons i danses populars. Va formar part d'un erudit col·lectiu de dones que trepitjant el territori aplegaven cançons i tradicions, informació de la qual es nodria la revista *Arxiu de Tradicions Populars*, dirigida pel folklorista Valeri Serra Boldú entre 1928 i 1935, i on destaca la inclusió de la llegenda d'en Xixanet i l'explicació del tradicional *Toquen a córrer*.

Per correspondència digitalitzada del Centre de Documentació de l'Orfeó Català, sabem que el novembre de 1904 va ingressar al cor d'aquesta institució, amb la qual va mantenir una llarga relació. El 5 de juny de 1912 va escriure una carta al seu president, Francesc Matheu, en la que resumia el seu vincle amb l'entitat, i on recordava que a banda de cantar al cor, havia estudiat solfeig, teoria de la música i piano amb Joan Salvat Crespí, i harmonia amb Lluís Millet Pagès. S'hi disculpava per no poder continuar al cor per incompatibilitat d'ocupacions, i mostrava la seva disponibilitat a continuar col·laborant, com feia a la *Revista Musical Catalana*. Ens consta com el 9 de maig de 1917 sol·licità un passi al director de l'Orfeó Català després d'haver-se fet càrrec novament de la corresponsalia a Barcelona del diari parisenc *Le Courrier Musical*, amb el que ja tenim notícia d'una anterior col·laboració el 1912.

Els folkloristes i filòlegs Carme Oriol Carazo i Emili Samper Prunera a *Història de la literatura popular catalana*, coeditat el 2017 per les universitats d'Ala-

cant, de les Illes Balears i Rovira i Virgili, ens donen algunes pistes del seu perfil biogràfic (p. 73-74). Va seguir diversos cursos de música i harmonia i, el 1906, fou la guanyadora del concurs de l'Orfeó Català en la categoria de cançó popular. El 1908 va guanyar també el concurs de l'Orfeó a la més important col·lecció de cançons populars. Julita va ser mestra, sobretot de francès, i impulsora del mètode pedagògic Montessori. Posteriorment, va cursar la carrera de Bibliotecària i Arxivera, i va exercir de funcionària a l'Escuela Superior de la Mujer (1930-1932) i l'Escola de Bibliotecàries (1932-1933). També va treballar a la Biblioteca de Catalunya (1948-1957). Fou autora del llibre *Les biblioteques catalanes en implantar-se l'Estatut* (1933), i al catàleg de la Biblioteca de Catalunya també trobem tres publicacions de cançons populars catalanes datades el 1908, amb comentaris de Julita Farnés: *Marta*, *La metzinera descarada* i *La Nit de Nadal*, harmonitzades per a cant i piano per Felip Pedrell, Margalida Orfila i Joan Salvat, respectivament.

La seva tasca docent estigué estretament vinculada als postulats de Maria Montessori, basats en associar l'aspecte social i el pedagògic a l'educació infantil, i a defensar els drets de la mainada davant dels adults. El 1909 Montessori va publicar la seva obra fonamental sobre el mètode de la pedagogia científica aplicada a l'educació infantil, que va tenir una ràpida difusió arreu del món.

Jordi Pomés Vives el 2011 a *El Sot de l'Aubó*, núm. 36, publicà l'article «L'Escola Montessori de Canet de Mar (1918-1939). Els inicis d'una gran experiència pedagògica», on fa constar (p. 6) que el Consell de Pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya va designar Julita Farnés com a directora i única mestra de l'escola el 1918. Es diu que comptava ja amb una bona experiència professional en el sistema montessorià exercida a l'Escola Montessori de la Diputació de Barcelona. L'escola canetenca fou inaugurada el 10 de novembre de 1918 per la mateixa Maria Montessori. Farnés només hi va romandre dos cursos, però a ella correspon el mèrit d'haver engegat el projecte pràcticament de zero i d'haver-lo consolidat, obrint a Canet una experiència pedagògica extraordinària. D'aquesta època data el seu article pedagògic «Plàtiques amb les mares», dins *Quaderns d'Estudi*, núm. 43 (agost 1920), publicació mensual del Consell de Pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya.

Del 1919 al 1928 a Canet també hi va ser destinada la seva germana Mercè, com a directora de la Biblioteca Popular de la Mancomunitat. Les dues germanes solteres vivien en una casa del carrer de la Riera Gavarra, núm. 7. El 2017 Xavier Mas Gibert, publicà unes notes de la seva mare a la revista *El Sot de l'Aubó*, núm. 61 (p. 16-17), on s'hi refereix en parlar de

M. Aurèlia Capmany: «Aquestes tietes de l'escriptora eren bastant encarcarades, no es feien gaire o gens amb la gent de la Riera», un perfil que sembla correspondre a l'estereotip de les bibliotecàries d'abans.

■ Biblioteca de Catalunya.

L'11 de juny de 1910, Julita va pronunciar una conferència al Centre Excursionista de Catalunya, en aquell temps una de les entitats de major pes específic dins el món excursionista i cultural del país, on va exposar un notable repertori musical recopilat a Tossa, i un seguit de tradicions i costums de la nostra vila. El contingut principal d'aquella sessió el va publicar el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* sota el títol de «Folk-lore de Tossa», en quatre parts: núm. 195 (abril 1911), p. 128-131; núm. 196 (maig 1911), p. 157-161; núm. 197 (juny 1911), p. 179-184; i núm. 198 (juliol 1911), p. 203-208. El treball inclou un costum, dues tradicions, disset cançons i una parèmia o proverbi. Transcorregut més d'un segle, avui, les seves notes són una aportació de referència per a conèixer molts aspectes etnogràfics de la nostra vila, alguns d'ells malauradament ja desapareguts, com la singular tradició del solstici d'estiu, anomenada *Ses Faïtes*, molt popular la nit de Sant Joan. Llegim el que hi diu al núm. 198 (juliol 1911), p. 207-208:

Totes aquestes cançons, treient-ne la prosa a Napoleó, se canten tot ballant les sardanes de carrer. Avui ja no-s ballen, com abans, cada festa al vespre. Emperò encara, la nit de Sant Joan, tothom hi es, a ballar-les, al voltant del foc.

A pesar de totes les festes majors, jo crec que la millor festa es la d'aquella nit. Una pila de dies abans ja se-n fan els preparatius. S'ha d'anar al bosc a buscar la llenya pera ls focs, arbres sencers y tot. S'han de fer força escombres de bruc y deixar-les assecar bé pera fer feita.

Quan se-n ve la nit de la festa, ¡quina gatzara, pels carrers, a l'apilar tota la llenya y al calar-hi foc! y ¡quin victorejar la flama, que pren depressa y s'alça en-l'aire, ben en-l'aire, fins a encendre-l cap-d'amunt de l'arbre que sosté la foguera.

Y ¡quin cop d'encendre-hi el bruc, y, cridant: «-Faïta! -Faïta!», escometre-ls xicots a les noies y elles an ells, fugint de la foguera al perseguir, y tornant-ne a la vora pera demanar treva a l'anar a ser alcançats!

Rendits de la baralla, perseguits y perseguidors s'agropen al voltant del foc, y, donant-se les mans, comencen una cançó rodant pausadament, però, essent a la primera tornada, la rodona comença a giravoltar depressa, depressa, fins a fer un remolí que aviva la foguera aixecant-ne les darreres flamarades, envollades ab la fumerola de la llenya, olorosa com d'encens; y canta a chor la jovenalla, y fins els vells que s'hi afegeixen, cada cop més fort y depressa:

*«Si la-n tinc per la mà
la que-l meu cor estima;
si la-n tinc per la mà
la que al meu cor està.»*

O aquell diminut diàleg:

*«A la lè tinc tinc
que m'han robat el cor que tinc.
Jo encara-l tinc,
jo encara-l gordo y el gordaré
fins al dia que-m moriré.»*

Julita Farnés, juntament amb l'historiador Enric Claudi Girbal Nadal (Girona, 1839-1896), que també té un carrer dedicat al nostre municipi, són les dues primeres persones que van interessar-se per la història i els costums de la nostra vila. És, doncs, de justícia, que el nostre nomenclàtor les recordi.

En record d'una mestra i bibliotecària vinculada familiarment a Tossa, que va recopilar i publicar part del cançoner popular tossenc i de les nostres singulars tradicions.

Plaça de ses HORTALANS

Col·lecció Dolars Pujol Monsó (AMT).

Situada entre els carrers de Miramar i de Lluís Companys, on actualment hi ha una pista de patinatge o skate.

En remembrança del col·lectiu d'hortalans que tenien cura de les hortes que autoproveïen de fruites, verdures i hortalisses als tossencs d'abans. Tossa ja té espais que honoren la memòria de diversos col·lectius que antigament conformaven el teixit social i econòmic de la vila: pescadors, tapers, terrassans, peixaters, etc. Ara, en aquest espai, on fins als anys setanta del s. XX, hi havia hortes, es ret un homenatge als homes i dones que les menaven amb esforç, dedicació i estimació, nodrint d'aliments bàsics els seus convilatans.

Vicenç Esteban Darder el 2007 en el pròleg de *L'Abans Tossa de Mar. Recull gràfic 1870-1965*, d'editorial Efadós, ens ho recorda: «A la plaça hi havia el mercat de les hortolanes que oferien la verdura i la fruita fresca collida a les hortes i les vinyes que voltaven el poble». D'altra banda, a «Les herbes remeieres», publicat dins *l'Homenatge a la Velleja* de 1998 també evocava un altre aspecte d'aquestes hortes:

Abans tothom que posseïa un hort o jardí cultivava tota mena de plantes medicinals, que en un moment oportú podien ajudar-los, mitjançant herbes seques en infusió o tisana, o bé d'arrels, granes, sucs, antidots, verins, bolets, convertides també en unguents i pomades, xarops, maceracions i cataplasmes, i tantes formes com hi havia d'aplicar-les. Encara avui com una relíquia i mostra del que eren les vinyes i els horts de Tossa d'abans, en el meu hort des Torrent des Moros hi ha plantades moltes classes de vegetals medicinals i encara m'agradaria de tenir-ne moltes més. Hi ha llorer, olivera, camamilla, tarongina, menta, marialluïsa, marduix, espernallac, ruda, sàlvia, àrnica, donzell, hipèric, farigola, rosa vera, ceba marina i moltes altres.

Placeta de les ANTIGUES ALUMNES SALESIANES

■ Mosaic amb les rajoles a punt d'envernissar abans de la cocció. Taller de Josep Mestres, de Quart.

Reproduïm, tot seguit, l'article de David Moré Aguirre «**Les monges Salesianes a Tossa**», publicat al número 38 de la revista *Gavarres* (hivern 2020), dedicat a la vida monàstica a les nostres comarques, on es recull el pas per l'antic Hospital de Pobres de la Vila de Tossa de la congregació salesiana:

Fins fa pocs anys a la cuina de casa sempre hi havia hagut un calendari de Maria Auxiliadora, advocació mariana pròpia de la congregació salesiana, fundada per Sant Joan Bosco el 1859. Amb la creença que la Verge Maria porta amb ella l'auxili de Déu, Jesucrist, la seva imatge esdevé un emblema omnipresent de l'orde. Per això, malgrat que les monges salesianes van marxar de Tossa el 1973, fins al seu darrer alè van mantenir estrets vincles amb les antigues alumnes a les que per Nadal obsequiaven amb aquest present.

Les salesianes van arribar a Tossa el 1944, i es van instal·lar a l'antic Hospital de Sant Miquel, on abans de la guerra hi havia hagut altres congregacions religioses fent tasques bàsicament educatives (també en prenen d'assistencials per ser l'origen de l'edifici que les allotjava): les Germanes de la Caritat de la Presentació de la Santíssima Verge de Tours, conegudes com les Franceses (1887-1903), les Germanes de la Caritat Terciàries Dominiques (1905-1918), i les Carmelites (1919-1936). Quan les salesianes van

Àmbit entre la Casa de Cultura i l'Espai Francesc Colomer, antic pati de l'escola.

En record de les antigues alumnes de l'Escola de Monges que hi havia hagut entre 1944 i 1973 a l'actual Casa de Cultura.

■ Antigues alumnes el 1969 en aquest mateix indret. Col·lecció família Aragay-Masjuan (AMT).

arribar a Tossa van obrir una escola femenina que va esdevenir molt popular, i on van compartir espais per primera vegada en la història del municipi, nenes de diversa condició social, benestants i humils, compartint uns valors que van arrelar profundament en elles.

En el retaule major de la capella de l'Hospital, que havia sobreviscut en part a les destrosses revolucionàries del 1936, van desplaçar el sant Miquel original del s. XVIII a la part superior, i van col·locar una imatge de Maria Auxiliadora presidint la capella. A banda i banda del presbiteri penjades a la paret hi ha dues

escultures de dos sants molt vinculats a la congregació: Sant Joan Bosco (fundador de l'orde, festivitat 31 de gener), i Maria Mazzarello (primera Superiora General de l'Institut de les Filles de Maria Auxiliadora, festa 14 de maig).

Les primeres monges en arribar-hi van ser sor Rosario, sor Matilde i sor Conchita Ferrero, i després sor Matilde Candela, sor Carmen o sor Manolita. Diverses van ser les monges destinades, però n'hi ha dues que destaquen per la seva llarga estada a la vila, el vincle creat i la relació mantinguda amb les alum-

■ Benedicció de la imatge de Maria Auxiliadora restaurada, i inauguració de la placa amb el nom de la placeta, el 24 de maig de 2021, amb assistència d'antigues alumnes (i un exalumne), el mossèn i l'alcaldeessa. Foto Vicenç Gascons.

nes fins a la seva mort. Sor Isabel Manzano Francia (Palma, 12 de maig de 1911-Saragossa, 14 de juliol de 2009) i sor Júlia Torras Presas (Barcelona, 21 de febrer de 1927-Saragossa, 10 d'octubre de 2017).

Anaven amb un vestit llarg i negre amb una esclavina de color negre i un "modestín" blanc, amb una toca blanca i un vel negre. Les primeres alumnes duïen uniforme de color negre amb coll blanc i un llaç de cuir, i més endavant varen dur bata blanca prisada amb un cinturó damunt la roba.

Al principi hi havia la classe del parvulari, la de les petites, les mitjanes i les grans. A les aules hi havia pupitres dobles fets de fusta, on la taula i la cadira anaven enganxats. Enmig de cadascun hi havia un tinter on sucaven el plomí per escriure els treballs definitius, ja que en el quadern de borrador escrivien a llapis.

La jornada s'iniciava amb unes oracions i la salutació quotidiana: *Viva María*, i les nenes responien *Vive Jesús*. A migdia resaven l'àngelus. El teatre va ser una de les activitats que més es va fomentar coincidint amb el dia de la mare. El 24 de maig, diada de Maria Auxiliadora, festa gran a l'escola, la capella s'ornamentava amb moltes flors i es preparaven un seguit d'activitats, com anar a berenar al camp. Avui, aquest dia encara es fa missa a la capella i n'hi ha que es reuneixen en

un sopar d'antigues alumnes. Es feien sortides a l'exterior, i fins i tot algunes fora de la vila. Per Quaresma feien, cada divendres, un viacrucis per la capella de l'Hospital i dijous sí dijous no, l'estació del Santíssim, que consistia a cantar Amor de mis Amores davant la Sagrada Forma exposada a la custòdia. I per Setmana Santa organitzaven uns exercicis espirituals amb conferències a càrrec d'un pare salesià que hi venia especialment, per reflexionar sobre qüestions de la fe.

Les professores vetllaven especialment per la calligrafia i la pulcritud de les llibretes, però les matèries eren semblants a la resta d'escolars. A la tarda s'aplicaven en labors. Mentre les noies feien la seva feina, la religiosa les acompanyava resant el rosari o llegint alguns passatges d'història sagrada, també hi feien religió i una assignatura que en deien *hogar*. El pati amb una palmera, tres til·lers, un llimoner i un galliner era espai d'esbarjo i gresca.

El novembre de 2001 la parròquia de Tossa va organitzar una peregrinació al nord d'Itàlia, amb una visita a la basílica de Valdocco (Torí), epicentre de la congregació, i al poble on va néixer Don Bosco. La immensa majoria d'exalumnes mantenen un gran record dels aprenentatges i valors rebuts d'aquelles monges que van deixar gran empremta a Tossa.

Carreró entre el cementiri i l'actual edifici de l'Ajuntament (La Nau).

Passatge des CEMENTIRI

Plaça des SOT DE LA CATXA

Situada al final del carrer del pintor Joan Serra, sobre un aparcament soterrani.

Es Sot de la Catxa és un topònim popular per referir-se al paratge a la dreta dels primers revolts de la carretera de Sant Feliu de Guíxols, a sota del qual avui es troba aquesta plaça i la fondalada de la petita vall del torrent que hi passa. Al fons d'aquest paratge hi va haver una emblemàtica discoteca-sala de festes amb el mateix nom, que amb algunes intermitències va estar activa des del anys setanta del s. XX fins el 2001. El fet que fos coneguda com el Catxa Club, va determinar que les noves generacions masculinitzessin el topònim (i en diguessin el Catxa), que originalment era femení.

La Catxa és el mot amb el qual era coneguda Maria Gràcia Darder Ferro (Tossa, 1814-Malgrat de Mar, 1876), propietària de la vinya i horta que hi havia en aquest indret. El 1834 es va casar amb Benet Torró Cuní, un treballador natural de Malgrat de Mar, i es va traslladar a viure al Maresme. D'aquest matrimoni en van sobreviure vuit fills: Antònia, Melitó, Jaume, Rosa, Benet, Maria Assumpció, Salvador i Ramon. Benet i Salvador Turró es van fer preveres i el fill petit, Ramon Turró (o Torró) Darder (Malgrat de Mar, 1854-Barcelona, 1926), va ser un prestigiós biòleg i filòsof que va esdevenir el malgratenc més il·lustre.

Jardinet de TERESA MARCH LLOVERAS

■ Col·lecció Àurea Farrasac Colubret (AMT).

*Jardinet a tocar de
la Casa del Mar on
des de 2006 hi ha l'escultura
del Donant de Sang.*

Teresa March Lloveras (Tossa, 15 de setembre de 1876-Badalona, 23 de maig de 1967), era filla de Miquel March Donatiu, natural de Sant Feliu de Guíxols, i d'Eulàlia Lloveras Dalmau, natural de Tossa. Va néixer al santuari de Sant Grau, on el seu pare feia de masover. La prematura mort del pare el 1879, quan ella només tenia tres anys, va significar un fort sotrac per a la família. No coneixem si la vídua i les filles continuaren a Sant Grau i per quant temps més, per bé que tot indica que no trigaren en marxar-ne. El 1882, any de la restauració del santuari, el masover de Sant Grau era el seu oncle patern.

La seva mare va contreure segones núpcies el 1888 amb un carboner establert a la vila procedent de la Cerdanya, i és molt probable que, poc després, Teresa marxés de Tossa per anar a servir. Probablement va estar un temps servint a Sant Feliu de Guíxols. En el padró d'habitants de Girona de 1900 consta resident a la travessia de Sant Josep, núm. 1 2n pis, com a cambra a casa de l'advocat Albert de Quintana Serra, natural de Torroella de Montgrí, i la

seva esposa la ganxona Júlia Vergés de Quintana. El 25 de març de 1902 va contreure matrimoni a la paròquia de Sant Feliu de Girona amb Miquel Colubret Payet, un fuster i catifer de Girona.

El 1908 el matrimoni Colubret-March consta empadronat a Girona. Aquell any, però, comptant amb la complicitat del seu marit, ella va decidir fer un tomb a la seva vida, i complir el seu somni de vocació de servei. Va decidir marxar a Barcelona a estudiar a la universitat per ser llevadora. Fer estudis universitaris en aquell temps no estava a l'abast de tothom perquè requeria d'un important esforç econòmic, i per la condició de dona a més, encara va haver de vèncer més obstacles. Tanmateix, va demostrar una gran determinació. A Barcelona treballava a casa del sastre Pere Martí, al número 90 de la ronda de Sant Antoni, fent tapetes. Picava solapes amb un llum d'oli i li donaven sopar i dormir, mentre ella estudiava. Primer estudiava d'oient sense pagar matrícula. La seva neta, Àurea Farssac, explica l'anècdota que la seva àvia hauria presenciada una autòpsia en la qual el catedràtic va preguntar què era allò que estaven veient, i ningú s'atrevia a contestar, fins que ella ho va fer amb encert. El catedràtic en reconeixença li va dir que ho tindria present, però després va veure que no estava inscrita. Tanmateix, va dir-li que se'n recordaria, i li va tenir en compte en la nota per quan s'hi va matricular més endavant. El seu és un exemple d'esforç, tenacitat i superació.

La seva neta conserva una carta del 22 de desembre de 1908, escrita per Teresa March des de Barcelona al seu marit a Girona, que creiem escaient reproduir tot seguit, perquè permet aproximar-nos a la distància física que els separava en pro d'assolir un somni, alhora que els unia la generositat d'una relació de parella que assumia mancomunadament aquell anhel:

Col·lecció Àurea Farssac Colubret (AMT).

Inolvidable esposo; Hoy he recibido la tuya, en la que veo que me dices que venga a pasar tan solo un día, siento en el alma no poderte complacer y sobre todo con las ganas que tengo de verte, ya sabes tu que ni puedo gastar ni debo dejar la casa que tengo porque aunque tenga mucho que desear, en cambio he de hacer lo que dice el refran (en tiempo de ambre no hay pan duro), pero dime ¿no podrías venir tu? pero en fin, no quiero ser tan exigente, hazlo como te sea posible, no hay más remedio que pasar el tiempo tal como se presente y sufrir con paciencia y calma esta serie de pribaciones.

Respeto a los pichones debo decirte que te lo agradezco infinitamente y que iré el jueves día 24 a recogerlos a la estación, y de allí a casa de Dª Lola, a fin de que no se entere ni mi hermana ni en casa los sastres.

Lo que más me gustaría sería que vinieras tan solo el Sábado por la mañana y volverte el Domingo por la noche, de todos modos hazlo como mejor te parezca.

Cuando vuelvas a escribir fijate bien en mi dirección, porque esta última la dirigistes mal.

Sin más por hoy y con recuerdos a todos y de todos y para ti muchos miles de besos y abrazos de tu esposa que no te olvida nunca.

Teresa

Adiós nanu!

Muchos besos de Emilia y dice que bengas que matarán el pollo.

No sabem si el matrimoni es va reunir o no aquell Nadal, el que sí coneixem és que poc després el marit va deixar Girona i, junts, van establir-se al barri del Progrés de Badalona, on Miquel Colubret va fer de subdirector o ajudant de direcció a la refinèria de petroli al front marítim de la ciutat, i després va ser

guàrdia municipal durant molts anys. Allà van néixer les seves filles Angelina, quan ella encara estudiava; Mercè, recent llicenciada de practicant; i Caterina, quan ja exercia de llevadora.

Angelina Colubret March (1910-Girona, 1998), mestra i activista política d'ERC durant la República, casada el 1932 amb Carles Farssac Meifren, nebot del pintor Eliseu Meifren Roig. Després de la Guerra Civil va ser depurada del magisteri, però ben aviat va entrar a treballar de taquígrafa i mecanògrafa a l'empresa Carburos Metàlics.

Mercè Colubret March (1913-Barcelona, 1979), casada en primeres núpcies el 1933 amb el metge Ramon Bertran Tàpies, exiliat a Mèxic en acabar la guerra; i casada en segones núpcies el 1948 amb Miquel Lloveras Alou, empresari, president d'URCASA (Urbanización Cala Canyellas, entre Tossa i Lloret) i del consell d'administració de Laboratorios ERN (farmacèutica que el 1981 va llançar al mercat l'Apiretal, antitèrmic pediàtric de referència).

I Catalina Colubret March (1917-Premià de Mar, 2004), casada amb Miquel Meseguer.

El matrimoni va tenir dos fills més que van morir infants, Jordi i Eulàlia, i anys més tard encara van afillar una altra criatura: Yvonne Homs Viladot, que va quedar òrfena per allò que ara en diem violència de gènere, i que malauradament sempre ha existit. La seva mare, Maria Homs Viladot, gorrista de professió, va morir assassinada el 14 de maig de 1928 en mans del seu ex-xicot Salvador Puchades Sanchís, un mecànic de trenta-set anys que va entrar a la botiga que regentava i la va apunyalat al pit, un crim del qual es va fer ampli ressò la premsa de l'època. En una crònica del judici publicada per *La Vanguardia* el 18 d'octubre de 1928 (p. 9) llegim: «María era viuda y con hijos, y por negarse a reanudar las relaciones amorosas que había sostenido con el procesado y no querer casarse con él, la mató éste en su establecimiento cuando estaba hablando con un viajante». Diversos compareixents van testificar haver presenciats en diverses ocasions els maltractaments als quals sotmetia Puchades a la víctima durant la seva relació de festeig. L'assassí va ser condemnat a 18 anys de presó. Teresa March que coneixia la víctima es va compadir de la petita òrfena i, novament amb la complicitat del seu espòs, va decidir adoptar-la.

Col·lecció Àurea Farssac Colubret (AMT).

A la tesi doctoral de Fernando Montesinos Vicente (*Practicantes, matronas y cirujanos dentistas en la España contemporánea (1855-1932)*, 2011) consta que Teresa March va obtenir el títol de practicant el 21 d'abril 1913, i el de llevadora el 17 de juny 1914. Era esposa i mare, tenia 38 anys! i havia assolit el seu somni professional i de servei.

A Badalona Teresa March Lloveras va exercir la seva professió amb entrega i dedicació, gaudint de l'estima i consideració dels seus veïns. Tanmateix, Teresa March cada any tenia la necessitat de retornar a Tossa, visitar els seus cosins i deïa que per acomiadar-se. Ho va fer fins passats els vuitanta anys. És significatiu que la seva esquila incorporava la referència del seu origen tossenc del qual sempre es va mostrar molt orgullosa.

Col·lecció Àurea Farssac Colubret (AMT).

Pel seu emplaçament a tocar del centre mèdic, s'ha volgut retre homenatge a una llevadora i practicant tossenca, dona de fortes conviccions, exemple de tenacitat i vocació de servei, que va desenvolupar la seva tasca assistencial a Badalona.

Passatge de la CASA BLANCA

Carreró que uneix el carrer de Gabriela Mistral amb l'avinguda de Joan Maragall, darrera la caserna de la Guàrdia Civil.

Col·lecció família Moré-Alcalde.

Col·lecció família Aragay-Masjuan (AMT).

El nom prové de la casa de pagès coneguda com «la Casa Blanca», propietat de la família Batista Font. Si bé a les seves terres hi havia hagut almenys entre els s. XIV i XVII el mas Rigau, la Casa Blanca molt probablement datés de principis del s. XIX. Reformada i transformada en tres habitatges unifamiliars el 1959, segons un projecte de l'arquitecte gironí Joan M. de Ribot de Balle, fou enderrocada el 1999, i en el seu lloc s'hi van construir vuit habitatges aparellats i un aïllat (situats entre l'esmentat passatge, el carrer de Lope Mateo i l'avinguda de Ferran Agulló).

Jardinet de la DONA REMENDADORA

Jardinet a l'extrem de llevant de l'avinguda de sa Palma, davant de l'antic hotel Àncora, on des del 1994 hi ha una escultura al·lusiva, obra de Josep Puig Valls.

En homenatge a les dones de mar, que assegudes a la sorra de la platja, passant fred i calor, reparaven les xarxes i els ormeigs de pesca. Una feina anònima i sacrificada amb la qual generacions de tossenques van contribuir decididament a l'economia familiar.

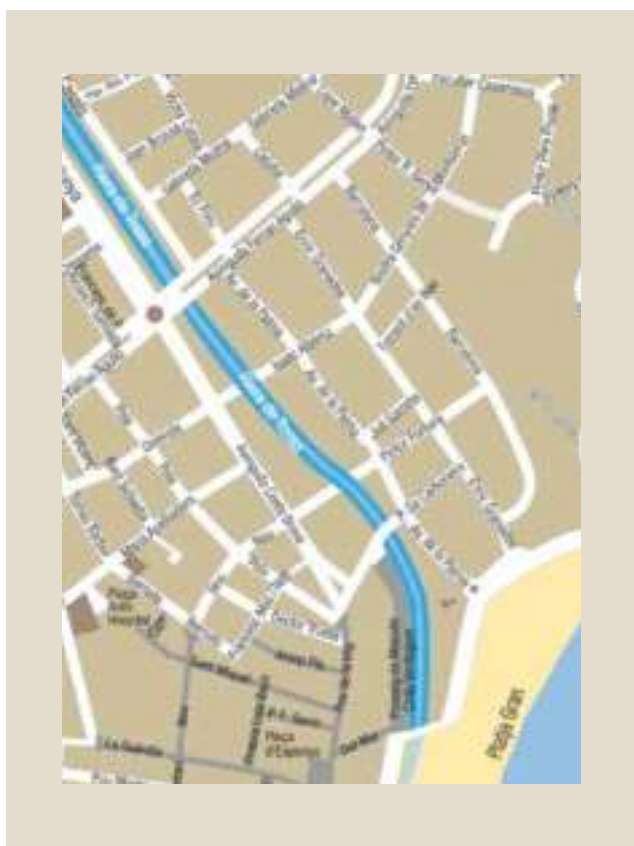
El pescador Joan Nadal Soler (1929-2010), conegut com en Joan *Pescador*, en testimonià un record per a futures generacions de forma versificada a «Les remendadores», composició d'on n'extreiem alguns fragments.

*Amb una ganyota als llavis i un mocador negre al cap,
quasi sempre en senyal de dol,
es passaven tot el dia amb aquell sol infernal
cosint o sargint ses xarxes
perquè a entrada de fosc,
els seus marits, pares o fills
tornessin a fer-se a la mar*

*En es cap, un mocador,
quasi tots senyal de dol,
i sempre amb la cara baixa
tota cremada pel sol.*

(...)

*Remendadores aimades,
aviat sereu record,
us ho endureu a la glòria
ni agulla d'argent ni d'or.*

■ Marcel·la Raig Tort remendant als anys seixanta del s. XX.
Foto Antonio Lo Vullo.

Es BARCOS GROSSOS

En el punt d'intersecció entre l'avinguda de sa Palma i l'avinguda de Sant Raimon de Penyafort. Legalment per la Llei de Costes no pot tenir la consideració de plaça, només podem donar-li nom com a espai.

Col·lecció família Nadal-Sojer (AMT).

Nom popular amb el qual es coneixia tradicionalment la franja de platja d'aquest sector, posteriorment urbanitzada. És aquí on antigament, des d'època medieval i fins al tercer quart del s. XIX, s'emplaçaven les drassanes locals, és a dir el lloc on es construïen molts dels vaixells de la marineria tossenca que solcaven les aigües de la Mediterrània, de l'Atlàntic i àdhuc de la mar Bàltica. Quan aquesta activitat desaparegué, es mantingué el costum de pujar-hi les embarcacions més grosses. Així, des de principis del s. XX i fins a mitjans segle, en aquest punt s'hi podien veure les teranyines, embarcacions amb arts especialitzats en la pesca del peix blau.

Col·lecció família Coris-Axandri (AMT).

Espai des NAVEGANTS

Davant de mar, on actualment hi ha un aparcament, que en virtut de la Llei de Costes està previst deixi de ser-ho en un futur no gaire llunyà. En el marc d'un projecte de reordenació de la façana marítima, en aquest punt hi quedarà un espai obert que podrà utilitzar-se per activitats de lleure.

En homenatge als molts vilatans que van navegar per mars i oceans d'arreu del món, portant amb ells el nom de Tossa. En una vila marinera com la nostra, la navegació va ser durant segles la principal font de riquesa. Sota l'epígraf de «navegants», el nom engloba molts col·lectius i persones independentment de la seva condició social, i del seu èxit o fracàs en el camí empès. Pescadors, mariners, patrons, pilots, negociants, comerciants, boters, cuiners, mossos, industrials, etc. La història de Tossa és una història oberta a la mar i a les rutes marítimes. I aquest espai a primera línia de mar ofereix la possibilitat de retre un homenatge a tots els col·lectius de gent de mar, que d'una manera o altra van tenir-hi relació. L'indret pretén ser un record per tenir ben presents les nostres arrels i els nostres orígens, ara que tot aquest món està en un inexorable camí d'extinció.

Sa FISOLETA

Nom d'etimologia desconeguda amb el que popularment es coneix el primer revolt de la carretera del far de Tossa, on tantes generacions de mariners tossencs s'han apropat per veure l'estat de la mar, i des d'on avui milers de visitants n'admiren la bellesa de la nostra badia i la línia litoral envers llevant.

Foto Lucien Roisin (IEFC).

Mirador de BONAVENTURA ANSÓN PÉREZ

Foto: Claudi Valentí (Fundació Valvi).

Espai situat a tocar de l'Església Vella de Sant Vicenç, sota la torre de la Pólvora, en el punt on s'inicia el camí per baixar a la font de ses Cardines.

Bonaventura Ansón Pérez (Tossa, 5 de setembre de 1945-Girona, 15 de febrer de 2021), en Ventura pels amics. Era fill de l'aragonès Pedro Ansón Artigas, conegut com *el Maño*, alcalde de Tossa en dues etapes entre 1952 i 1957 i entre 1960 i 1970, i de la tossenca Anna Pérez Nadal, descendent des *Bagots* i de can *Peras*, una parella que encarnava les contradiccions d'un país rosegat per la guerra. Tanmateix, qui marcà profundament la seva vida fou l'avi matern, Josep Pérez Blanquet, un pescador conegut com *l'avi Peras*. El 29 de maig de 1972 es va casar amb la gironina Concepció Juandó Marcó, *Titó*.

De ben jove va sentir la inquietud pel món de l'art. Freqüentava el Museu Municipal de Tossa, i cada vegada s'hi entretenia més i més, de manera paral·lela al progressiu abandonament dels estudis convencionals. La seva va ser una singular trajectòria, no mancada d'obstacles, però amb notables èxits personals i reconeixement artístic i social.

Tot i haver-se endinsat en diverses disciplines artístiques (dibuix, pintura, gravat, etc.), l'Ansón va des-

■ *Posidó i la nimfa Toosa* sortint del taller Balliu de Taià. Col·lecció Ansón-Juandó.

tacar com escultor, treballant en diversos materials i tècniques: fusta, bronze, ferro, i molt especialment el marbre en el que excel·lí.

El 1968 i el 1970, en el Premi Internacional de Pintura Ràpida de Tossa, va guanyar el premi especial de la Direcció General de Bellas Artes. Ben aviat, iniciarà un seguit d'estades de formació i creatives, exposarà a diverses ciutats, la seva obra començarà a ser adquirida per particulars i institucions d'arreu del món, i serà altament valorada. Malgrat que va viatjar molt, Tossa va ser el seu punt d'ancoratge a la vida, i aquí va participar activament de la seva activitat cultural en múltiples iniciatives municipals i associatives, essent el pregoner de la Festa Major de Sant Pere de 1998. En els carrers de la nostra vila hi ha quatre obres seves: *Record en el temps* (1984), a tocar de la Casa de Cultura; *A la dona del pescador* (1985), sobre es Codolar; *Posidó i la Nimfa Toosa* (1987), a l'encreuament de l'avinguda de la Costa Brava amb el carrer del Pou de la Vila; i *Testimoni* (1999), a l'inici del passeig de Vila Vella. Tanmateix, la seva obra magistral, *El Crist del Silenci* (1996), es troba al presbiteri de l'Església Parroquial de Sant Vicenç.

El 2012, quan la primera fiblada de la malaltia, inhabilitat per al treball feixuc de segons quins materials, va decidir explorar noves vies de creació. El treball del fang i la ceràmica van vehicular bona part de les seves inquietuds, però també se li en va desvetllar una altra: l'escriptura. Conscient de vorejar l'abisme va decidir, com una manifestació més de la seva llibertat, explicar-se amb la seva paraula, difondre la seva creació, deixant per escrit allò que havia creat fruit del seu sentiment: «No vull que terceres persones tergiversin o manipulin ni el meu pensament ni la meua obra, vull ser jo mateix qui ho expliqui a qui s'hi vulgui interessar».

A tal fi, el 2016 va publicar el primer volum de les seves memòries titulat *Amb gust de sal*, centrat sobretot en la seva infància i adolescència –vivències d'aquella etapa de la vida que l'apropen sempre al seu jo–, així com en el desvetllament interior de la seva inquietud artística i personalitat creativa, que el va moure sempre. En aquell primer volum en destaca sobretot Tossa, que ha estat el medi que el va veure néixer i créixer, un tros de món banyat per la Mediterrània, d'on prové el títol del llibre. I ell n'és el protagonista que va desgranant un seguit d'experiències vitals, en el transcurs de les quals són moltes les persones que hi apareixen, per bé que una destaca per sobre de totes: el seu avi matern, l'avi Peras, un vell mariner bregat en mil i una batalles d'en *marc* i de la vida, un home de gran saviesa popular, que amb les seves reflexions i consells li va marcar la pauta del seu camí vital: el de la llibertat. De jovenet, un dia que va acompanyar l'avi a pescar, angoixat per haver d'afrontar amb el pare que no volia tornar a l'internat del Collell, van pescar una sèpia, i l'avi en fer-li veure que l'estratègia d'aquest animal per sobreviure havia resultat fallida, li va dir «no en facis servir de cortines de tinta, sigues tu mateix, sempre tu» (p. 113), un símil amb el que li va marcar la pauta per afrontar el repte. Aquell va ser un dia prolífic de bons consells del gat vell de l'avi que, mirant a l'horitzó, li va dir: *Aquella ratlla que veus me l'he mirada des que sóc petit, molt més petit del que tu ets ara. De jove, sempre havia volgut arribar-hi. I molt abans que jo, centenars o potser milers d'anys abans que jo, aquest desig l'havien ja tingut molts atres navegants, atres mariners. Però mai no s'hi pot arribar. Tu ho saps molt bé, perquè t'ho hauran ensenyat a estudi. Mai ningú no ho ha aconseguit i ni que passin mil anys més ho aconseguirà ningú. Però, i aquest és es meu consel... gafa-t'ho com a fita. Mira d'aproximat-t'hi sempre, a l'horitzó. No't*

■ Inauguració de l'obra *Testimoni* el 24 de gener de 1999 acompanyat de l'alcalde, familiars i amics (AMT).

rendeixis mai. No t'ho creguis, que no pots. Busca en tot moment sa teua llibertat. La llibertat no hi és tota, no existeix, però sa teua, sí. Saps quina és sa teua? És aquella que has de fer servir per intentar trobar l'atre. Si no haguéssim cregut que l'horitzó existia no l'haguéssim anat a buscar, no mus haguéssim mogut mai de casa. Qui sap si, a l'anal-lo a buscar, en alguna ocasió, fins i tot l'haurem pogut arribar a tocar, el cel... (p. 118).

Amb una paràbola de l'home de mar que té sempre molt present sa ratlla de l'horitzó, que sempre hi és i que per més que ens hi apropem no la sobrepassem mai, l'ànsia de coneixement i de llibertat cobra un ple sentit en la seva trajectòria, talment com si d'una brúixola es tractés. La seva obra *Testimoni*, davant de l'hotel Cap d'Or, simbolitza la transmissió del coneixement, l'experiència, i el saber, de l'avi al net, un autèntic homenatge de l'artista envers aquest referent vital.

El segon volum publicat el 2018, titulat *22, rue Tourlaque*, és un llibre centrat en un període curt de temps (1974-1978), però molt intens pel que suposa en la seva consolidació com artista. Es traslladà a París el juny de 1974 de la mà del seu amic el pintor i gravador Joan Cruspinera, que li feu avinent l'existència d'una plaça a la Cité Internationale des Arts, on transcorregué la primera part d'aquella estada a París, primer tot sol i després en companyia de la seva

esposa, que hi acudí quan ell li ho demanà. Finalitzada la seva estada a la Cité, i amb la clara intenció de continuar amb aquella experiència, és quan arribà a Les Fusains, en el jardí central del qual compartí llargues converses amb artistes i creadors de les més diverses disciplines que l'enriquiren molt, juntament amb les visites als museus de la capital francesa, i a l'ambient creatiu present arreu d'aquella ciutat. Conviure en un viver de creadors com Les Fusains, situat al número 22 del carrer Tourlaque (l'adreça d'aquest estudi de creació és el títol d'aquest segon volum), al barri parisenc de Montmartre, rovell de l'ou de la bohèmia artística mundial durant dècades, suposà una gran experiència de creixement personal i artístic. Fou un quadrienni molt intens durant el qual assajà diverses tècniques i disciplines, i anà covant la idea de l'escultura, com allò en el que realment trobà la seva màxima expressió de creació artística. «Crec en l'art que brolla» (p. 111), i manifesta que «el fet artístic, curt i ras, és que l'obra porti l'essència de l'instant en què es va copsar» (p. 172).

Poc a poc, capítol a capítol, el lector hi va descobrint les claus d'una personalitat i d'una obra. És la carcassa d'una vella barca desballestada convertida en peça d'art, allò que li permetrà anar més enllà. Remembrant el record d'aquelles barques plenes de vida de la seva infància, en sabrà extreure el missatge i la lliçó creativa. Evoca una incògnita rosegadora: «Què hi havia, però, al darrere de tot? Què buscava

jo? Què volia o a qui volia? On devia ser l'essència d'allò que el meu desig anhelava trobar?» (p. 78). Al llarg del llibre descobrirem l'essència de les barques, les finestres, i els corcs que marquen la seva trajectòria. Ansón evoca sentiments, il·lusions, somnis, neguits, solidaritats, complicitats i gestos de profunda transcendència, com el de l'arquitecte i col·leccionista Martín de la Torre, que en una exposició a Bilbao li va comprar un quadre després d'haver-li fet pujar el preu. En aquest cas, no nega que allò econòmicament li va anar molt bé, però destaca com a molt més important la seguretat que en aquell moment li va infondre. Així mateix, ressalta una lliçó d'humilitat en una ocasió que, en una exposició a la Pinacoteca Municipal de Tossa, va vendre a la dona de la neteja del local un quadre inspirat en l'obra de Masson, de la qual s'havia enamorat només veure-la. «Una dona que fregant el terra, va dignificar la seva feina comprant una obra d'art i pagant-la amb l'esforç del dia» –destaca corprès (p. 158).

Durant aquells anys són molts els contactes amb artistes i les interpel·lacions personals que establirà amb l'obra de diversos grans creadors. Alguns vinculats a la Babel de les Arts, nom amb el que Rafael Benet va batejar la Tossa intel·lectual i artística que hi sojornava als anys trenta previs a la Guerra Civil, com Marc Chagall i André Masson; i d'altres d'aliens a aquesta experiència, com Rodin o Monet.

Al llarg del llibre es fan *feet baggs*, que ens retrotreuen a un altre temps i un altre espai, on Tossa sempre hi té un paper preponderant. En aquest sentit, el quadre «El violinista celest» sobre la raó de ser del qual ja s'havia interrogat en el primer volum –i a partir de la visió del qual havia nascut una particular relació personal amb el guarda del museu, Esteve Pujals, que hi veia «un home que vola»–, torna a esdevenir una peça clau per entendre la trajectòria creativa d'Ansón. S'hi explica la coneixença personal amb l'artista rus establert a Saint Paul de Vence, prop de Niça, en motiu d'una exposició homenatge que va tenir lloc a Tossa l'estiu de 1974, sota el patrocini de l'Ajuntament, presidit per l'alcalde Sebastià Coris –que també va establir una interessant relació amb l'artista–, i a l'empara de la galeria Lleonart de Barcelona. El consell que en aquella trobada Chagall li va donar de ser sempre ell mateix, ha estat contínuament com un sextant en la seva trajectòria. «Aleshores encara no sabia que la solució niava dintre meu, que el germen del que havia de ser feia anys que m'havia estat inoculat, i de la manera més subtil: l'experiència del Collell, la personalitat severa del meu pare, la dolcesa de la mare, els coneixements i la passió de l'avi...» (p. 27).

Amb Chagall i la seva obra destaca també una interessant interpel·lació al parisenc Museu del Trocadero. «La llunyania en la distància és fotuda, però

superable; la llunyania en el temps és desoladora, i irreparable» (p. 107). Durant un dels seus retorns a Tossa, va sentir-s'hi estrany, va descobrir l'orfanat de no reconèixer com a propi res del que veia, fruit de la massificació turística que l'estava transformant, la qual cosa el portà a recordar allò que marcà molt decididament la seva trajectòria: «em vaig sentir en la necessitat de denunciar-ho. Era el meu poble. Si la gent es venia al millor postor deixant-se perdre l'essència, el fet diferencial que caracteritzava la seva singularitat, què ens quedava? A quina mena d'orfanat ens condemnàvem? Sentia que havia de lluitar amb totes les meves forces, com a tossenc i com a artista» (p. 105). Així ho va fer fins al final, fins i tot amb una incursió en la política local durant la segona legislatura democràtica com a regidor de Cultura. Tanmateix, les gestions frustrades per aconseguir un quadre d'André Masson per al Museu de Tossa, van determinar-lo a «sortir d'un món que intuïa a les antípodes de la meua manera de pensar, de ser i de fer. Jo que buscava la veritat, vaig adonar-me que m'havia embardissat amb la mentida» (p. 133).

El setembre de 1978 un fulminant càncer de pulmó acabà amb la vida d'un bon amic seu. La devastació fou tan gran, que es veié compel·lit a abandonar precipitadament París. Visità Amsterdam, on conèixer el Museu Van Gogh, li va fer plantejar molts dubtes respecte el seu procés creatiu. «És el món de l'art una gran mentida?» –s'interpel·la davant l'obra d'un home que no va arribar a vendre cap quadre en vida i que avui és una icona de l'art (p. 233). Abans el lector no arriba a aquest punt, ja ha tingut ocasió de llegir la dualitat o ambivalència que li suposava d'una banda, haver advertit que en el món de les galeries s'intuïa una cara fosca i mentidera rere la veritat de l'art; i de l'altra, el desig i la necessitat d'exposar-hi. Tanmateix, en aquell moment de tribulació es mostra convençut del difícil que era obrir-se camí, mancat de contactes, i pesant sobre la balança que per aconseguir-los hauria de fer coses que no anaven amb el seu caràcter. «Veig l'art a la meua manera» –es reafirmava en el record d'aquella cruïlla (p. 234). A París hi havia après molt i sempre en podria aprendre més, però es va mostrar decidit a marxar-ne.

Ansón va deixar tres llibres més en edició: *L'alè del marbre*, on descobrim el nou camí que va emprendre la seva trajectòria (1980-1985), quan tot just se li havia desvetllat l'interès per l'escultura i el treball en bronze. Carrara i el seu famós marbre prenen el protagonisme, tot i que segons manifesta «el meu primer contacte amb el marbre va ser com a curiositat, no pas com a possibilitat» (p. 34). *Ferides a la pedra*, on el batec de la pedra és el del cor, i els cops es reben per mantenir-se ferm en la seva anhelada llibertat. I *El Crist del Silenci, del seu perquè i altres perquès*, on explica el procés creatiu de la seva peça més sublim,

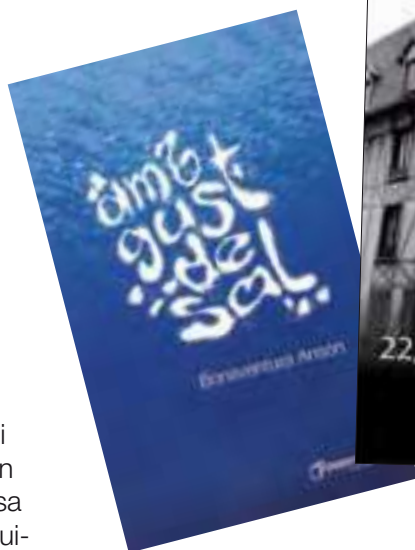
la que embelleix la part dreta de l'altar major de la nostra església parroquial, realitzada segons la tècnica d'execució directa de Miquel Àngel, i els reptes de tota mena als quals va haver de fer front. «La meua vida com escultor quedarà perfectament dividida entre un abans i un després del Crist del Silenci», va afirmar quan la va fer el 1996.

L'àlè del marbre, on podem endinsar-nos en la seva gran etapa creativa, va ser presentat pòstumament el passat 9 d'octubre de 2021 en un acte que va comptar amb la presència de Luigi Corsanini i la seva esposa Bruna, com a fermall d'or d'una estreta relació amb el propietari del taller de Carrara on va fer estada i on va gestar algunes de les seves grans creacions. El taller Corsanini és de gran prestigi professional, però no un centre docent, la qual cosa va fer que al principi Luigi no es mostrés receptiu a perllongar la seva estada allà.

El seu raonament era que ell no tenia una escola, que el taller no era per anar-hi a aprendre. Tots els escultors que hi treballaven eren avançats en la feina, no li portaven cap problema ni entretenien els treballs de l'empresa, ans al contrari, li aportaven benefici amb les seves comandes. Li oferia recomanar-lo..., tanmateix, el sogre de Corsanini, veient com acarona el marbre i el *feeling* entre artista i matèria, va intercedir perquè s'hi quedés, en veure-hi una capacitat innata. Corsanini li va dir: «Has d'agrair-li a en Roberto. Jo vaig donar-te la meua opinió i la mantinc. T'hauràs de guanyar la plaça. Jo tampoc et diré res. En uns dies veurem com va tot. Li he dit aquest matí que et prepari unes eines i veig que ho teniu tot a punt. Aquestes eines te les deixem. Si tot va bé i et quedes, ja et compraràs les teves. Conec el que és començar en aquest ofici, però també t'he de dir que et veig decidit. Vull veure de què és capaç un català. Si vau arribar a dominar la Mediterrània...» (p. 58). Ben aviat, es va desvetllar el seu talent amb el marbre, i els vincles amb Corsanini van anar a més. «Les nostres visites dominicals a Ortonovo, plenes de complicitat i confiança, van sedimentar en un sentiment gairebé de família» (p. 116). A tal punt, en l'acte de presentació va adreçar unes paraules en les que va manifestar que poques vegades s'havia trobat amb algú amb el talent d'Anson per treballar el marbre.

En aquest tercer llibre, Tossa també hi és present, especialment Sant Grau, atès que va ser allà on va fer llargues estades durant aquest període. Les descripcions d'aquest paratge de Cadiretes i l'explicació de la inspiració que aquell entorn li donava resulten vivificants.

Hi explica també com es va gestar el seu èxit a la Biennal d'Art del Barça a Pedralbes, que el va pro-

jectar en els cercles artístics del país, però també com va descobrir de la manera que les gastava el món de l'art i els galeristes en concret. Hi fa unes reflexions que resulten clares del seu tarannà:

Tot i la satisfacció que aquells fets van proporcionar-me, per primera vegada vaig paladejar també el tast amargant de la decepció, del desencant. Havia actuat amb l'honradesa de la persona que encara creia en la dignitat. Sí, en la dignitat i la decència d'una veritat que havia cercat i que cercaré sempre dins aquest gran arbre anomenat art. Havia assaborit, tot i la meva juvenesa, la gran varietat de gustos que els seus fruits oferien penjats de les branques, fruits exquisits, saborosos... Aquella gent, però, em va treure la bena dels ulls ensenyant-me, sense cap pudor, l'altra cara de l'art. Vaig començar a entendre que aquell gran arbre que m'entusiasmava, aquella planta que s'aixecava immensa, també tenia la seva zona ombrívola, la seva mentida, qui sap si encara més extensa. No vaig arronsar-me davant de tan trista evidència, sinó al contrari: aquella experiència va enriquir a bastament els meus coneixements i intuïcions del món de l'art. I, amb aquest bagatge, vaig

acceptar el repte de recollir el guant i tornar a la lluita a la recerca de noves il·lusions (p. 143).

A través de la seva obra artística i la perpetuació del seu pensament en els seus llibres de memòries, la seva singular personalitat perviurà entre nosaltres. Des d'aquest bell mirador, sobre sa cala des Canons on les seves cendres van fondre's per sempre a la Mediterrània, podem admirar la *marc* que tant va marcar-lo i inspirar-lo. Es tracta d'un espai que entronca directament amb la seva ascendència pescadora, per ser un dels que acostumaven a freqüentar els pescadors per veure les moles de peix i la seva localització. L'indret permet un record en forma de monòlit o element escultòric que relligui l'artista amb les seves arrels marineres, i permeti conèixer algun fragment de les seves memòries, on amb magistral testimoni explica la simbologia de la ratlla de l'horitzó, albirada perfectament des d'aquí. Així, podrem recordar-lo a ell i al seu avi, i a tants altres com ens han precedit, tot albirant sa ratlla a l'horitzó, acomboiats per l'illa i la badia, i bressolats per un onatge on hi belluguen anhels, neguits i esperances de tots ells... de tots nosaltres.

En record de l'escultor i pintor Bonaventura Ansón Pérez, l'artista local de tots els temps amb la trajectòria més reconeguda a nivell internacional. Aquest mirador sobre el mar de Tossa que tant va inspirar la seva obra, és ahora un espai que entronca directament amb la seva ascendència pescadora.

PROGRAMA D'ACTIVITATS

Festa Major d'Hivern, Sant Vicenç 2022

DIJOURS 20 DE GENER

SANT SEBASTIÀ

- 7:00 h - Església Parroquial
Missa en honor de Sant Sebastià "EL CANTAR". Seguidament, processó i acomiadament del Pare Pelegrí. (Tot l'acte, en directe per TV TOSSA).

DIVENDRES 21 DE GENER

- 18:45 h - Antic Hospital de Sant Miquel (Casa de Cultura)
ARRIBADA DEL PARE PELEGRÍ
Seguidament, solemne processó parroquial i cívica de rebuda al Pare Pelegrí amb acompanyament de la Cobla La Flama de Farners.

DISSABTE 22 DE GENER

SANT VICENÇ, PATRÓ DE LA VILA

- 12:00 h - Església Parroquial
OFICI SOLEMNE en honor a Sant Vicenç amb acompanyament d'orquestra.
- 13:00 h - Plaça de l'Església
SARDANES
- 17:00 h - Av. Catalunya (Del 22 al 30 de gener).
FIRA D'ATRACCIONS INFANTILS
- 18:00 h - Envelat
CONCERT LÍRIC DE FESTA MAJOR AMB LA PRINCIPAL DE LA BISBAL. Entrada gratuïta.

- 22:00 h - Envelat
BALL DE CADIRES DE FESTA MAJOR AMB LA PRINCIPAL DE LA BISBAL
**L'orquestra que actuarà a tots els actes del dia 22 de gener serà l'Orquestra La Principal de La Bisbal.*

DIUMENGE 23 DE GENER

SANT RAMON DE PENYAFORT, COPATRO DE LA VILA

- 12:00 h - A la Creu de Sant Ramon de Penyafort, a la Mar Menuda
OFICI SOLEMNE en honor del Sant.
- 15:00 h - Al camp de futbol municipal
INICI DELS ACTES DE CELEBRACIÓ DEL CENTENARI DE LA UNIÓ ESPORTIVA TOSSA
- 15:05 h - Presentació dels equips de la UE Tossa.
- 15:30 h - Parlament de la Sra. Anna Caula i Paret, Secretària General de l'Esport de la Generalitat de Catalunya i del Sr. Joan Soteras Vigo, President de la Federació Catalana de futbol i Vicepresident de la Real Federación Española de Futbol.
- 15:45 h - Presentació de la samarreta commemorativa que lluiran tots els equips al llarg de l'any 2022.
- 16:30 h - Partit de la jornada 15 de la categoria de Segona Catalana entre els equips amateurs de la UE Tossa i el CE Farners.

DIMARTS 25 DE GENER

- 17:00 h - La Nau
CONTES DE FESTA MAJOR amb Jordi Tonietti. Cal inscripció prèvia a la Biblioteca Municipal de Tossa, biblioteca@tossademar.org.

DIVENDRES 28 DE GENER

- 18.00 h - Sala d'Actes de la Casa de Cultura
PRESENTACIÓ D'UNA NOVA GUIA DE LA COL·LECCIÓ "QUADERNS DE LA REVISTA DE GIRONA", *Camins històrics*, d'Elvis Mallorquí. L'obra és editada per la Diputació de Girona i la Fundació "la Caixa" amb l'assistència del Sr. Albert Piñeira, vice-president de la Diputació de Girona. Presentació a càrrec de David Moré i Mario Zucchitello.
- 19:00 h - Sala Trinquet de la Nau
LECTURES PER ESCOLTAR "ESTIMAR ÉS UN LLOC" de TEIATRERUS BARREJATS.
Cal inscripció prèvia a la Biblioteca Municipal de Tossa, biblioteca@tossademar.org.
- 22:00 h - Envelat
Concert de Festa Major amb "**PLEASE**", el millor tribut a U2.**

****Aforament limitat.**

Per a les actuacions de PLEASE (el tribut a U2) i SUU entrades anticipades a la Casa de Cultura. Tots els actes seran gratuïts.

Els Grups de Música Locals: Apali, The Bad Sailors, Es Trobador de Tossa i els MAAM, The Cover Land, Gunsmoke.

Tota la programació resta subjecta a les instruccions derivades del PROCICAT.

DISSABTE 29 DE GENER

- A partir de les 12:00 h - Envelat
Concerts amb "**ELS GRUPS DE MÚSICA LOCALS**".
- 22:00 h - Envelat
Concert de Festa Major amb "**SUU**", una de les artistes catalanes més seguides i escoltades de l'actualitat.**

DIUMENGE 30 DE GENER

- 12:00 h - Envelat
Actuació infantil amb "**CAT ROCK**" versions en català per a tota la família.**

I a continuació Concerts amb "**ELS GRUPS DE MÚSICA LOCALS**".

Mirador d'ANTONI COLOMBÍ PAYET

Foto Christian Feune de Colombí (Argentina).

A Vila Vella, en un espai situat en el camí arran de mar que uneix la plaça Roig i Soler, davant del Museu Municipal, amb el Xalet d'en Bram, camí del far.

Antoni Colombí Payet (Tossa, 12 de juny de 1749- Sant Petersburg, Rússia, 28 de març de 1811), va ser un destacat comerciant i diplomàtic, amb una vida que bé podria portar-se al cinema per la seva trepidant i espectacular trajectòria. Potser es tracta del tossenc més il·lustre de tots els temps, del qual paradoxalment a Tossa no se'n servava memòria, fins que el 2003 l'historiador tossenc Mario Zucchitello, tot enllestint el llibre *De la Mediterrània a l'Atlàntic. Navegació i comerç a Tossa (1759-1814)*, va localitzar les primeres referències documentals d'un actiu comerciant tossenc, al qual va decidir dedicar la seva següent publicació. La seva és també la biografia d'un català universal, que des dels seus orígens humils va arribar a les altes esferes dels poders polítics i econòmics d'Espanya i d'Europa, gràcies a una habilitat comercial que el va portar de ben jove a una emergent ciutat nordeuropea, com era Sant Petersburg a finals del s. XVIII, llavors capital de la Rússia imperial.

Zucchitello va rescatar de l'oblit la important trajectòria d'aquest personatge en una biografia titulada *Un català a la cort dels tsars: Antoni Colombí Payet, comerciant i primer Cònsol General d'Espanya a*

Rússia (Tossa 1749-St. Petersburg, 1811), publicació editada per la Subdirecció General d'Arxius del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya el 2007, i amb un savi i acurat pròleg -glossant les relacions hispano-russes al llarg de la història- de Francisco Pascual de la Parte, successor de Colombí en la seu consolar espanyola de Sant Petersburg. El diplomàtic també va tenir la deferència de desplaçar-se fins a Tossa el gener de 2008 per a la presentació del llibre, que posteriorment també va ser presentat el 25 d'abril de 2008 en una sessió ordinària de la Reial Acadèmia de la Història de Madrid a càrrec de l'ambaixador Miguel Ángel Ochoa Brun, i el 13 de maig de 2010 al Centro de Lengua Española y Cultura «Adelante» (Instituto Cervantes) a Sant Petersburg.

■ Acte de presentació de la biografia d'Antoni Colombí a Sant Petersburg. Col·lecció Mario Zucchitello.

El biògraf va realitzar una exhaustiva recerca a diverses biblioteques i arxius (Biblioteca Nacional i Arxiu Històric Nacional, Arxiu de Protocols de Barcelona, Arxiu Diocesà de Girona, Arxiu Comarcal de la Selva, Arxiu General de la Marina Alvaro de Bazán a Viso del Marqués, Arxiu Històric de Protocols de Cadis, Arxiu General de Simancas, Arxiu Central del Ministeri de Justícia, Arxiu del Ministeri de Asuntos Exteriores y Cooperación, Arxius d'Estat de Gènova i Nàpols, i arxius de Sant Petersburg i Moscou entre d'altres), i va comptar amb valuoses aportacions de diverses amistats d'Argentina, Itàlia i Rússia que van ajudar a vertebrar molt millor un perfil que es presumia inabastable per la seva internacionalitat.

La recerca va posar de manifest l'actiu paper de Colombí en el convuls i polièdric puzzle polític, diplomàtic i econòmic de l'Europa del moment, marcat per la Revolució Francesa i el posterior imperialisme de Napoleó que trasbalsà la geopolítica arreu del continent; i l'estreta relació que va establir amb polítics de primera fila, com José Moñino, comte de Floridablanca, un dels homes més influents de la políti-

ca espanyola a finals del s. XVIII, Antonino Maresca Donnorso, duc de Serracapriola, ministre plenipotenciari de Ferran IV de Nàpols a Sant Petersburg, o Francisco de Zea-Bermúdez Buzo, que arribaria a ser nomenat ministre d'Estat el 1832.

Fill del comerciant tossenc Grau Colombí Macaya i de Gertrudis Payet Gibert; l'avi patern, Giovanni Antonio Colombino Coriola, era un comerciant genovès establert a Tossa poc abans de 1719. El 1773 arribà a Sant Petersburg enviat per la companyia comercial barcelonina Francesc de Milans & Cía. i, quan aquesta companyia es retirà, hi romangué pel seu propi compte. Allà va entrar en contacte amb importants negociants i financers de l'època, que el van portar a ser corresponsal del Banco Nacional de San

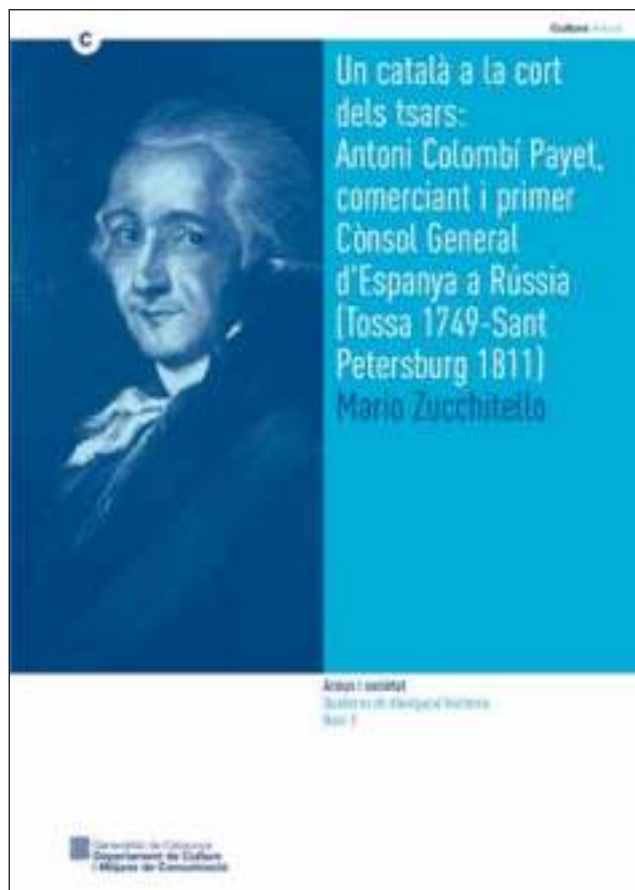

Carlos, precedent del Banc d'Espanya. Va comptar amb bons contactes a la cort espanyola com el duc de Floridablanca, Godoy o la duquessa d'Osuna, i va reeixir amb èxit en la seva aventura comercial a la capital de l'imperi rus, primer introduït de la mà del comerciant Francesc de Milans, i més tard amb la protecció del comte Aleksandr Vorontsov i l'amistat del duc de Serracapriola, ministre plenipotenciari del regne de Nàpols a la cort dels tsars.

A causa dels serveis prestats durant la guerra contra Anglaterra (1775-1783) en el subministrament de materials navals a la flota espanyola des de Rússia, i pel fet que era l'únic comerciant peninsular que havia aconseguit mantenir un negoci a Sant Petersburg, el 1785 Carles III el va nomenar primer Cònsol General d'Espanya a Rússia, un càrrec que compaginà amb la seva activitat comercial i des d'on arribà a concertar una aliança entre la regència de Cadis i l'imperi rus durant la Guerra del Francès. Tractà la famosa tsarina Caterina II de Rússia, coneguda com Caterina la Gran, al fill Pau I i al net Alexandre I. El 1808, amb gairebé 58 anys, deixà la solteria, i es casà amb

una baronessa alemanya d'ascendència aristocràtica anglesa, Maria de Bode Kynnersley, matrimoni del qual l'any següent nasqué una filla, Maria Gertrudis Colombí de Bode.

Sempre a Sant Petersburg, va protagonitzar en primera línia la diplomàcia espanyola en contra de Napoleó. Zucchitello dedica un capítol a glossar la seva intensa activitat diplomàtica en el trienni 1808-1811, entre la que destaca l'encàrrec del comte de Florida-blanca que li confià gestionar un acord secret amb el tsar Alexandre I, i paral·lelament també el del consell de la Regència d'Espanya. D'altra banda, també bastí ponts per a una entesa entre Anglaterra i Rússia, i col·laborà en redreçar el conflicte obert entre Rússia i Turquia. Va morir d'hidropesia, una retenció de líquids derivada d'un mal funcionament dels ronyons. La mort el sorprengué havent fressat molts camins, però sense arribar a veure com fructificaven moltes de les seves gestions. Després del seu traspass, el seu germà Francesc, també establert a Sant Petersburg, continuà exercint les mateixes funcions consulars fins a la seva mort el 1820.

Colombí va marxar jove de Catalunya, on només va tornar en un parell d'ocasions per resoldre qüestions familiars. Després de molts anys d'absència, el 1793 en un dels moments més àlgids del clima revolucionari a França, retornà a Tossa. Zucchitello ens ho escriu així:

Mentre es trobava a Madrid, rebé la notícia trista de la mort del seu pare (1793), amb el qual sempre havia mantingut una relació afectiva molt estreta i al qual devia la iniciació en el comerç. Aquelles circumstàncies tristes, doncs, el cridaren a Catalunya i demanà el passaport a Godoy per a «negocios domésticos y de familia». Feia uns vint-i-dos anys que era absent de la seva terra. Un cop obtingut el document (15 d'agost de 1795), es comprometé a tornar a Madrid al més aviat possible i emprengué el viatge cap a Barcelona i Tossa. Fou la primera i última vegada que tornà a la ciutat comtal i a la vila nadiua. Moltes coses havien canviat des de la seva absència. Trobà una altra Tossa, més gran, més pròspera i més dinàmica. La nova església, iniciada durant la seva joventut, s'alçava majestuosa al pla i al voltant s'hi començaven a urbanitzar els terrenys que, quan partí cap a Sant Petersburg, eren horts i camps. També admirà el nou hospital, fundat per Tomàs Vidal i Rey, el patrici que havia deixat en beneficència a la vila tota la seva fortuna, guanyada a Guatemala. No hi havia cap dubte, pensà, que el comerç i la navegació a la Mediterrània i Amèrica havien donat prosperitat a la vila. Molts familiars ja no hi eren. L'oncle patern Benet, adroguer, havia mort pocs mesos després del seu pare. Dels parents pròxims només l'esperaren la seva madrastra, Gertrudis Riera, amb la qual el pare s'havia casat en segones núpcies després de la mort de la seva mare, la tia paterna Eulàlia, la cosina germana Elisabet Colombí Ruans i tal vegada la cosina Maria Gotall Colombí. No pogué tornar a veure el cosí Benet, que navegava com a segon pilot per la mar Bàltica. També acudiren a saludar-lo els Macaya, parents de la banda de l'àvia paterna. No és pas difícil imaginar amb quina curiositat i il·lusió el reberen familiars i convilatans. Tothom volgué veure el fill d'en Grau i de na Tuies Payet, aquell jove que havia triomfat en un país tan llunyà i que s'havia tornat tan important. Més d'un tossenc se sentí orgullós. El pare, que l'havia fet hereu, l'esmentà al testament amb deferència i no amb una satisfacció velada: «Don Anton Colombí, mon fill», un tractament fins llavors donat a la vila només a Don Tomàs Vidal i Rey. Quins afers el portaren a Tossa? Reveure els parents, ajudar-los econòmicament o prendre al seu càrrec l'herència paterna? No ho sabem. La documentació consultada, però, em fa sospitar que no hi anà per veure la madrastra, car llurs relacions no devien pas ésser gaire cordials, tal vegada perquè Colombí no veié amb bons ulls el segon matrimoni del pare. És possible. Quan alguns anys després Gertrudis Riera féu testament no esmentà per a res Antoni i deixà tots els seus béns personals a Francesc Colombí. D'altra banda, sabem que durant l'estada a Barcelona, Colombí atorgà poders a Grau Axandri Dorca, l'advocat que curava els seus interessos a la ciutat comtal, per què, entre altres finalitats, pogués inventariar, quan arribés el moment, tots els béns deixats pel pare en

usdefruit a la segona muller i arrendar-los. N'obtin-dria la plena propietat el 1800, després de la mort d'aquella, quan el comerciant Salvi Dalmau, parent de l'advocat Axandri, prendria possessió de les propietats. Crida l'atenció l'interès palesament demostrat per Colombí de no desentendre's de l'herència paterna. Probablement, aquest fou el motiu principal dels «negocios domésticos y de familia» que el portaren a Catalunya. L'home era ric i la casa, la vinya, l'olivera, el camp i el bosc, que l'avi i el pare havien comprat al llarg de llurs vides, no el feien, certament, més ric. Però, com podia desprendre-se'n si eren part de les seves arrels, els records de la infantesa i joventut, el cordó umbilical que el tenia lligat a Tossa? Com si fos un tresor ple d'enyorança, conservà aquelles propietats fins al final de la seva vida, quan, molt malalt i conscient que no tornaria mai més a la vila nadiua, les deixà en testament als seus parents de Catalunya. A l'hivern de 1795 encara es trobava a Barcelona. Aquí tractà d'afers amb comerciants i, probablement, es veié amb el vell soci Francesc de Milans i de Benages, el qual passava temporades llargues a la seva masia de Sant Martí de Provençals, llavors municipi independent no agregat a Barcelona. Tots dos seguïen mantenint lligams d'amistat i de negocis. Finalment, Colombí deixà la ciutat comtal i, tal com havia promès, emprengué el viatge de retorn per arribar com més aviat millor a la capital del regne.

Colombí fou sepultat al cementiri evangèlic de Smolenskoye, a Sant Petersburg. Coneixem la inscripció de la làpida de la seva tomba escrita en castellà tan sols a través d'una transcripció russa, que al seu torn traduïda al català seria: «Colombí Antoni, cavaller de l'orde de Carles III i de Joan de Jerusalem, cònsol general a Rússia, nascut a Catalunya el 12 de juny de 1749, mort el 16 de març de 1811».

Tres mesos després del seu òbit, la seva vídua va rebre un escrit d'Eusebio Bardají que li comunicava la intenció de les Corts de Cadis de reconèixer amb honors la tasca del seu difunt espòs:

Venerando los decretos de la Providencia se ha conformado el Consejo de Regencia con sus altos designios resignándose a la pérdida que ha hecho con Don Antonio Colombí, precisamente en el momento más crítico y en la época en que era más necesario. El Consejo de Regencia tendrá siempre presente el acendrado patriotismo de Colombí, que se ha manifestado con pruebas nada equívocas hacia su legítimo Soberano y el país que le ha visto nacer, contribuyendo a la justa causa que defiende la nación con servicios verdaderamente importantes. No pudiendo manifestar al difunto lo gratos que éstos le han sido, no cree por eso desentenderse de ellos y ha concedido, como una remuneración, título de Castilla a su hija Doña María, con la denominación que más

le conviniere. Gracia que conviene tener en secreto hasta que circunstancias más favorables permitan su publicidad y que ésta no perjudique ahora a las ideas que se forman para poder completar la obra a que tanto ha contribuido su difunto padre. Entretanto, puede V. S. estar persuadida que el Consejo de Regencia tendrá a V. S. la mayor consideración, deseando ocasiones en que podérselo acreditar. La España ha sabido siempre apreciar los méritos de sus leales servidores y a falta de éstos recompensar sus viudas y familiares.

Ben aviat, el consell de Regència tramità l'expedició del títol de comtessa de Colombí, a favor de la seva filla, Maria Gertrudis Colombí de Bode, distinció que fou confirmada pel rei Ferran VII el 4 de setembre de 1816 i el 9 de juliol de 1817. La filla tenia llavors vuit anys. El títol, encara avui vigent, l'ostenta la seva descendència: d'ençà 2018 la titular és Valerie Feune de Colombí y Labí, nascuda a Buenos Aires el 1964 i resident a la ciutat francesa de Lavallois-Peret.

Poc després de la mort del pare, tant la filla com la vídua es traslladaren a viure a la ciutat alemanya de Friburg de Brisgòvia, on el 1832 es casà amb el diplomàtic i ambaixador malagueny Salvador de Zea-Bermúdez Buzo, germà d'un dels homes de major confiança del pare. En aquella ciutat, on va morir el 1863, encara es conserva el palauet Colombí que ella es va fer construir, un edifici que amb el pas dels anys va acabar en mans del municipi. Entre 1947 i 1952 va ser la seu del govern de l'estat federat de Baden, i actualment és la seu d'un museu de prehistòria i història antiga. La filla acompanyà la reina Maria Cristina durant el seu exili, després que aquesta entregués la regència al general Espartero (1840), i acompanyà el seu marit en diverses destinacions diplomàtiques que ostentà al llarg dels anys arreu d'Europa.

En aquest privilegiat mirador del nostre litoral, un record per al tossenc més internacional de tots els temps, un navegant i comerciant que va obrir mercats a la mar Bàltica, la qual cosa l'any 1785 li va valdre el reconeixement de ser nomenat primer Cònsol General d'Espanya a Rússia.

Escola de Música DOLORS BRUFAU PARÍS

Foto Jordi Soler. Fons Punt Diari (CRDI).

Dolors Brufau París (Banyoles, 4 d'abril de 1934-Barcelona, 15 de febrer de 1996), era filla del músic banyolí Salvador Brufau Duran, i de Maria París Cervera, de la Selva de Mar. Després d'haver residit durant anys a França i al Camerun, va arribar a Tossa a principis dels anys vuitanta del s. XX, on va destacar per ensenyar música i infondre el gust per aquest art especialment entre la mainada i la joventut. Va morir en un hospital de Barcelona, però fou enterrada a Tossa, on va deixar una petjada cultural molt important, i el seu mestratge és molt recordat.

El setmanari *Presència* del 8 de juliol de 1984 (p. 5-9) va dedicar-li una entrevista realitzada per Pau Lanao sota el títol de «Dolors Brufau: del Camerun a Tossa: ensenyant i vivint la música», que creiem interessant reproduir aquí.

Arribava d'Àfrica i dos turons, des d'on es dominava el mar i la vall, li captivaren l'esperit. Era una vila marinera i fortificada. Filla de Banyoles, concertista per vocació, esposa de ministre pels jocs de la vida. Una de les grans dames del Camerun. Avui ha tornat a casa, a Tossa, Juntament amb els Amics de la Música, ha desenvolupat una important tasca en l'educació d'una generació de vailets, que han après a estimar una de

Inaugurada el 2006, té la seu al primer pis de la Casa de Cultura Tomàs Vidal Rey.

les arts més belles. Ara ha endegat una orquestra de cambra, amb el seu fill, un mulato, un amic del seu fill, de trets orientals, i una noia de Girona, tots catalans però marcats amb l'estigma del viatger. Dolores Brufau, una mestra desconeguda, que avui imprimeix el seu segell en un poble.

Dolores Brufau va néixer amb un esperit a la sang, els entremaliats follets de l'estany la copsaren i, ja de molt petita, va trobar una excel·lent companya de camí i una fidelitat que la féu voltar mig món. Fins que, a Tossa, sobre un turó retallat en l'espill blavenc de la Mediterrània, descobrí que les arrels tornaven a la terra amb força «Al punt de recolliment i meditació enyorat des de la sortida d'Àfrica». La seva no fou una sortida bíblica, ni tan sols religiosa. Viu una trilogia vivencial, que l'ha fet fruir i patir, però que l'ha marcada definitivament. Música, violí, classes; o sigui, la Dolores. Dedicació a l'instrument i a l'art. Es confessa un xic mandrosa, però el currículum la descobreix. Aquesta senyora amb estil de turista, va rebre les primeres lliçons de música i harmonia. Als dotze, ja ensenyava solfeig als nens de la seva edat. Als tretze oferí els primers concerts. Arribà un moment que, tot i ser alumna avantatjada dels mestres del Principat, el país se li féu petit, que ja n'és. Agafà els trastets i marxà al París picassià, en un moment en què encara es reconeixia la capital gal·la com a centre de cultura universal. Al Barri Llatí -on podia viure, sinó, un estudiant amb molt pocs diners a la butxaca?-, carregada tan sols d'il·lusions, va viure privacions i un nou mode d'entendre la vida, í el picardiós Cupido travessà dos cors, l'un blanc i l'altre negre, que s'uniren fins que la mort, maleïda paraula, els separà. Ell era un jove camerunès estudiant d'econòmiques i dret, que aprofitava una beca per ampliar estudis a la mare i colonitzadora França.

Fou un idil·li breu i, encara a la capital, els va néixer el primer fill. Un nen avui concertista. Però els anys passaven i el matrimoni deixà Europa per Àfrica. Allà,

l'aleshores jove Mebenga, ambició i amb les idees clares, arribà fins al cos diplomàtic i després al ministeri d'Economia, mentre la catalana de Banyoles es bolcava en cos i ànima a la seva passió, la música, i formava una petita orquestra de cambra: «Abans de marxar a París, quan tan sols tenia vint anys, a casa ja venien a estudiar més de trenta alumnes. A l'altra banda de la frontera vaig entendre la música i la interpretació d'una altra manera. Quan vaig marxar de Girona ho vaig fer amb una idea clara: volia ser concertista, i per a això, no hi havia el nivell suficient. Allà vaig trobar el que volia... i -somriure ampli- també el meu marit. Era de Camerun, estudiava econòmiques i dret. Va ser un enamorament fulminant, el que es diu un autèntic «fletxasse». Tan sols tardàrem dos mesos a casar-nos i al cap de poc temps va néixer el nostre primer fill. Encara vivíem a França i la possibilitat d'anar al continent negre jo la trobava molt llunyana. Ara, dos o tres anys més tard, donàrem el gran pas. Era l'èxode cap a l'Àfrica. Per a mi s'iniciava una nova experiència, en un món totalment desconegut.

Vostè què recorda, de l'estada al continent negre?

Ja he dit que el meu marit va entrar al cos diplomàtic. Es pot dir que pràcticament mai no era a casa. Abans de ser ministre d'Economia va ser destinat a diverses ambaixades d'arreu del món. Jo no l'acompanyava quasi mai; m'estimava més quedar-me a casa. Era una gran mansió, una residència del Govern, igual que la majoria dels europeus ben situats, puc afirmar que en vint anys jo no em vaig preocupar ni de fer-me un cafè. La mà d'obra era molt barata i l'Estat ja t'assignava un nombre determinat de servents.

I la música, on quedà després de la seva anada a un país amb un nivell cultural molt més baix?

Al contrari. Ja instal·lada al Camerun i després dels mesos lògics per adaptar-me als nous costums, vaig

■ Concert a l'església parroquial el 5 de juny de 1987. Col·lecció Fidel Aromir.

començar a donar classes de solfeig i violí, amb un èxit molt notable. Es condicionà un pavelló de l'habitatge i al cap d'un any ja tenia més de cent cinquanta alumnes. Després iniciarem un programa de cursets intensius, se cercà el suport de l'Estat per als qui sobresortien, es finançaren beques a l'exterior, es potencià els qui no tenien gaires recursos... en definitiva, s'inicià una tasca de promoció musical, important i destinada a la formació de joves valors.

Com es pot explicar que un país no gaire ric com el Camerun respongués tan de ple a l'oferta musical?

El canvi entre l'alumnat de Girona i París i el de Camerun devia ser molt gran, oi?

Oh, no ho cregui. Jo donava classes als fills del personal diplomàtic i d'altres delegacions estrangeres del Camerun, D'alumnes autòctons en tenia pocs, i encara pertanyien a les famílies més riques. Ara, es pot dir que eren molt bons. Del Camerun han sortit grans artistes. I així també em guanyava la vida. Jo no volia dependre del marit. Sóc molt independent, i encara que ell tenia un sou notable, jo amb les classes i els concerts podia fer la vida lliurement, amb la part econòmica coberta.

Al 79, mentre Dolors Brufau es trobava a Europa, el seu marit va morir al Camerun d'una enfermetat ràpida; hi hagué una lluita per l'herència i la nostra heroïna tornà al seu petit país.

«Vaig estar més d'un any pensant què faria. Les anades d'un a l'altre costat van ser contínues i estava immersa en un mar de confusions. El Camerun m'atreia, però també en cridava la pàtria, petita, que havia abandonat en el moment que vaig marxar a París. Feia més de vint-i-cinc anys que era fora, els meus fills ja eren grans, de manera que vaig començar a voltar. Amunt i avall, fins que a Tossa vaig trobar uns turons que m'agradaren molt i allò em féu decidir; tot i que la carretera estava en pèssimes condicions, vaig entendre que aquell era el punt on m'establiria. Sobre un turó arran del mar. Les dues claus agafades de la mà. És un lloc ideal. Està allunyat i recollit del poble. Tens veïns, però pots fer el que vols i una dona com jo ho necessita, i més si es té present que molts dies assajo fins a les cinc del matí.

Iniciava una altra etapa vivencial. Amb tantes dificultats com l'africana?

Oh, no, ni molt menys. Després de tres mesos per solucionar els problemes d'adaptació, ja vaig començar a fer classes de música i solfeig. El poble va respondre i aviat es despertà una gran passió per aprendre. Em vaig posar en contacte amb l'Associació de Pares d'Alumnes i aviat vaig entrar a ensenyar

flauta a l'escola. Els vaillets s'ho agafaren amb molta afecció, molts s'apuntaren a les classes particulars de piano, i d'aquí ja va sorgir tota l'actual «moguda» musical que viu avui la vila.

Sense suport de l'Ajuntament, tan sols amb el seu prestigi. Dolors Brufau ha aconseguit desvetllar una de les passions amagades de la vila.

Això va ser molt difícil?

Ja he dit abans que el poble em donava suport. Potser algun entrebanc sorgit de l'Ajuntament. Ara, es pot dir que els vaillets s'ho agafaren com una diversió més. A mi m'agrada agafar-los de molt petits, ja que així es pot educar millor l'oïda i les mans. Jo, per experiència personal, he comprovat que és molt important que en una casa es parli de música i sempre hi hagi un cert ambient d'aquest tipus, perquè després se n'aprèn més fàcilment. T'explicaré l'exemple dels meus fills. També restaren a casa, mentre el seu pare viatjava pel món. Jo els ensenyava música, vivia la música, la patia, la fruïa i la interpretava. Als pocs anys els meus nois tingueren la sensibilitat molt desenvolupada, fins al punt que el gran, als quatre anys, mentre jugava al costat del piano on jo donava les classes, una alumna va interpretar molt malament una peça de Mozart, el nen es va posar les mans al cap i començà a dir: «Malament, molt malament». I ell quasi no coneixia les normes bàsiques del solfeig. El fet que en una casa hi hagi educació musical és fonamental per al desenvolupament de l'individu i el coneixement de la realitat. Per això estic orgullosa del que s'ha aconseguit a Tossa en tant pocs anys de treball.»

Avui a Tossa hi ha un cor de veus blanques amb més de seixanta nens, el treball conjunt dels Amics de la Música i Dolors Brufau ha donat uns fruits esplèndids.

«I és certa la dita que la música amangeix les feres. Has de contar que els vaillets són els primers d'anar a assajar, són els primers d'aprendre els instruments, i molt disciplinats. El cor que formen ja han guanyat alguns concursos, i ha rebut el reconeixement de di-

■ IV Festival de Música de Castelló d'Empúries el 9 d'abril de 1983. Col·lecció Fidel Aromir.

■ Concert a la capella de Sant Miquel el 22 d'abril de 1990. Col·lecció Fidel Aromir.

verses institucions. A més, alguns dels seus components volen continuar amb els estudis musicals, i quan es van a examinar al conservatori Isaac Albéniz de Girona els jutges se sorprenen del seu alt nivell.

És remarcable que fins ara la mestra Brufau ha impartit les classes a l'escola quasi sense cobrar. «Visc d'unes classes particulars que dono a casa meva. A mil pessetes l'hora. Un preu raonable, sí es té present que a qualsevol ciutat, ja sigui Girona o Barcelona, els preus d'ensenyament de piano i solfeig pugen a dues mil o dues mil cinc-cents. Però, no es pot abusar; Tossa és un poble i aquí hem de viure. La gent ja s'hi ha acostumat i si bé en un principi el preu els semblava car, avui el consideren lògic. Vol-dria recordar que la música és molt més important del que la gent es pensa. Manca un programa seriós de promoció a aquest camp».

Una orquestra de cambra per a la Vila Vella. A les deu de la nit de diumenge u de juliol, a l'edifici conegut com a La Tortuga, una de les grans creacions de Haussman a la Costa Brava, arran de mar, davant de la Vila Vella, començava a caminar un nou grup. Una mini-orquestra de cambra, un violí, dos pianos, una flauta que, interpretant obres de Vivaldi, Bach, i Chopin, sorprengueren gratament els tossencs. Era el Tossa Group, una formació encara jove, però amb unes quantes actuacions contractades. Com és lògic, Dolors Brufau també ha estat l'alma mater de la idea. «Amb el meu fill Salvador, que és un magnífic concertista de piano, molts dies havíem assajat tres o quatre hores a casa meva. Ell m'acompanyava al

violí i ens encoratjàvem mútuament. Un amic del noi, que toca molt bé la flauta, també venia a passar dies a Tossa i així va néixer la idea que podíem formar una orquestra. Un petit quartet que interpretés peces de cambra. Cercàrem l'altre piano, que és una noia de Girona, i ara hem debutat. Tenim la intenció d'afegir nous instruments al grup i així poder formar una verdadera orquestra». La melòmana té molts de projectes per a la nova formació: «Ara he anat a parlar amb els Amics de la Música de Barcelona, per cercar suport i actuacions. És aquesta una faceta que tenia un xic abandonada, però que em donarà nova vitalitat, ja que interpretar un instrument a la perfecció, tan sols es pot fer assajant cada dia dues o tres hores, i això ja és una obligació més cap a la música, a la fi el que jo sempre he estimat».

Evoca el nom d'una virtuosa de la música que arribada a Tossa a mitjans anys vuitanta del s. XX va promoure l'amor per la música a la població, impulsant el seu ensenyament, i desvetllant l'interès pel quart art en molts vilatans, creant escola. Els Amics de la Música i la Coral Tossenca són continuadors del seu mestratge.

Passatge de les COROMINES DE L'ABAT

Carreró sense sortida que arrenca del carrer de Maria Auxiliadora, per darrera de can Minguet.

Amb aquest nom, recordem, els esforços i sacrificis dels pagesos tossencs a l'època medieval.

Tradicionalment una coromina era un camp. Les Coromines de l'Abat eren una antiga reserva senyorial d'origen feudal que pertanyia a l'Abat del Monestir de Santa Maria de Ripoll, senyor jurisdiccional durant segles de la vall de Tossa. Popularment va esdevenir un topònim que durant segles definia un ampli paratge comprès aproximadament entre la riera, el carrer del Pou de la Vila, l'avinguda del Pelegrí i el carrer de Giverola, un espai enmig del qual es troba actualment aquest carreró cul de sac.

El 2013 l'historiador Mario Zucchitello en el seu llibre *En mar i en terra. Una història de Tossa i la seva gent (1186-1835)* (p. 114-115), en el capítol dedicat a les rendes abadals, castelatge, drets reials i imposicions municipals, dedica un epígraf a parlar de les prestacions en treball que els pagesos havien de fer als senyors (monestir de Ripoll) en època medieval i de manera evolucionada fins més tard. Vegem-ho:

A més dels censos fixos en espècies i en moneda, els pagesos estaven obligats a satisfer prestacions personals com joves i batudes.

Com diu Jordi Bolòs, els serveis personals consistien en «l'obligació que tenia el pagès de treballar les terres del senyor un nombre determinat de dies. La jova i la batuda s'havien de fer amb una o dues bèsties, que eren alimentades amb la civada del senyor».

Consistia, doncs, en llaurar les terres dominicals amb bous (jova) i batre el gra cedit pels mateixos pagesos (batuda). Tot i que l'abat exigia de cada mas només una batuda i una jova anuals i, per tant, no eren prestacions gens importants ni molt menys sovintejades, tanmateix van ser amb els monopolis, imposicions odioses, que Pierre Bonnassie ha definit com «pirateria senyorial».

Fins a la parcel·lació per a fer-ne horts, documentada ja a la baixa edat mitjana i potser començada abans,

la reserva dominical la formaven les «Coromines de l'Abat», terres fèrtils, que s'estenien entre el camí ral (actual avinguda del Pelegrí) i el camí que anava a la carbonera (avui carrer Pou de la Vila). Amb la parcel·lació, els abats en cediren el domini útil als emfiteutes i, per tant, les joves i batudes, que segurament es prestaven des de la implantació del feudalisme, ja no tenien raó de ser exigides.

El 1739-40, dinou tossencs declararen tenir feixes a les Coromines, per a les quals pagaven plegats 31 gallines de cens anual. I no eren pas tots, ja que hi mancava la capbreu dels Falguera, que hi posseïen una gran extensió, per la qual l'abat cobrava de cens 19 gallines.

Tot i no haver-hi terres que justificaven la prestació de joves i batudes, els pagesos propietaris de ma-

sos seguien confessant-les en els capbreus i es feien constar a les cartes precàries. Sense pagar-les, però, car no he trobat cap indici en contra fins al setembre de 1741, quan l'abat Fernando de Zúñiga i de Ribera les va reduir, amb altres drets ja obsolets, en un cens en moneda: 1 diner per cada jova i 1 diner per cada batuda.

A què es devia, doncs, la recuperació d'una prestació personal que des de segles era teòrica? No va ser certament per augmentar la recaptació, ja que es tractava d'un quantitat insignificant, simbòlica, si pensem que aquell any una gallina valia 2 sous, és a dir, 24 diners. La reducció només troba l'explicació en la voluntat de l'abat de reafirmar aquests drets sobre els pagesos.

Camí de ses EUCALIPTUS

Petit carreró entre ca l'Aromir i l'avinguda de Catalunya a l'alçada del km 1.

Nom amb el qual la família Aromir coneixia aquest camí antigament situat dins la seva finca. El nom prové del fet d'estar voltat d'aquests arbres exòtics que va plantar el propietari Francesc de Paula Aromir Badosa el 1905. Els arbres actuals són rebrotos d'arrel de tercera generació, ja que al llarg del s. XX dues glaçades els van matar.

Passatge de TERESA VIDAL SANS D'AIGUABONA RABASSA I SALA

Teresa Vidal Sans d'Aiguabona Rabassa i Sala (Tossa, 2 d'abril de 1786-25 d'abril de 1802), era filla de Benet Vidal Sans d'Aiguabona Fullà i de Teresa Rabassa Sala. D'ençà 1638 amb el matrimoni de Joan Salvador Vidal Febrer amb la seva tercera muller Maria Sans d'Aiguabona Serra, la família havia ajuntat dos patrimonis seculars: el mas Salvador de la Creu i el mas Sans d'Aiguabona, el que els convertí en una de les famílies propietàries més significades de Tossa en època moderna i contemporània. El setembre de 1801 Teresa va heretar aquell patrimoni del seu oncle patern, Jaume Vidal Sans d'Aiguabona, rebesnet d'aquell matrimoni que havia unit patrimonis. Com a pubilla va tenir a les seves mans, per bé que per poc temps, l'administració d'aquestes importants propietats. Abans d'heretar, el 13 de maig de 1798, havia contret matrimoni amb el notari calellenc Josep Antoni Aromir Brunet. A la seva prematura mort, el mas i les seves terres van ser heretades pel marit i la descendència que aquest va tenir d'un segon matrimoni amb la palamosina Maria Josepa Forn Fina. D'aquí prové, que d'ençà d'aleshores, la casa sigui coneguda com a ca l'Aromir.

Als anys noranta del s. XX, quan es va planificar urbanísticament la zona, un acord d'última hora va establir el traçat d'aquest passatge, inicialment no previst i per tant fins aquell moment objecte d'edificació, que permetria visualitzar des de la casa la plaça homònima i la font que la presideix, tot establint una connexió simbòlica entre els dos espais.

*Passatge
entre dos blocs
d'apartaments que surt de
la plaça del Mas Salvador
de la Creu i encara cap a ca
l'Aromir.*

Baixada des PELEGRINS

*Vial que uneix ca l'Aromir
amb el parc dels Terrassans i
l'avinguda de Puerto Rico.*

En homenatge als acompanyants del Pare Pelegrí en el seu camí d'anada i retorn fins a Santa Coloma de Farners. Cada any, acomplert el Vot del Poble, el 21 de gener el Pare Pelegrí i els seus acompanyants retornen a la vila. Abans d'entrar-hi, al capvespre, la darrera casa que els acull amb extraordinària calidesa és ca l'Aromir, on se'ls serveix un tradicional refrigeri. En sortir, tots junts, agafen aquesta baixada que els porta a fer els darrers centenars de metres abans de la rebuda oficial i la posterior processó. Va ser precisament en el punt final d'aquesta baixada, en un espai enjardinat, on el 2 de maig de 2015 s'hi va inaugurar el *Mural del Pelegrí*, obra representativa del Vot del Poble, realitzada per l'artesà Manel Brunet Layel (Alès, França, 1931-Tossa, 2016).

Plaça d'EUROPA

Aquest nom significa molt més que el continent on ens trobem, encarna un seguit de valors sobre els quals s'ha fonamentat la Unió Europea i que el nostre municipi turístic fa seus. En els seus fonaments hi ha la tradició clàssica, l'humanisme i les arrels cristianes d'Europa (la mateixa bandera de les dotze estrelles prové de la corona de la Mare de Déu).

Els valors europeus són el respecte a la dignitat humana, la llibertat, la democràcia, la igualtat, l'estat de dret i el respecte als Drets Humans. A més, les institucions europees també aposten per societats en les quals preval el pluralisme, la no discriminació, la tolerància, la justícia, la solidaritat i la igualtat entre homes i dones. Sense treballar aquests valors no s'hauria pogut arribar a la situació actual després d'haver tingut en un mateix segle i en el propi territori dues guerres mundials. A més, Europa s'ha distingit per estar compromesa amb la defensa del medi ambient, la cultura, l'educació, la sanitat universal... En definitiva, els europeus podem fer bandera d'un estat del benestar inexistent en cap altre lloc del planeta.

Rotonda situada a l'encreuament de tres avingudes (de la Costa Brava, de Ferran Agulló i de Catalunya), autèntic punt neuràlgic de la nostra vila.

La riera de Tossa en el seu curs final té un seguit de ponts i palanques. Els més nous, com el Pont de l'Onze de Setembre, amb un monòlit datat de la diada de 1994, i el Pont de ses Escoles o el Pont de la Tolerància, inaugurats el 29 de juny de 1995, tenen una placa amb el seu nom. Tanmateix, els antics, no tenen reconegut oficialment cap nom, raó per la qual ara s'ha pres l'acord d'oficialitzar els noms tradicionals amb els quals se'ls ha conegut, i posar-hi una placa que els identifiqui.

Pont de CAN MORETA

El de la carretera GI-682 de Tossa a Sant Feliu de Guíxols.

El primer pont fou construït el 1915, quan s'obrí la carretera de Sant Feliu, i s'enderrocà a principi dels anys vuitanta quan es construí l'actual (mentre el feien, el trànsit es va desviar pocs metres per un pas provisional davant de l'actual peixateria Salvador). Rep el nom del mecànic Fortià Moreta Vilaró (Manlleu, Osona, 1877-Barcelona, 1964), que als anys trenta del s. XX quan va arribar a Tossa va obrir un garatge al costat del pont, reconvertit posteriorment en l'emblemàtic bar El Ruedo.

■ Col·lecció Joan Martín Solà (AMT).

■ Col·lecció família Coris-Axandri (AMT).

SA PALANCA DE FERRO

L'Ajuntament va prendre l'acord per a la seva construcció en el ple del 28 de setembre de 1897. Rep el nom perquè, a banda de les pilastres que eren d'obra, l'estructura que les unia era d'aquest material. Una rierada als anys seixanta la va enderrocar, i en el seu lloc es va construir l'actual.

Situada entre el carrer del Pou de la Vila i l'avinguda de sa Palma.

■ Col·lecció Grup Cultural Tòssenc (AMT).

■ Col·lecció Rosa Calatayud Albertí (AMT).

Així doncs, a partir d'aquest moment, el nomenclàtor local incorpora oficialment aquests noms populars per als seus passos sobre la riera.

SA PALANCA

*Uneix el passeig del Mar
amb es Racó.*

La ubicació de la passarel·la en aquest punt data de la dècada dels anys vint del s. XX, ja que anteriorment es trobava més a llevant, al capdavall del carrer des Pont Vell, d'aquí el nom d'aquest carrer. Ens consta que el plenari municipal del 12 d'agost de 1921 va prendre l'acord d'enderrocar els fonaments que quedaven d'aquesta antiga estructura. Sa Palanca, originalment de fusta, en la seva actual ubicació ha tingut almenys quatre estructures: les primeres molt fràgils, com la que veiem a la primera fotografia, van ser víctimes de rierades; a finals dels anys cinquanta, se'n va construir una amb pilars de formigó i taulons de fusta a la part superior, que el 1983 va ser reforçada i reformada, substituint la fusta per formigó i allargada platja endins. El 2002 s'hi van afegir les baranes metàl·liques.

Foto Josep Escayola (AMT).

Foto Manel Fàbregas (AMT).

Foto Jaume Moré (AMT).

Plaça d' ERMESSENDA DE PORTELLA

■ Col·lecció de Pergamins (AMT).

Ermessenda de Portella (? , finals s. XII-?, 1270/1275). Senyora útil i lloctinent de Tossa per un llarg període de cinquanta anys del s. XIII (des d'almenys el 1218). Personatge en certa manera desconegut i enigmàtic, per bé que ens apareix com una figura cabdal en la història de la vila de l'època, atès que la trobem sovint a la documentació atorgant establiments, vendes i altres escriptures en qualitat de senyora útil de Tossa. Dificultats econòmiques obligaren el monestir de Santa Maria de Ripoll a empenyorar la senyoria de Tossa. Així, almenys per una centúria (1218-1323), quatre laics, Ermessenda de Portella, Bernat Guillem de Pinells i Ponç i Huguet de Santa Pau, pare i fill, tingueren Tossa per concessió del monestir. El document més antic conservat a l'Arxiu Municipal de Tossa (1260) és signat per aquesta dona, amb una posició singularment privilegiada, en un temps en el qual era molt difícil que elles tinguessin un paper que les visualitzés i en permetés deixar rastre històric.

L'historiador Mario Zucchitello el 2013 a *En mar i en terra. Una història de Tossa i la seva gent (1186-1835)*, en el capítol dedicat als senyors de Tossa (p. 29-30), aporta una notícia important del paper d'aquesta dona:

Quan el notari Narcís Aromir féu el regest dels pergamins dels seus masos Sans i Salvador de la Creu, s'estranyà que l'establiment de 1218, suara esmentat, fos atorgat per Ermessenda de Portella tant que ho deixà escrit en la nota següent: «Causant admiració a mi D. Narcís Aromir que lo antecedent notat establiment fos atorgat per Ermessenda de Portella com a Senyora de Tossa i no per l'abat de Ripoll, me informí, trobant-me a Ripoll en lo any 1832, ab lo Sr. monjo D. Roch de Olsinelles, arxiver [del mones-

tir], qui me contestà que se estava en la creença de haber estat en certa època empenada la Señoria de Tossa, però que després tornà al monestir». Podem donar per cert que Ermessenda tingué la senyoria a violari per haver deixat diners al monestir.

I es preguntava:

Què sabem d'aquesta senyora tan longeva? Ben poc. Només que morí entre 1270 i 1275, que es relacionà amb el monestir de Sant Daniel de Girona (anys 1236-1240), que deixà un llegat a una tal Er-

messenda, muller d'Albert de Sant Pere d'Osor, i que posseïa un mas a Salitja. Potser pertanyia a la noble família berguedana del mateix cognom, tot i no figurar al seu arbre genealògic.

En record d'una dona forta que regí els destins de Tossa al s. XIII.

Rotonda situada a l'encreuament de dues avingudes (de Ferran Agulló i de Joan Maragall) i la carretera de Sant Feliu de Guíxols, davant la caserna de la Guàrdia Civil.

Plaça de L'U D'OCTUBRE DE 2017

En record de la data de celebració del referèndum d'autodeterminació de Catalunya no reconegut, amb una participació a nivell català del 43,03%, vot del qual un 90,18% fou favorable a la independència. A Tossa la participació fou del 55,90%, amb un resultat també favorable del 92,21%. La seu electoral d'aquella jornada, però, no estava situada en aquest punt, sinó a l'edifici La Nau.

Plaça de CARME KARR ALFONSETTI

Carme Karr Alfonsetti (Barcelona, 16 de març de 1865-29 de desembre de 1943), fou periodista, escriptora, traductora, musicòloga i publicista, i destaca pel seu feminisme, civisme i pacifisme. Va néixer dins una família culta i cosmopolita. Era filla d'Eugène Karr, un destacat enginyer metal·lúrgic francès, constructor de l'emblemàtica columna de la plaça de la Bastilla de París, que va arribar a Barcelona per treballar a l'Exposició Universal del 1888, on va participar en la construcció dels lleons del monument a Colom i va arribar a ser vicecònsol de França; i de la italiana Emilia Alfonsetti, morta quan ella tenia un any. Va ser criada per la dida que acabà essent la madrastra. Era neboda del periodista i novel·lista francès Alphonse Karr (París, 1808-Saint-Raphaël, 1890). Es va criar i educar entre Barcelona i Perpinyà, i va estudiar a les escoles de les dominiques de la Presentació de la Verge Maria de Barcelona i Figueres. La seva cultura, formació i entorn familiar li van facilitar l'entrada en el periodisme, que es va convertir per a ella en una via d'expressió de les seves idees modernes i avançades. Va començar a escriure el 1902, i tot i que dominava el francès, l'alemany i el castellà, va triar el català com a vehicle preferent per expressar-se en els seus escrits. A més

Primera rotonda a l'entrada de la vila per la carretera de Lloret, a l'encreuament amb els carrers de la Vinya del Pla i del Doctor Fleming.

dels textos periodístics també va conrear la narrativa breu, la novel·la, el teatre, els contes per a infants, les conferències i, fora de la literatura, la composició de peces musicals.

Fou molt afeccionada a la música, i malgrat no tenir una formació musical específica, tenia un entorn familiar propici: el seu avi patern, Henri Karr, d'ascendència bavaresa, fou compositor, pianista i director musical de la casa de pianos parisencs Érard. El seu instint creador la va portar a compondre peces per piano i cant a partir de poemes de diversos autors catalans del primer terç del s. XX, destacant especialment els del polifacètic artista Apel·les Mestres, amb qui va mantenir una llarga amistat.

Nascuda en el si d'una família estrangera, va integrar-se plenament a la vida cultural catalana, on va freqüentar els ambients liberals i progressistes. El 18 de setembre de 1890 es va casar amb l'advocat, periodista i escriptor francmaçó Josep Maria de Lasarte de Janer (Barcelona, 1857-1921), d'ascendència originària del País Basc, amb qui va tenir quatre fills: Montserrat, Joan Alfons, Paulina i Carme.

El vincle de Carme Karr amb Tossa prové de dues de les seves filles: Paulina i Carme. D'una banda, Paulina de Lasarte Karr (Barcelona, 1893-1976), que el 1916 s'havia casat amb l'enginyer Miquel Balcells Massó, propietari d'un taller de motors elèctrics a la Gran Via, que més tard, en ser nomenat delegat d'indústria, va traspasar al seu amic Eduard Batiste-Alentorn, esdevenint *Tallers Alentorn, antiga casa Balcells*. Miquel Balcells Massó (Barcelona, 1872-1955) i Eduard Batiste-Alentorn Masagué (Barcelona, 1883-Tossa, 1968) havien arribat a Tossa entorn de 1920 perquè treballaven per l'empresa La Canadiense (Barcelona Traction, Light and Power Co., dirigida per l'enginyer Frank S. Pearson), encarregada de portar l'electrificació a la Costa Brava, paradigma del progrés tecnològic del moment. Admirats per l'encís de la vila

■ Carme Karr amb els seus nets Miquel i Dolores Balcells de Lasarte a la Mar Menuda el 1922. Foto Sebastià Jordi. Col·lecció Miquel Bigas Balcells (AMT).

i per la bellesa espectacular de la badia, decidiren adquirir dos terrenys, un a tocar de l'altre, a primera línia de mar, camí de Sa Pauma o Mar Menuda, a l'actual avinguda de Sant Raimon de Penyafort. Les cases que van construir (la dels Balcells ja enderrocada, però la dels Batiste-Alentorn encara en peu) van ser les primeres cases d'estiu a Tossa, i amb ells i els seus convidats els estius es van fer més cosmopolites. I de l'altra, Carme de Lasarte Karr (Barcelona, 1895-1965), que el 1918 havia contret matrimoni amb l'artista i pedagog Manel Ainaud Sánchez, que com assessor tècnic de la comissió de cultura de l'Ajuntament de Barcelona va portar fins a Tossa les colònies escolars que als anys trenta van sojornar a Tossa. Ambdues famílies, doncs, estiuaven a Tossa. Amb les filles, els gendres i els nets, Carme Karr sojornà a Tossa durant els feliços estius de les dècades dels vint i trenta del s. XX.

■ Carme Karr acompanyada de nets i membres de la família Jordi tornant de la Mar Menuda el 1923. Foto Sebastià Jordi. Col·lecció M. Teresa Jordi Osés (AMT).

Carme Karr destaca per haver estat una de les promotores més avançades del feminisme català de principi del s. XX, juntament amb Dolors Monserdà Vidal, sogra de l'arquitecte i polític Josep Puig i Cadafalch, amb qui col·laborà. El seu feminisme advocava per dotar les dones d'eines que les capacitessin tant per a l'exercici d'una professió com per a la igualtat de drets. El seu pensament i la seva acció es troben clarament representats a la revista *Feminal*, suplement mensual del setmanari *La Il·lustració Catalana*, dedicada a les dones, al capdavant de la qual va estar entre l'abril de 1907 i el desembre de 1917, dilatat període per a l'època, amb la complicitat de Francesc Matheu, director del setmanari. Va ser la primera dona a Catalunya i Espanya en dirigir un mitjà de comunicació, la primera revista catalana per a dones. Escrita en català, amb qualitat de continguts i presentació que tothom lloava, era una publicació a l'estil dels magazines francesos. A *Feminal* hi trobem abundosa informació i esplèndides fotografies, partitures musicals i col·laboracions de noms consagrats, amb la participació d'algunes de les veus femenines

més destacades del moment. De fet, oferí les seves pàgines amb generositat a joves escriptores com Maria Pi Sunyer o Narcisa Freixas entre moltes d'altres. I estava amatent no només al que passava a Catalunya, sinó arreu del món. La seva cosina, l'escriptora francesa Violette Bouyer-Karr, la tenia al corrent del que passava a França i a Europa, i era una eficient corresponçal de la revista. Va ser una publicació dedicada a l'enaltiment de la dona en totes les esferes polítiques, socials i de la cultura, en general, una revista útil per a promoure la cultura femenina afavorint el bescanvi d'idees entre les dones. Segons publicà el seu net, l'historiador Josep Maria Ainaud de Lasarte, a *Serra d'Or* («Carme Karr, escriptora i feminista», núm. 409, gener 1994, p. 20-21), Carme Karr «estava fermament convençuda que la dona no ocupava a Catalunya el lloc que li corresponia dins la societat, sobretot per la seva manca de cultura, i es llançà a una intensa campanya feminista sense estridències però continuada».

El 2005 el prevere Antoni Babra Blanco a «Estudi de la cultura femenina segons Carme Karr, dins el catolicisme social de la primèria del s. XX», publicat a *Revista Catalana de Teologia* (vol. 30), analitza com a través d'aquesta revista les dones catalanes, sobretot de classe mitjana i burgesa, adquirien una nova promoció social «en benefici del progrés moral de la família i, en general, de la societat catalana. Sota els ideals d'un feminisme sociològicament conservador,

aquestes dones sentien vivament aquella missió com un deure moral que la naturalesa els confiava: ser esposa, mare [...] transmissora de les tradicions, de la llengua, de la religió i de l'amor al proïme». D'una activitat, gairebé frenètica, Karr va infondre un estil personal i una vivesa sorprenent al periodisme català. Així aconseguí reeixir en alguns dels seus objectius dirigits a situar la cultura catalana a nivell europeu.

El 2017 al suplement «Les invisibles» del diari *Ara*, el periodista Genís Sinca dedicava un article a Carme Karr, de la que diu que «va ser la primera periodista professional (...), la primera dona que va exercir el periodisme tal com l'entendem en l'actualitat. Va normalitzar el fet que una dona pogués escriure a les revistes i els diaris. I que hi parlés de temes punyents» (p. 34).

A l'època, una noia que escrivia no era gaire benvista (vegeu el cas de Caterina Albert, que signava com a Víctor Català, escriptora que també té un carrer dedicat a Tossa), raó per la qual, especialment al principi, acostumava a signar articles amb les inicials C. K., o amb pseudònim. N'utilitzà diversos: s'amagà rere *Joana Romeu*, però el més popular arribà a ser *L'Escardot*, per fer notar que era algú que punxava com un card (s'ha de tenir en compte que Karr i card són fonèticament iguals), una imatge molt expressiva per a una dona que no s'estava de denunciar en veu alta els prejudicis socials dels quals va ser testimoni, això sí, sense deixar mai les belles paraules. Amb aquest pseudònim, el 1906 va publicar unes narracions sota el títol de *Clixés*, un recull de peces fotogràfiques que revelen els costums socials de la seva època, posant la mirada molt especialment en la situació de la dona. Apel·les Mestres va lloar la seva tasca amb un simbòlic vers: «De les vores dels camins / l'escardot en fa jardins». En moltes crítiques musicals invocant la bellesa i la passió també va utilitzar el sobrenom d'*Una Liceista*. I també van ser sonades les seves intervencions com *Xènia*, un pseudònim amb el que va mantenir una intensa polèmica amb l'escriptor Eugeni d'Ors, que signava com Xènius. El 1906 a través d'una carta a la revista *Juventut*, ella li recriminava que sempre parlés de les dones, en les seves gloses, referint-se al seu físic i mai a les seves capacitats intel·lectuals; i D'Ors, la va rebatre a les pàgines de *La Veu de Catalunya*.

Carme Karr va desenvolupar en la premsa de la segona dècada del s. XX una activitat periodística intensíssima i regular, amb dedicació pràcticament exclusiva, oberta a variades temàtiques i a diverses publicacions, fins al punt d'esdevenir el precedent més proper a una professional del periodisme com s'anirà entenen en la dècada posterior. Va col·laborar amb moltes publicacions periòdiques com *L'Avenç*, *Juventut*, *Diario de Barcelona*, *La Veu de*

Catalunya, Or y Grana, Ofrena, La Mainada, La Actualidad, Cultura doméstica, Cultura femenina, o Día Gráfico, capçalera diària que d'ençà 1933 incloïa en forma de suplement setmanal unes pàgines sota l'epígraf *Feminal*, en una segona època ja sense ella al capdavant. Precisament, en el suplement del 26 de juny de 1935 (p. 13) trobem l'article «La mujer y los niños. Las dos cuentistas catalanas más populares: Carmen Karr y Lola Anglada», on hi ha una foto de Carme Karr amb els seus nets Balcells molt vinculats a Tossa.

També va destacar com a conferenciant, i ostenta el mèrit d'haver estat el 1910 la primera dona que parlà a l'Ateneu Barcelonès, entitat cultural de referència. «Eh, senyors!, els qui en nom de la llibertat veniu a trepitjar els nostres sentiments més preuats, les nostres tradicions més venerades, som aquí, nosaltres, les dones, sabeu?», començava Karr la primera lectura. Pregonava valors com la defensa de la llibertat i el pacifisme, i reivindicava especialment la figura femenina. Va ser una autèntica impulsora d'una sòlida actitud sobre l'ètica del civisme. Des del seu treball periodístic i la seva praxi vital va maldar sempre per aconseguir la igualtat entre homes i dones, i per engrescar les dones cap a una formació que les capacités professionalment. A la primera pàgina del primer número de *Feminal*, publicat el 28 d'abril de 1907, ja feia tota una declaració d'intencions:

És evident que l'home, al costat d'una dona d'esperit cultivat i de seriosa i variada instrucció, se sent sempre menys déplacé i no defuig la companyia femenina, ans al contrari, hi cerca la nota suau que manca al seu temperament, i el dia en què l'home i la dona podran i sabran parlar entre ells lliurement d'altres coses que de futilitats malsanes, aquell dia minvarà la malvolença, l'odiosa crítica i la conseqüent calúmnia.

En aquest activisme, exigia el dret de vot per a les dones i la modernització de l'ensenyament per a elles, per facilitar la seva incorporació al mercat de treball en igualtat de condicions que els homes i millorar el seu substrat cultural. Reivindicava el dret de les dones soles a ser autònomes, a tenir una funció social i un lloc útil en la societat, i reclamava per a les dones treballadores una borsa de treball, escoles de treball professionals i mutualitats per poder fer front al tracte laboral discriminatori derivat de la maternitat. El 1913 va fundar i dirigir La Llar, una residència per a l'ampliació d'estudis de professores i estudiantes, el 1915 impulsà i presidí el Comitè Femení Pacifista de Catalunya, i el 1921 va impulsar l'associació Acció Femenina. El 1929 va dirigir el Pavelló de la Dona a l'Exposició Universal de Barcelona d'aquell any, on mostrava la feina de dones d'arreu d'Espanya i intentava desfer prejudicis de l'època. Així mateix, el 1931 va signar el manifest que demanava al president Ma-

cià el vot per a les dones. Ras i curt, Carme Karr fou precursora del compromís polític i social de la dona.

Amb l'adveniment de la Guerra Civil, el franquisme a Espanya i la Segona Guerra Mundial a Europa, va quedar molt afectada. Es va anar apagant al seu domicili, sense cap reconeixement a la seva obra.

El 2010, el seu net, l'historiador Josep Maria Ainaud de Lasarte, va dedicar-li una magnífica biografia (*Carme Karr*, Infiesta Editor). Ainaud sempre havia reivindicat la figura de la seva àvia, de qui destacava el seu exemple i la valentia del repte que va afrontar. Quan era diputat al Parlament de Catalunya, en el seu discurs de la sessió plenària del 14 de desembre de 1982, va manifestar:

Progressem en el camí de la democràcia i de la llibertat perquè, si bé els diputats al Parlament del 1932 ja foren elegits per sufragi directe i no corporatiu com a les antigues corts, encara hi havia una gran part del poble català que no tenia vot. Ens referim, naturalment, a la dona, que no podia elegir ni ésser elegida. Avui, en el nostre Parlament, la dona té el lloc important que es mereix.

El 2008 la Generalitat de Catalunya va instituir els premis *Memorial Carme Karr* per a la igualtat d'oportunitats home-dona en els mitjans de publicitat i d'informació periodística catalans, i també li va dedicar el Centre de Formació de Persones Adultes del centre penitenciari de Lledoners. Durant la Transició, al barri barceloní de Sarrià, se li va dedicar un carrer paral·lel a l'immediat de la Duquessa d'Orléans on residia, i en algun altre municipi el seu nom també s'ha incorporat al nomenclàtor. Des d'ara la vila de Tossa, a la que va estar estretament vinculada, també l'honora amb una plaça a l'entrada del municipi, fent nostres els valors que va defensar.

En record d'una escriptora i periodista pionera del feminisme a Catalunya, que va estiuejar a Tossa, on resideix part de la seva descendència.

Escales de FREDERICK MARCUS

■ Construcció de l'hotel Johnstone el 1935 (AMT).

*Situades entre el carrer de
Barcelona i el carrer d'Enric
Claudi Girbal.*

*En record de l'arquitecte que va
projectar l'hotel Casa Johnstone,
situat molt a prop d'aquestes
escales. De fet, si hom les puja,
en tornar el carrer a l'esquerra,
es trobarà amb aquest edifici que
des de baix, actualment, ha quedat
ocult.*

Frederick Marcus (també conegut com Fritz o Friedrich) (Dessau, Alemanya, 19 de juliol de 1888-Londres, Regne Unit, 8 de setembre de 1975), va ser un arquitecte d'origen jueu que va arribar a Tossa el 1934. S'havia format en les tendències racionalistes del moment, un tipus d'arquitectura fonamentada en la raó, de línies senzilles i funcionals, basada en formes geomètriques simples i materials com l'acer, el formigó i el vidre, alhora que renunciava a l'ornamentació excessiva i atorgava importància al disseny, igualment senzill i funcional. L'arquitectura racionalista va tenir una estreta relació amb els avenços tecnològics i la producció industrial, seguint l'estela de Walter Gropius, fundador el 1919 de la Bauhaus, famosa escola d'arquitectura i disseny traslladada el 1923 de Weimar a Dessau, la ciutat natal de Marcus, i tancada pel govern nazi el 1933.

Va ser fugint del nazisme, com altres intel·lectuals del moment, que Marcus va venir a Tossa. Quan va arribar aquí va obrir una taverna al carrer de Sant Miquel, en una casa al tros avui comprès entre el carrer Nou i el carrer Curt. S'havia casat en primeres núpcies amb

Friedel Reifenberg amb la qual va tenir una filla, Carlota, i en segones núpcies amb Leni Riehm, dibuixant.

A Tossa se'l coneixia com l'Alí Babà per la seva imponent barba, talment com la del personatge legendari.

L'escriptor i periodista Miguel Utrillo Vidal (Sitges, Garraf, 1912-Madrid, 1990), el 20 de setembre de 1935 va publicar al diari barceloní *El Día Gráfico* la segona part d'una magnífica crònica titulada «Comentarios después de un viaje: En Tossa hay un museo delicioso, doscientos pintores y un autobús que cada quince días, en verano, hace el trayecto Francfort-Tossa de Mar», en la que va parlar d'en Marcus. Pel seu interès en reproduïm el fragment:

Yo no sé si hay en Barcelona muchos partidarios de Hitler. De todos modos, estoy seguro que si los que se dicen partidarios del dictador alemán fuesen a Tossa de Mar, cambiarían de modo de pensar.

En Tossa vive un matrimonio, él judío, ella alemana, que para poder «vivir» han puesto un bar. Un bar pequeño, dentro de una casita de pescadores, con un patio al que da sombra una parra centenaria. El bar se llama «Marcus bar» y la gente lo conoce con el nombre de «Bar de Alí Babá», porque Marcus, el propietario, al llegar a Tossa llevaba unas barbas imponentes. Un día se enteró del mote y se cortó las barbas, pero quedó el mote.

Este bar fué puesto para vivir. Los hitlerianos expulsaron de Alemania a este matrimonio, exclusivamente porque él era judío. No se tuvo en cuenta nada, ni que él era un gran arquitecto, ni ella una gran dibujante, que firmaba sus dibujos en el «Simplicissimus», nada menos, con el sepdónimo de Riehm. Y este matrimonio inteligente y sensible, que había disfrutado de una excelente posición, puso un bar en

Tossa y Madame Marcus, llegada la noche, en medio de los ruidos y del humo del bar va, llena de elegancia, a la cocina y prepara un par de huevos o unas salsichas. ¡Admirable señora!... Viéndola uno queda asombrado y el corazón se subleva. Pensar que toda esa elegancia, todo ese prestigio conquistado, se han perdido por cometer el enorme delito de casarse con un israelita.

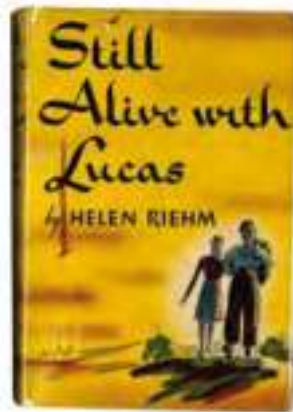
Quan va esclatar la Guerra Civil va fugir de Tossa, i tot que va córrer la veu que hauria mort a Jerusalem el 1948, quan es va crear l'estat d'Israel; el cert és, que inicialment es va refugiar a Niça on va treballar de jardiner, i posteriorment es va traslladar a Londres on repengué la seva carrera al despatx de l'arquitecte Maxwell Fry, col·laborador de Le Corbusier. Va arribar a ser responsable de Disseny de Mobiliari i Interiorisme de l'Escola Central d'Arts i Oficis de Londres (actualment Central Saint Martins), fins a la seva jubilació el 1953.

El setembre de 1958 a la pàgina 11 del butlletí *AJR Information* (vol. XIII, núm. 9) de l'Associació de Jueus Refugitats a la Gran Bretanya, editat a Londres, hi consta una nota en motiu del setantè aniversari de Marcus, en la que llegim:

És difícil creure que en Fritz Marcus, l'arquitecte i decorador d'interiors que està rejuenint un dels hotels Lyons, ja n'ha fet 70. Va néixer a Dessau i ara viu a Londres. A Berlín molts famosos artistes i actors varen demanar la seva opinió quan volien moblar i decorar les seves cases. Marcus, jovenívol, alegre i versàtil com és, va obrir un bar per artistes a Tossa, prop de Girona, quan l'adveniment de Hitler el va forçar a emigrar. La Guerra Civil Espanyola va acabar amb aquesta prometedora empresa. Més tard va venir a Anglaterra, on la seva dona Leni Riehm, va publicar la seva novel·la autobiogràfica.

Jardinet de LENI RIEHM

Helen Riehm (Berlín, Alemanya, 1904-Londres, Regne Unit, 1988), era la segona esposa de l'arquitecte alemany d'origen jueu Frederick Marcus, autor del projecte de l'hotel Johnstone, construït el 1935 ben a prop d'aquest espai. Ella era dibuixant, il·lustradora i caricaturista. Col·laboradora habitual del setmanari satíric alemany *Simplicissimus*. Va escriure sobre la seva vida a Tossa a la novel·la autobiogràfica *Still Alive with Lucas*, publicada el 1941 a Nova York.

La Nancy Johnstone a *Hotel in Spain* en parla molt de Marcus i també dona una pinzellada de la seva esposa:

Fritz Marcus tenia un bar a Tossa i era un reputat arquitecte alemany que havia hagut d'emigrar perquè era jueu. El seu bar em va impressionar molt. Havia renovat una vella masia catalana i havia aconseguit mantenir-hi l'ambient d'una casa de pagès i d'un bar. La seva dona era molt llesta i havia pintat unes rajoles amb caricatures amb celebritats locals que tenia penjades a les parets emblanquinades. El mateix Marcus presidia el bar, amb un aire de gran dignitat, com si fos una mena de patriarca jovial. La seva dona, Riehm, coneguda a París pels seus dibuixos, somreïa a la clientela en totes les llengües. Anava amb uns pantalons amples i unes jaquetes descarades que li donaven un aire encantador. Ocasionalment s'oferia a ballar amb algun client a la minúscula pista de ball que donava a un pati cobert amb un enorme parral. Els raïms de Málaga que en penjaven generosament eren una temptació per als que sèiem a sota.

Espai verd al carrer de Barcelona, a tocar del torrent d'en Bou, amb un parell de lledoners destacats.

En record d'una dibuixant que va fer estada a Tossa als anys trenta del s. XX.

Mirador de NANCY JOHNSTONE

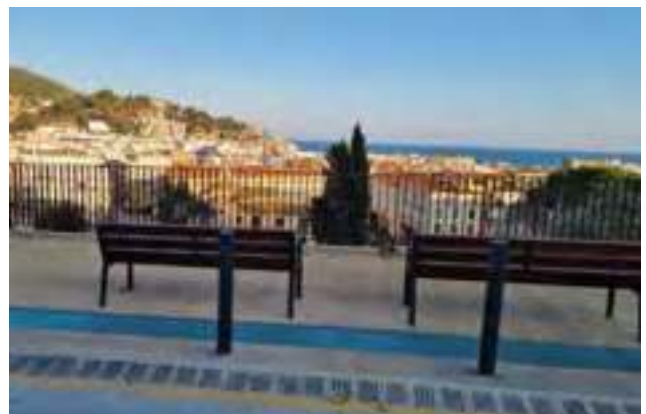
*Situat en el carrer del canonge
Jaume Brugueras Bas, per
sobre de la Vil·la Romana dels
Ametllers.*

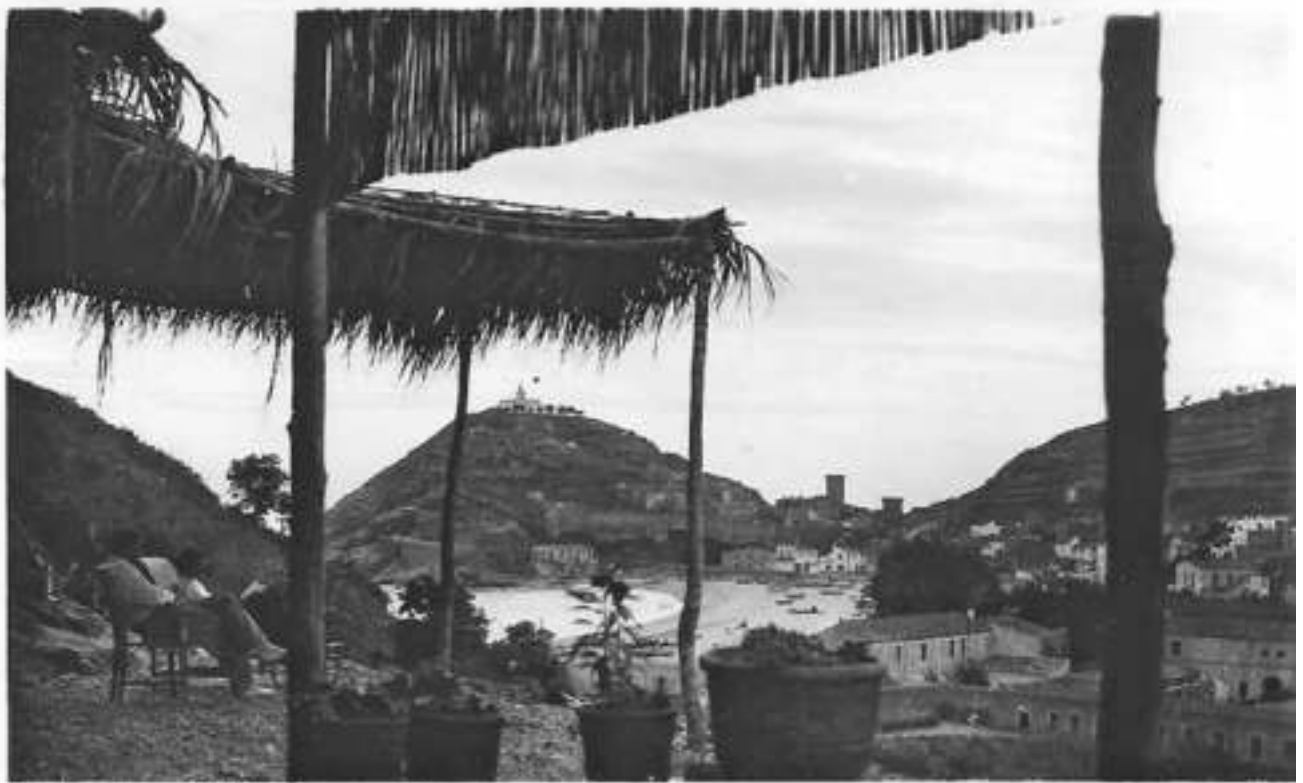

(AMT).

Nancy Johnstone (Bath, Regne Unit, 23 d'abril de 1906-São Paulo, Brasil?, >1973), fou una escriptora i hotelera. L'estiu de 1931 va contreure primeres núpcies a Londres (Saint George Hannover Square) amb Archibald Russell Johnstone, conegut com Archie, de qui prengué el cognom, un periodista escocès del diari *News Chronicle*, capçalera que es publicà a Londres de 1930 a 1960, quan fou absorbida pel *Daily Mail*. La primavera de 1934 el matrimoni va arribar a Tossa i van fer estada a la fonda Rovira, amb els propietaris de la qual van establir una franca amistat. La vila i el seu paisatge els va captivar, fins al punt que van decidir fer un tomb a les seves vides i fugir del trepidant bullici londinenc.

Ja llavors es deia, i després també s'ha dit, que es dedicaven a l'espionatge. Fos com fos, van establir-se aquí, i va ser Nancy qui el 25 de febrer de 1935 davant del notari de Blanes va comprar a Antoni Madrenys Darder unes vinyes al paratge de sa Carbonera. Van construir un hotel per donar cobertura a la incipient i creixent demanda turística del moment, molt circumscrita a cercles intel·lectuals, artístics i professionals. A Tossa van viure de l'octubre de 1934 al gener de 1939, i fruit de l'experiència d'aquells anys, Nancy en va publicar dos llibres autobiogràfics: *Hotel in Spain* (1937) i *Hotel in Flight* (1939), ambdós editats a Nova York per Faber&Faber.

Leyenda - TOSSA «GERONA» - 3
SPAIN

Vista from Casa Johnstone

(AMT)

Iniciada la Guerra Civil, els Johnstone van rebutjar les ofertes del govern britànic de ser repatriats, i no van acompanyar els seus compatriotes quan l'estiu de 1936 un vaixell (el *Hunter*) els va venir a recollir a la badia de Tossa. Poc després, van acceptar convertir l'hotel en una residència per a mainada refugiada, envers la qual Nancy es va desviure. Quan s'acabava la guerra van emprendre el camí de l'exili a França, i en arribar a Perpinyà es van veure obligats a lliurar els infants a les autoritats franceses. Sembla que durant un temps hauria fet assistència social en algun dels camps de concentració del sud de França i, fins i tot, quan va saber que els nens que havia protegit es trobaven en un convent de monges de Besançon, va anar fins aquesta ciutat per visitar-los.

El maig de 1939 el matrimoni Johnstone es trasllada a París, i poc després segueixen els exiliats a Mèxic, primer a Veracruz i després a Cuernavaca, on finalment es van separar, i les seves vides van prendre rumbos diferents: d'ell, se li perdia totalment la pista, i s'havia especulat si hauria marxat a la Unió Soviètica per les seves conviccions comunistes; mentre ella, sabíem que es va traslladar a Guatemala. En aquest país centreamericà, Nancy va refer la seva vida amb un francès anomenat Fernand Caron, i el 26 de gener de 1950 va tenir un accident automobilístic amb la seva amiga Constància de la Mora Maura, neta del polític Antoni Maura Montaner i segona esposa del militar Ignacio Hidalgo de Cisneros y López de

Montenegro, cap de l'aviació republicana, en el que Connie -com era coneguda- va morir.

Quan a la fi de la Guerra Civil el matrimoni Johnstone va marxar, enmig de la confusió del moment, l'hotel va continuar regentat per antics membres del servei que van arribar a canviar el nom de l'establiment pel d'hotel Casa Blanca, nom que provenia del contrast del color de les parets de l'edifici enmig del vessant muntanyenc verd i marró on s'emplaçava, que el feia clarament visible de certa distància. Aquelles persones van maldar per apropiarse'n i, fins i tot, el 1947 quan Nancy va tornar per primera vegada va ser objecte d'una falsa denúncia. Va tenir el suport del diplomàtic José María Sánchez-Cuervo González, establert a Tossa, i va aconseguir retornar a finals de 1950. No sense grans maldecaps i decebuda amb els qui l'havien traït, va aconseguir fer-los fora i recuperar plenament la seva propietat. Tanmateix, aquell paradís perdut ja no era el mateix. Desencantada per la nova situació i amb una parella que no la recolzava prou en l'aventura, el 1951 va decidir vendre l'hotel a l'ajudant d'obres públiques i empresari Luis Casares Busutil (València, 1922-Barcelona, 1998), casat amb la belga Carmen López Acevedo Caellert, que hi van viure de 1951 a 1958. Anys després, l'establiment fou regentat per la propietària de l'hotel Florida, M. Teresa Moré Fàbregas, i finalment venut a un empresari hotelier lloretenc. El 1987 Juan Aceña Puig, a la part baixa de la propietat, va edificar l'hotel

Don Juan, amb la construcció del qual l'antic hotel va quedar ocult des de bona part de la vila.

El destacat periodista i polític Carles Sentís Anfruns (Barcelona, 1911-2011) va publicar l'1 d'octubre de 1935 al periòdic barceloní *L'Instant*, una crònica titulada «'Berlín-Tossa-Berlín': servei directe», on esbossà magistralment un retrat de l'efervescència intel·lectual i cultural que caracteritzava Tossa en aquell temps. El mateix autor va incloure'l el 2001 al seu llibre *Reviure la costa*, de la col·lecció Reculls, d'Edicions del Baix Empordà. Per la seva rellevància reproduïm a continuació el fragment que feia referència al matrimoni Johnstone, i la projecció del seu establiment en els ambients periodístics britànics.

Una mica als afores de Tossa, a mig vessant del turó, hi ha una esplèndida casa de nova planta i de molt bon estil. És un hotel anglès. S'anomena Casa Johnstone. Té calefacció central i pensen aguantar els hiverns la mateixa arrencada que han portat aquest estiu. El propietari, Mr. Johnstone, és un ex-redactor d'un important diari londinenc. Per aquesta raó s'explica que aquests dies passats, Casa Johnstone hagi estat un formiguer de periodistes anglesos de primera categoria. Amb prou feines ningú no se n'ha assabentat, ni la gent de Tossa; cal no oblidar que els anglesos són poc donats a les exhibicions que no siguin d'esquadres navals. En un sol dia l'amic Donald R. Darling, escriptor anglès resident a Barce-

lona, em presentà set redactors del News Chronicle. Fins abans d'ahir no marxaren de Tossa el cap de secció d'esports d'aquest diari, junt amb el redactor que té cura de la secció d'Aviació. I fa també pocs dies ho féu la redactora que té al seu càrrec la pàgina femenina del Daily Herald, acompanyada de la filla del director d'aquest diari. També hi han estat uns dies uns redactors del The Times, el prestigiosíssim diari londinenc que aquest estiu ha publicat diversos reportatges de Tossa.

Com em va dir un d'aquests hostes de l'hotel, aquest estiu, per Tossa, ha desfilat mig Fleet Street.

Fleet Street, a Londres, és el nom del carrer dels diaris. Fleet Street, que és un carrer d'aparença vulgaríssima, és tanmateix un dels nervis més sensibles i més importants del planeta, car els anglesos, pel compte que els té en relació al seu dilatat Imperi i als seus dilatats interessos, controlen les més grans i millors agències i serveis periodístics del món. A Fleet Street, amb el mateix temps que es va d'un extrem a l'altre del carrer, es fa donar a una notícia la volta al món trametent-la per l'Orient i rebent-la per l'Occident. Gairebé tots els diaris de Londres es concentren dintre l'àrea d'aquest carrer. Els diaris, uns damunt dels altres, estan entaforats en unes cases rònegues, baixes i petites que, ennegrides de boira, embruten només de veure-les. En aquest ambient s'hi mouen tot l'any aquests periodistes, amb la mateixa febricitat de les abelles al rusc. Sota el cel transparent i assolellat de Tossa, a aquests periodistes, quan els parlàveu de Fleet Street us miraven amb rancúnia o escopien de costat.

Val a dir, que els Johnstone, van editar un atractiu fullet del seu establiment on mostraven la Costa Brava com un autèntic paradís, i molt especialment Tossa com un edèn. Dins de Tossa presentaven el seu hotel en els següents termes:

... és obra de Herr Fritz Marcus, el conegut arquitecte berlinès. L'aigua per beure, l'aigua calenta, les canonades i totes les infraestructures de la casa no pretenen ser luxoses ni «selectes», però es considerarien d'alt nivell a Anglaterra. Les parets són blanques, els terres enrajolats. Els mobles són de fusta sense polir i no presenten cap concentració de querubins. Només els llits poden ser considerats «de luxe».

La casa està construïda dalt d'un pujol i està voltada de figueres, alzines sureres i vinyes que formen part de la propietat. La pensió completa costa 13 pessetes per dia. Inclou l'habitació, l'esmorzar continental amb fruita, dinar i sopar de cinc plats i el vi. Els àpats se serveixen a la terrassa assolellada. L'esmorzar, si et ve de gust, te'l podem servir a l'habitació. Els únics

«extres» que carreguem són per la banyera (una pesseta) i el te de mitja tarda.

T'ofereixo cuina anglesa i continental i es parla anglès, francès, espanyol, italià i alemany. Hi ha dues gandules a dos pisos. Un estudi al segon pis. Una àmplia sala d'estar enrajolada. Ràdio i gramòfon. Taula de ping-pong.

La casa té accés privat fins a la platja principal. Es poden llogar barques de pesca i excursions amb cotxe (Barcelona és a només dues hores amb cotxe). Hi ha un laboratori per revelar fotos.

Cap soroll; cap formalitat.

El fullet acabava marcant un itinerari venint de Londres i indicant el temps necessari per fer el viatge, s'anunciava que la casa tenia capacitat per a 20 hostes i es recomanava reservar amb antelació.

Van passar molts anys sense que a Tossa ningú tingués constància de l'existència dels llibres escrits per Nancy Johnstone, on relatava el seu pas per la nostra vila. Poc a poc van començar a arribar referències per diverses vies, i així va ser com a principi dels anys noranta es va començar a tenir noció de la seva existència. Va ser llavors que la Biblioteca Municipal va fer gestions per tenir un exemplar original d'*Hotel in Spain*, i el 2010 s'aconseguí una reedició facsimil d'*Hotel in Flight*. Hi hagué dos intents de traduir el primer llibre, a càrrec de M. Eugènia Serrat García i Jordi Mallfré Morell (una còpia de la qual conservem a l'Arxiu Municipal), però cap reeixí en forma de publicació.

Finalment, el 2011, el saltenc Miquel Berga Bagué, professor de literatura anglesa de la Universitat Pompeu Fabra, va apostar fort per compilar i traduir al català les dues edicions de Johnstone, una tasca crítica i documentada edició en la que va tenir el suport de Tusquets Editors. Així va néixer *Un hotel a la costa (Tossa de Mar, 1934-1939)* (el 2013 traduïda al castellà únicament com *Un hotel en la costa*), publicació que es presentava com «la crònica excepcional, la més extensa i desconeguda, de les vivències d'uns anglesos a Catalunya durant la República i la Guerra Civil». El llibre va tenir una àmplia difusió mediàtica i una extraordinària acollida entre els lectors. La seva història es va popularitzar i ben aviat la productora Isona Passola va dir que en faria una pel·lícula, però ja se sap que les paraules se les emporta el vent. Tot i això, en una entrevista publicada al setmanari *El Temps*, núm. 1.920 (març de 2021) encara en parlava com un dels projectes pendents, de manera que no perdem l'esperança de veure-ho algun dia.

Després de l'edició a cura de Miquel Berga, les historiadores de l'art Glòria Bosch i Susanna Portell que porten anys estudiant a fons l'efervescència cultural i intel·lectual de la Tossa d'aquell període, van publicar el 2012 l'article «El retorn de Nancy Johnstone a Tossa: de l'hotel recuperat a la decepció», al número 381 de *L'Avenç* (p. 54-60). S'interessaven per l'etapa final de Nancy, i van poder treballar la darrera correspondència mantinguda amb els seus editors. Per a la present publicació ens han transmès breument la recerca sobre els darrers anys coneguts de la seva vida:

Més enllà de les evocacions que fa de Tossa a Sombreros are Becoming publicat per Faber&Faber el 1941, i més enllà de dibuixar la il·lusió per tornar al seu enyorat hotel, tenim, per les cartes que vàrem consultar, aquestes dades:

La primera notícia del seu retorn a Tossa és la carta del 6 de desembre de 1950. Hi ha arribat des de Guatemala. El 20 del mateix desembre rep la resposta de Faber&Faber en què se l'anima a escriure un altre llibre de Tossa. La idea que planeja en la correspondència és que ella volia tornar a Guatemala després d'haver arreglat la situació de l'hotel. Pensava fer-ho, si tot s'anava posant en ordre, a finals de gener de 1951. Seguirà a Tossa. El 16 d'agost de 1951, dia de la darrera carta que coneixem, manifesta que té algun capítol escrit del llibre, i li fa saber que anirà a Bath un parell de setmanes i li passa l'adreça d'on serà. Està dolguda amb la situació, els plans han canviat, el somni de tornar a posar en marxa l'hotel no ha funcionat, volen vendre'l i marxar al Brasil. El secretari editorial li escriu el 21 d'agost de 1951 a Bath per citar-la a l'editorial a principis de setembre, però ja no hi ha resposta. Aquí se li perd la pista... i gran misteri!!! I fascinant misteri!!

En plena pandèmia, el 24 d'abril de 2020, la periodista Rebeca Carranco va publicar a *El País* una interessant crònica titulada «Hotel en guerra». En aquest article recull les paraules de Glòria Bosch respecte la recerca efectuada rere les passes de Nancy Johnstone, i el punt mort on es trobaven: «Això vol dir que la pista desapareix a Tossa. No van arribar mai a Londres», al temps que s'afegia que la historiadora de l'art «no perd l'esperança de trobar algun fil per estirar i saber què va passar amb ella i el seu marit».

Mogut per aquesta intriga del que havia passat amb els Johnstone, mentre elaboràvem aquest text, el 31 de desembre de 2021, se'm va ocórrer recórrer al familysearch, un recurs online molt utilitzat pels genealogistes d'arreu del món. Atès que Bosch i Portell al seu esmentat article a *L'Avenç* (p. 59) diuen: «No és fins al 16 d'agost de 1951 que la Nancy -ara ja es fa dir Mrs. Caron en lloc de Johnstone- li passa l'adreça...», se'm va acudir buscar-la com a Nancy Caron... i després de concretar més la recerca... Eureka!!!!

Gràcies a aquest web estem en condicions d'aportar documents inèdits que proven que, Nancy i el seu nou marit, van arribar al port brasiler de Santos (a les immediacions de São Paulo) el 26 de març de 1952 i es van establir inicialment al carrer de Lourenço de Almeida, núm. 140, al barri de Vila Nova de Conceição, al sud de São Paulo, i aquell mateix estiu es van traslladar a l'avinguda Rebouças, núm. 677, al districte de Pinheiros, a l'oest de la ciutat.

Per aquests documents de la Delegació d'Estrangeria de la Secretaria de Seguretat Pública del Brasil, sabem que la identitat de naixement de Nancy, era Nancy Joan Thomas-Peter, filla de Georges Thomas-Peter, i de Mary Baldwin. Malauradament, la fitxa de la seva entrada al Brasil a la seva part poste-

rior és buida de contingut, a diferència del que passa amb el marit. Fernand Clement Caron nascut a Berck (Nord-Pas de Calais, França) el 21 d'octubre de 1912, quan arriba al país hi consta com a carnisser. Al darrera de la seva fitxa, consta un llarg detall de dades, entre les quals destaca que quan va arribar tenia un passaport expedit a Guatemala el 6 de juny de 1951, amb un visat del consolat del Brasil a Londres del 21 de desembre de 1951. Deduïm, doncs, que el matrimoni va arribar a Anglaterra abans d'acabar l'any. El juny de 1953 va fer un viatge d'anada i tornada a França, i consta la renovació del passaport a São Paulo el 1953 i el 1955. Ell el 1969 va obtenir la naturalització al país, i el novembre de 1973 ambdós consten residents al cèntric, i avui turístic, carrer de Castro Alves, núm. 95, del districte de Santo Amaro de São Paulo. Ell treballava al supermercat Peg-Pag (la primera cadena de supermercats de la ciutat inaugurada el 1954) a l'avinguda de João Dias, al mateix districte de Santo Amaro. Per un índex de la seguretat social francesa també sabem que Fernand va morir al Brasil (gairebé amb tota seguretat al mateix São Paulo) el 24 de juny de 1988.

Així mateix, el 3 de novembre de 1952 també va desembarcar a Río de Janeiro un jove anomenat Gerard Caron, nascut a Noeux-les-Mines (Nord-Pas de Calais, França) el 22 de setembre de 1935. A la fitxa d'entrada al país consta que els pares eren Fernand i Nancy! Tanmateix, a manca de comprovar la filiació materna amb la corresponent partida de naixement, que per manca de temps no hem pogut tenir a les mans, tot fa pensar que la mare biològica fos una altra, i Nancy l'adoptiva. Quan Gerard va entrar al Brasil tenia un visat expedit a Guatemala el 1952, va fer nous tràmits el 1969, el 1973 apareix com a comerciant i s'esmenta la seva residència al carrer del Conde de Itu del barri de Santo Amaro de la ciutat, i consta una infracció el 1986. Gerard Caron va contreure matrimoni el 3 de maig de 1962 al barri benestant de Moema, de la ciutat de São Paulo, amb Maria Joaquim Cordeiro, nascuda el 4 de gener de 1944. Arribats a aquest punt, ens preguntem, si la jove de Nancy Johnstone, pot viure encara?

D'altra banda, a través del mateix repositori, hem localitzat que Archibald Johnstone va entrar als Estats Units el 30 de juliol de 1943 a través del pas fronterer de Brownsville, a l'estat de Texas. El 18 de setembre de 1943 va embarcar a Nova York amb destinació a la ciutat gal·lesa de Cardif. En el document consta com a darrer lloc de residència la ciutat mexicana de Cuernavaca. Fem notar, que l'acompanyaven dos reconeguts periodistes mexicans: Carlos Denegri (Mèxic DF, 1910-1970), considerat el líder d'opinió al Mèxic dels anys cinquanta, i Octavio Novaro Fiora del Fabro (Guadalajara, Jalisco, 1910-Mèxic DF, 1991), també destacat poeta. Del Regne Unit, en un

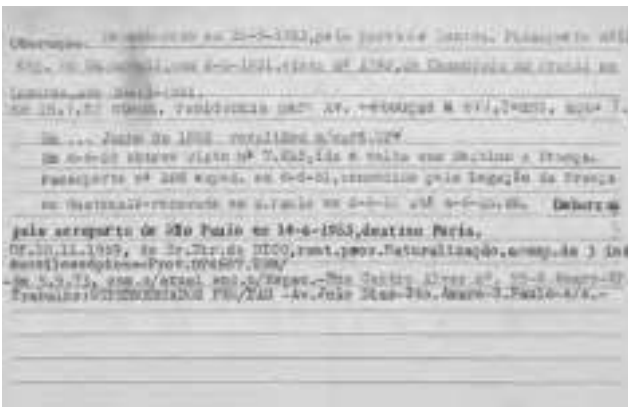

moment donat i de manera indeterminada (podria ser el 1949, poc després de finalitzar la Segona Guerra Mundial), sí que va marxar a la Unió Soviètica com s'havia especulat a Tossa. En el family search trobem que va néixer a Fraserburgh (Escòcia) el 18 de setembre de 1896, i la foto de la làpida del cementiri de Novodevichye, on consta que va morir a Moscou el 9 de setembre de 1963.

Ens proposem, properament, fer gestions en els arxius de São Paulo per comprovar si Nancy Johnston (Nancy Caron) hi va morir, i quan. Confiem, encara, poder aportar ben aviat noves llums a la trajectòria vital del matrimoni Johnstone.

■ A la làpida, a banda del nom en alfabet llatí i ciríl·lic, hi consta en aquest darrer alfabet la inscripció «periodista escocès, escriptor i traductor».

El mirador recorda una dona singular que va arribar a Tossa el 1934 amb el seu marit, plegats van fer construir un hotel que va hostatjar gran nombre d'intel·lectuals i artistes, i durant la Guerra Civil va acollir nens refugiats. Va escriure dos llibres que relaten amb gran detall el seu pas per Tossa. Des del punt on es troba aquest mirador, es pot veure perfectament, a l'altra banda de la plana urbanitzada, l'edifici on va viure alguns dels millors anys de la seva vida.

Carrer del canonge JAUME BRUGUERAS BAS

Col·lecció Lola Coris Meestres (AMT).

Jaume Brugueras Bas (Tossa, 11 de maig de 1858-Barcelona, 20 de desembre de 1926), és un dels religiosos de la vila que va fer més carrera eclesiàstica, ja que va arribar a ser canonge ardiaca de la catedral de Barcelona. Era fill del pilot Domingo Brugueras Jordà, descendent d'una llarga nissaga de gent de mar, i de Rosa Bas Moreu, d'una família de comerciants i hisendats. La mare va morir quan ell tenia un any, i tres anys després el pare es va casar amb la seva cunyada, Caterina Bas Moreu, amb qui va tenir quatre fills més, un dels quals va exercir de farmacèutic. La família vivia en una casa al carrer del Pou de la Vila, núm. 29 (actual hotel Simeón).

Va iniciar la carrera sacerdotal no a la pròpia diòcesi de Girona com a priori hauria estat normal, sinó incardinat a la de Barcelona, segurament pels vincles comercials familiars i els contactes establerts allà, tot i que sempre va restar molt unit a Tossa, on va venir sempre periòdicament, participant dels actes litúrgics i festius més importants. Va ser ordenat de prevere el 29 de març de 1884. El periòdic *La Costa de Llevant* del 2 de març de 1895 esmenta com, gràcies a les seves gestions, s'havia aconseguit que d'un llegat de beneficència d'un català a Madrid per als hospitals catalans, n'arribés una quantitat per al de Tossa. El mateix periòdic, el 21 d'abril de 1895, destaca que

Carrer el traçat del qual ha estat completat recentment, i serveix com a vial de sortida del nucli antic. Situat entre el carrer des Tarull, a la seva intersecció amb el carrer de Joan Barber Coris, i el carrer de la Vil·la Romana.

havia estat uns dies a Tossa, i ja l'esmenta com a secretari de la Cúria Eclesiàstica de Barcelona. Tenim constància que a Barcelona va oficiar molts casaments de tossencs establerts a la ciutat.

La Costa de Llevant del 17 d'octubre de 1897 publicava que havia estat nomenat canonge de la Catedral de Barcelona: «Dit nomenament ha satisfet á aquest vehinat per las moltas simpatías que ha sapigut captarse, gracias á son preclar talent. Rebi la familia Brugueras y Mestras, axis com l'agraciat sincera felicitació per tan honrosa com merescuda distinció». Des d'aquest càrrec va tenir una projecció notable en els ambients eclesiàstics de l'època. Així, per exemple, consta que va assistir, en qualitat de ministre, el nunci vaticà en la cerimònia de consagració del bisbe de Girona Francesc de Paula Mas Oliver, que va tenir lloc a la parròquia de Santa Maria de Mataró el 4 de juliol de 1915, juntament amb els canonges de la seu de Barcelona, Enric Pla y Deniel (futur cardenal i arquebisbe primat de Toledo entre 1941 i 1968) i Jaume Almera Comas (destacat geòleg i paleontòleg), tal i com veiem en les fotografies de l'acte publicades a *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 128 (octubre 2020). El 1921 va ser nomenat canonge ardiaca de la seu de Barcelona, alta dignitat que va ostentar fins a la seva mort.

Antigament, la figura del canonge ardiaca havia tingut molt de pes dins de l'organigrama del bisbat, les funcions del qual modernament van ser assumides pels vicaris generals, restant aquest càrrec com una distinció de prestigi.

El 3 d'octubre de 1926, en la que segurament fou la seva darrera estada a Tossa, va participar en l'homenatge de les entitats excursionistes al Dr. Ignasi Melé, amb qui tenia una franca amistat. Poc després, *La Vanguardia* del 13 d'octubre de 1926 publicava que li havia estat concedit l'indult de jubilació «por haber cumplido los cuarenta años de continuo y laudable servicio coral que prescribe el Código canónico en el canon 422, la Santa Sede ha concedido el indulto de jubilación al señor arcediano de esta Santa Catedral Basílica, doctor don Jaime Brugueras Bas», tanmateix, va viure poc més. Va morir a finals d'any en un pis del carrer de Rosselló, núm. 323, al barri de Gràcia, on vivia. *La Vanguardia* del 22 de desembre de 1926 recull la notícia del seu funeral i el seu enterrament al panteó de capitulars del cementiri Vell de Barcelona.

Fruit dels seus estrets vincles amb Tossa, va tenir un paper destacat en la preservació de la Vil·la Romana dels Ametllers que s'havia descobert el 1914. Va

■ Acte de consagració del bisbe Mas a Mataró. Jaume Brugueras apareix a la dreta de la imatge. Fons Pineda (Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró).

ser ell qui va comprar els terrenys on s'emplacen les cambres dels mosaics, tal i com llegim a la primera inscripció de la finca registral 959 del municipi datada del 27 d'agost de 1924: «solar (...) en el que existen unos mosaicos romanos descubiertos en el año mil novecientos». Així doncs els mosaics mai van ser propietat de l'Institut d'Estudis Catalans, com s'havia repetit durant anys, aquesta entitat és propietària d'una finca al costat (núm. 939, amb primera inscripció datada del 29 de març de 1922), també dins aquest mateix recinte arqueològic.

El 2003 la docent Mercè Mundet Torres va publicar l'article «Els Brugueras-Bas de Tossa», al *Quaderns de la Selva*, núm. 15 (p. 224), on posava en valor el seu paper en aquell episodi de preservació patrimonial.

El nom d'Ignasi Melé i Farré està íntimament lligat a la vil·la romana dels Ametllers de Tossa i és just que sigui així. Massa sovint, però, s'oblida o es desconeix el nom de les persones que el varen ajudar i que certament varen tenir un paper decisiu en el descobriment de les ruïnes o en la seva conservació.

En alguna publicació s'ha anomenat en «Carinyo» i la institució que l'any 1922 va comprar una de les finques que formen la vil·la urbana: l'Institut d'Estudis Catalans, però curiosament mai s'ha fet referència a qui va voler fer donació de «els 750 m2 de la finca més important de totes, pel que fa a la seva riquesa arqueològica».

Doncs bé, Jaume Brugueras Bas, el canonge de la família Brugueras, va ser la persona que l'any 1924 va comprar a Dolors Pujals, vídua de Samada, els terrenys on tres anys abans el doctor Melé hi havia descobert els mosaics. A més, en aquesta mateixa finca, la primavera de l'any 2000 s'hi va descobrir un important conjunt escultòric en marbre d'època romana.

En comprar aquest terreny el canonge Brugueras semblava respondre a la crida del doctor Adolf Schulten [catedràtic d'Història Antiga a la Universitat d'Erlangen, a Baviera] quan demanava la implicació dels catalans rics en l'arqueologia. En aquest sentit, és important conèixer el que exposava Mn. Josep Soler de Morell [a Preliminars referents a les excavacions de la vil·la romana descoberta en l'any 1914 en el paratge dels Ametllers. AMT. Fons Soler de Morell]: «El 29 de maig (de 1928) mor el Sr. Melé i res més s'havia fet exceptuat que el Sr. Canonge Brugueras a fi que els mosaics no surtissin de Tossa va comprar el terreny on eren enclavats a D. Dolors Pujals, vda de Samada i vàries vegades al Sr. Canonge li havia sentit dir que la seva intenció era deixar-los sota (sic) les dues (sic) entitats que no moren mai: l'Obra Parroquial i el Municipi de Tossa i que els dos conjuntament vetllaran per la seva conservació».

La relació entre el canonge Brugueras i el doctor Melé havia de ser cordial ja que quan el 3 d'octubre de 1926 el descobridor de la vil·la romana va rebre un homenatge, el doctor Brugueras va tenir-hi un lloc privilegiat.

Era desig de Jaume Brugueras Bas que quedés constància del seu acte, i així ho expressa Mn. Josep Soler de Morell: «El Dr. Brugueras ja a fi de que constés la seva donació s'havia fet portar una gran pedra o mola de molí per fer-hi gravar el seu nom i la dada de la donació, que com he dit no pogué realitzar, per la mort de dit senyor». No hi ha constància escrita que la seva germana i hereva Rosa Brugueras fes efectiva la donació.

La voluntat de la Sra. Lola Coris Mestres [Tossa, 1920-2008], hereva de la Sra. Brugueras, era donar solució a aquesta situació, fent efectiva la donació i complint així amb el desig expressat fa 79 anys per Jaume Brugueras Bas. El dia 16 de setembre de 2003 la senyora Lola Coris Mestres, rubricava davant del notari d'aquesta vila la cessió en favor del poble de Tossa de Mar, representat per l'alcaldesa M. del Pilar Mundet Torres, de la finca registral 959, tom 878, llibre 37, en la qual existeixen uns mosaics romans descoberts a l'any 1920. La finca forma part de l'herència Brugueras.

Localitzat just per sobre de la Vil·la Romana dels Ametllers, que amb la seva actuació generosa va contribuir a preservar.

MIRADORS DE LA GI 682

La carretera GI 682, especialment en el tram comprès entre Tossa i Sant Feliu de Guíxols, és una de les més boniques del litoral català. Al llarg del seu recorregut hi ha un seguit de miradors, que a efectes d'identificació i informació turística, convenia denominar oficialment. El criteri seguit ha estat el de donar-los el nom del territori marítim immediatament més proper o més visible des del lloc on es troben.

Per això en el tram entre Lloret i Tossa, després del trencant de Cala Canyelles, trobem el mirador de La Morisca (PK 16,7), des d'on, més enllà de les cases, podem divisar l'emblemàtic paratge salvaguardat per iniciativa d'Amics de Tossa-Club UNESCO.

En el tram entre Tossa i Sant Feliu, trobem en primer lloc el famosíssim mirador de Tossa (PK 25,1), a tocar del xalet de Sant Jaume, des del que s'admira la imatge icònica de la nostra vila i la seva badia, i als nostres peus el sublim paratge de ses Illetes.

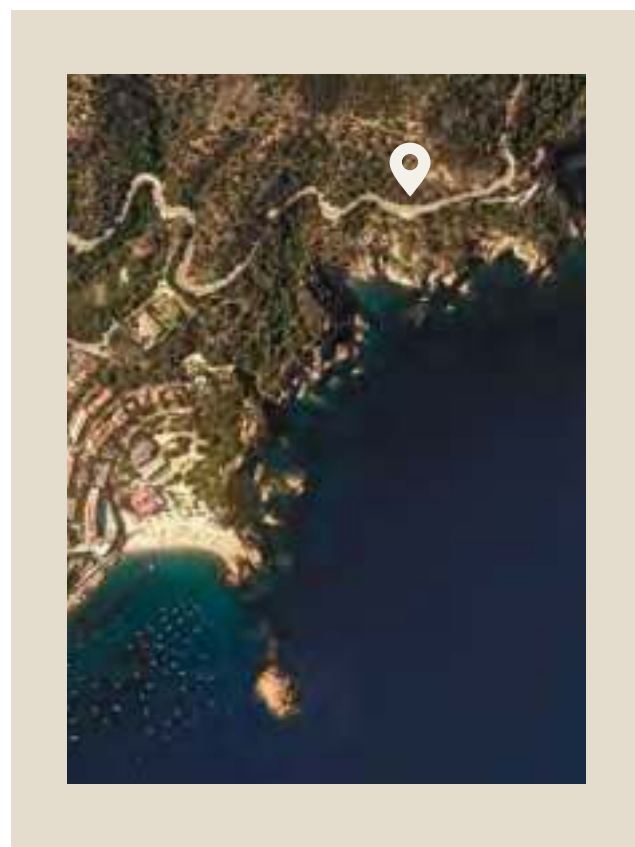
Més tard, passat Cala Bona, trobem el mirador de Pola (PK 26,9), des d'on contemplem la pintoresca Cala Pola; passat es cap Pentiné, abans d'arribar al túnel de Salionç, tenim el mirador de Futadera (PK 30,3), des d'on admirem la serena bellesa de Cala Futadera; i finalment, poc després de deixar a l'esquerra el trencant de la carretera de Sant Grau, trobem el mirador de Vallpresona (PK 32,9), situat sobre la cala del mateix nom, línia terminal del nostre municipi amb Santa Cristina d'Aro.

Mirador de LA MORISCA

Mirador de TOSSA

Mirador de POLA

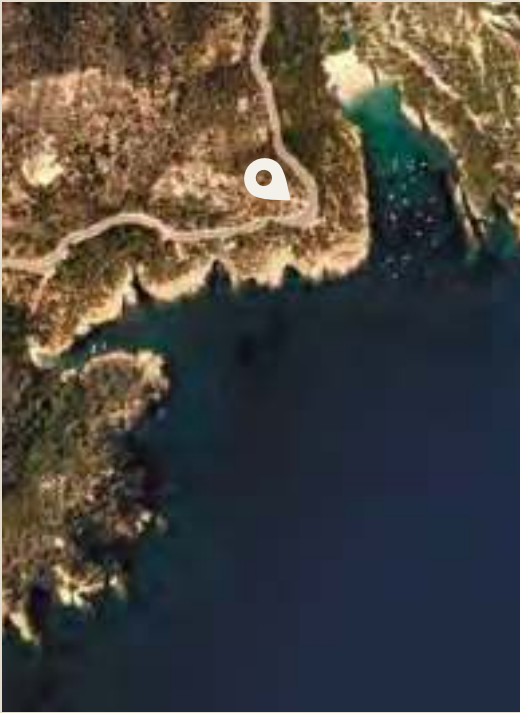
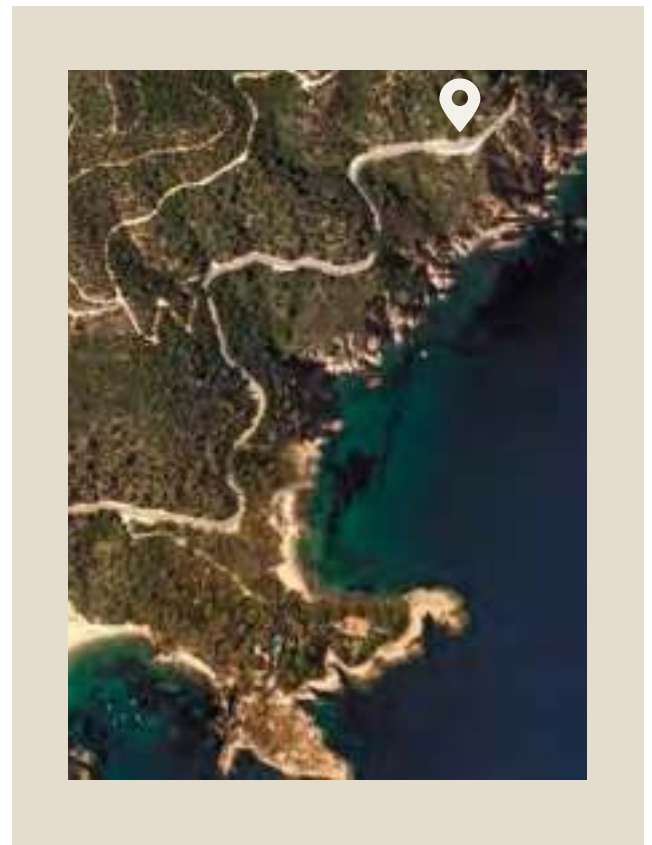

Foto Manel Fàbregas (AMT).

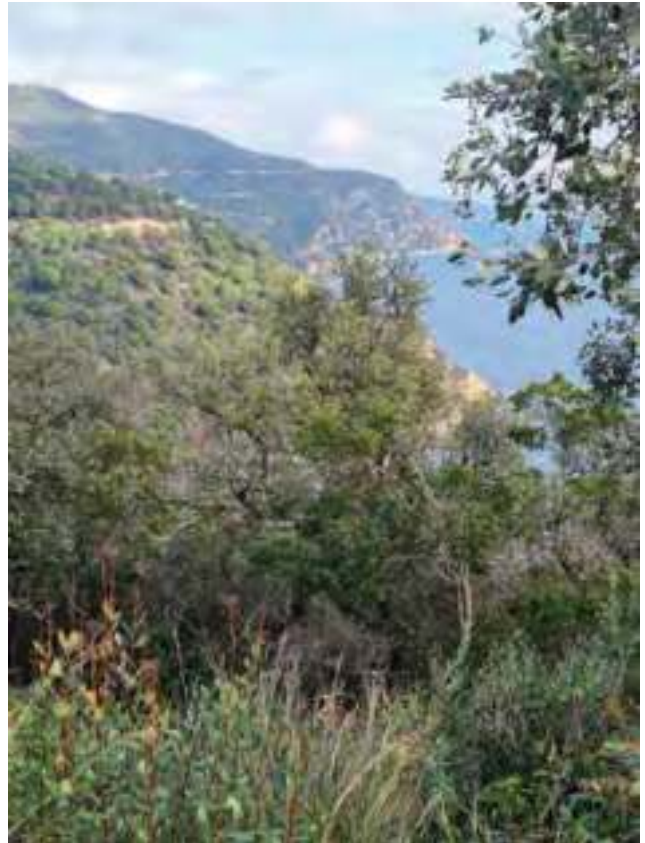
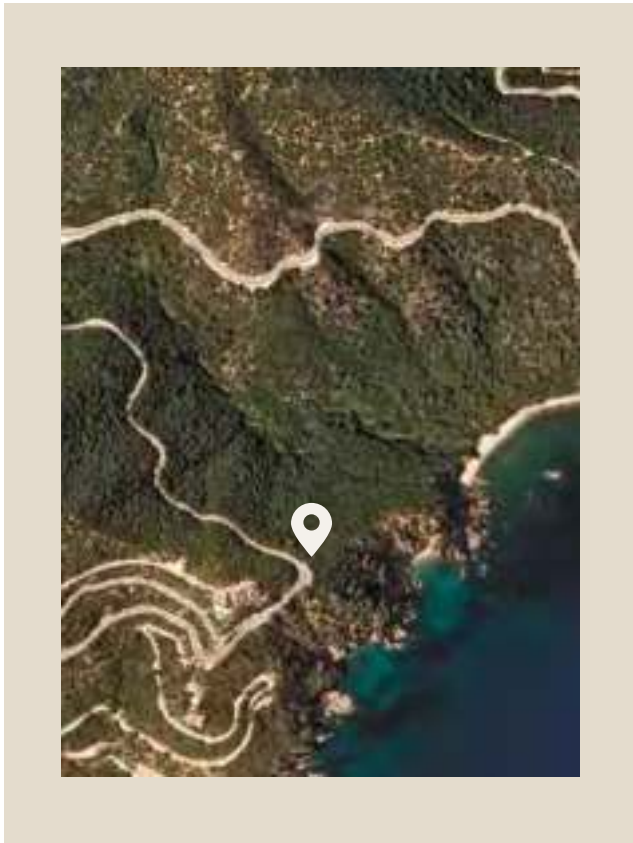

Foto Manel Fàbregas (AMT).

Mirador de FUTADERA

Mirador de VALLPRESONA

Plaça de GRAU RODÉS MORÉ

■ Col·lecció família March (AMT).

*Espai davant del santuari de
Sant Grau de Vallpresona, dalt
del massís de Cadiretes.*

Grau Rodés Moré (Tossa, 4 d'abril de 1836-Mataró, 14 de maig de 1903), va ser un home d'abstracció humil, que va arribar molt alt, i al final dels seus dies va acabar arruïnat i perseguit per la justícia. Era fill de Francisco Rodés Domènech, un jornaler de Sant Boi de Llobregat, i de la tossenca Rosa Moré Puig, filla de mariners. Va ser el petit de cinc germans. De molt jove, va marxar a Barcelona, on va entrar a treballar al servei domèstic d'una important família de la burgesia catalana, on ben segur gràcies a la seva sagacitat i al seu esforç i tenacitat va aprendre a moure's en ambients que no li venien donats pel bressol; i accedir, amb habilitat, astúcia i una mica de sort, al món dels negocis, protagonitzant un clar exemple de l'ascens social que les condicions econòmiques de la Catalunya d'aquell moment van permetre assolir a tanta gent.

De jove, va veure's implicat en un dels assumptes més mediàtics de mitjans s. XIX, el conegut com afer Fontanellas, un cas rocambolesc d'usurpació de personalitat que afectava una de les famílies de major posició social del país. El seu testimoni en el judici fou clau per a la incriminació del pretès germà desaparegut. En aquell temps estava al servei de Josefa Fontanellas, cosina del marquès Llambert

■ Foto Eva Mitjà .

Col·lecció Joan Martín Solà (AMT).

Fontanellas Sala, i en el judici queda clar que Rodés havia arribat a Barcelona el 1850, provinent de Tossa on havia fet d'escolà.

Ben poca cosa sabem de Grau Rodés entre 1865 i 1880, quinze anys durant els quals ben segur va afermar el seu camí en el món dels negocis com a dependent de corredor. El 1872 ja el trobem vinculat als primers negocis del món del ferrocarril. Entre 1879 i 1880 participa en una subscripció de bons del Tresor del Banco de España, i en una altra de bitllets hipotecaris del Tresor de l'illa de Cuba. Així mateix, el 1881 era accionista de la Sociedad Anónima Navegación é Industria.

Convertit en tot un solter d'or, va acabar casant-se per intermediació d'Enric de Vigo Arró, un agent de negocis cerdà amic seu. L'11 d'agost de 1885 Grau Rodés, que llavors tenia 49 anys, es va casar a Er (Cerdanya francesa) amb Antònia de Vigo Arró, de 29 anys. La família política, tot i en declivi econòmic, pertanyia a l'oligarquia pagesa de la Cerdanya amb estrets vincles a l'entramat polític de la comarca i territoris veïns.

Ens consta que Grau Rodés va començar a invertir en l'adquisició de propietats immobles a Tossa el 1880, i també que prestava diners (debitoris) amb garanties hipotecàries. Entre les propietats adquirides destaquen, el març de 1881, dues finques de l'heretat de Sant Grau, comprades a Josep Ferro Mont, per 100.000 pessetes. I pocs dies després, també va comprar al pagès de Llagostera Vicenç Vicens Tibau, per 7.500 pessetes, una peça de terra

en part cultivada i en part boscosa amb una petita casa (la coneguda com a can Tirona) al seu interior, al paratge de Montagut del terme de Llagostera, situada al nord de l'heretat de Sant Grau que havia acabat d'adquirir. I encara, a l'octubre, va expandir més els límits de la propietat de Sant Grau gràcies a l'adquisició de la finca de can Rusques a Josep Tarré de Almar, propietari de Llagostera, per 125.000 pessetes.

Poc després d'haver comprat Sant Grau, s'obre un lustre que és cabdal en la vida de Grau Rodés. En el període 1880-1882 va comprar propietats a Tossa per un valor mínim de 315.400 pessetes, i va signar debitoris per 9.820 pessetes; el que sumat a la inversió feta en la reconstrucció de l'edifici de Sant Grau (amb un cost de 104.058,99 pessetes), i al valor de les deixes en el testament del 13 de maig de 1882 (on a banda dels béns immobles que s'hi relacionen, veiem com la suma de les deixes monetàries superava les 549.500 pessetes), ens permeten entreveure un capital autènticament milionari, el que dona una idea de l'extraordinària liquiditat de Grau Rodés en aquell moment. Desconeixem, però, en quines operacions borsàries hauria estat capaç d'aplegar un capital com aquest.

Coincidint amb la fase àlgida del seu ascens econòmic i social, manifestat clarament amb la solemne inauguració de la reconstrucció de Sant Grau el 13 d'octubre de 1882, Rodés va fer també una incursió política que el va portar a ser diputat pel partit de Santa Coloma de Farners a l'òrgan provincial el 1883, formant part de comissions i organismes. El

■ Aplec de Sant Grau de 1914 (AMT).

primer any com a diputat, es va permetre promoure i finançar un dels premis convocats per l'Associació Literaria de Gerona, dotat amb 500 pessetes, a l'autor de la millor memòria històrica sobre la vila de Tossa i el seu districte. Aquell premi va ser per a l'obra d'Enric Claudi Girbal *Tossa. Noticias sobre la historia, tradiciones y costumbres de esta villa y su término*, publicada l'any següent, amb un capítol de la qual dedicat a Sant Grau, que va ser editat de manera independent aquell mateix 1884, sens dubte per iniciativa de Rodés. El seu mandat fou curt, ja que acabà el 3 de novembre de 1884, tot i que al cap de quatre anys va tornar-hi de manera interina. Ens consta que la tardor de 1889 fou nomenat per integrar una comissió provincial encarregada d'estudiar l'insecte destructor dels suros i exposar els mitjans oportuns per combatre'l amb èxit. La carrera política de Rodés va concloure a finals de 1890.

Rodés, com tants altres adés i ara, va fer de la política i els negocis, un tot de vasos comunicants. Els negocis en les comunicacions i més concretament en el ferrocarril, va ser un dels àmbits on més va destacar, però també va ser el sector que el va enviar a la ruïna. Parlem, més concretament, de l'obra del ferrocarril d'Olot a Girona, en la qual va tenir un paper destacat enmig d'un complex entramat societari, amb la participació de destacats personatges de la política, l'empresa, la indústria i la banca a nivell català, espanyol i europeu fins i tot.

El ferrocarril d'Olot a Girona era una obra de notable envergadura i ambició econòmica. La història d'aquesta línia comença el 6 de desembre de 1881 amb la sol·licitud de concessió. Després de l'adjudi-

cació i successives transmissions, el 28 de desembre de 1885 es reconeix que una de les parts de la companyia concessionària adquirida pel lloretenc Agustí Pujol Conill, havia estat feta en utilitat pròpia i dels senyors Francisco Robert Yarzabal, Ramon Miralles Vilalta i el nostre patrici Grau Rodés, declarant que de la meitat de la concessió cadascun d'ells en tenia una quarta part. Després d'una pròrroga en el termini de construcció, la societat va buscar inversors anglesos, i a finals de 1890 es va constituir la Sociedad Anónima del Ferro-Carril Económico de Olot a Gerona, amb seu a Londres. Grau Rodés hi apareix com a director gerent a Barcelona, i les oficines en aquesta ciutat s'anuncien al Portal de l'Àngel, núm. 12 2n pis, que era el seu domicili en aquell moment. El 1891 és un any de vertigen en els esdeveniments vinculats al ferrocarril d'Olot a Girona. Els propietaris de la concessió, veient que ells sols no podien tirar endavant el projecte, van atorgar poders a Rodés per tal de vendre-la. I així va ser com, el 29 de gener de 1891, Grau Rodés va signar a favor d'Albert Vilanova una escriptura de compra venda de la concessió, de les obres executades, dels materials aplegats i de les subvencions rebudes del ferrocarril d'Olot a Girona per 150.000 pessetes, a pagar trenta dies després de la publicació a la *Gaceta de Madrid* de l'aprovació de la transmissió de la concessió. Es succeïren poders, contractes privats i provisionals, i posteriorment requeriments notariais i un conveni signat a Londres, el 30 de juny de 1891, en el qual es confirmaren les escriptures relatives a la ratificació del contracte de promesa de venda i del contracte d'obres signades l'1 d'abril de 1891. Més tard, Rodés interposà una demanda contra els seus socis, posteriorment retirada.

El 10 de març de 1892 es va signar a Barcelona una escriptura de doble venda de la concessió i obres del ferrocarril d'Olot a Girona atorgada per Ramon Miralles, Pere Bové, Francisco Robert i Grau Rodés, a favor de Ròmul Mascaró, en qualitat de representant de la Compañía del Ferrocarril de Olot a Gerona, una transacció per 150.000 pessetes que els quatre socis venedors no cobrarien fins que es publicués la llei prorrogant la concessió; en una operació que també contemplava la transferència de la concessió mitjançant conveni a la companyia anglesa The Olot and Gerona Railway Company Limited (The Spanish Corporation Limited), que amb una important injecció de capital va desencallar l'obra.

Quinze dies després tingué lloc un altre fet transcendental: el contracte de construcció atorgat per la Compañía del Ferrocarril a favor de Grau Rodés, un document privat signat a Barcelona per Rodés en nom propi, pel Marqués de Santa Marina com a director gerent a Espanya de la Corporación Española (The Spanish Corporation Limited), i per Ròmul Mascaró en representació de la Compañía del Ferrocarril. Del 13 d'octubre de 1892 data l'escriptura pública de contracte atorgada a Londres entre la Corporación Española Limitada de Londres i Grau Rodés. També a Londres el 19 d'octubre de 1892 tingué lloc l'escriptura de contracte atorgat entre Grau Rodés, la Corporación Española Limitada i la Compañía del Ferrocarril de Olot a Gerona Limitada.

Semblava que tot allò estimularia l'obra i s'anunciava la inauguració d'un primer tram abans de finalitzar l'any. Transcorregut un any, a finals de 1893, disposem del primer indicatiu que les coses no anaven prou bé: Un requeriment d'Enrique de Satrústegui Barrié, administrador gerent de la SA Arsenal Civil de Barcelona, a Grau Rodés, en relació a l'impagament de 40.770,66 pessetes, import del segon termini de les obres de subministrament de ponts i material fix de riu, per a la línia de ferrocarril d'Olot a Girona.

Per fer front a la liquiditat, el 1886 Grau Rodés havia començat a signar escriptures de debitori (precedent d'un préstec hipotecari), en les que com a garantia hipotecària posava la finca de Sant Grau i altres propietats. El primer, signat per cinc anys al 6% d'interès anual, a favor de Nicolau Regàs Riera, un fabricant i comerciant del Pont Major de Girona, que li prestà 40.000 pessetes. Tanmateix, transcorria el temps i no feia net, fins al punt que per tancar un debitori es veia obligat a demanar-ne un altre per una quantitat més gran, i a hipotecar més finques, fins arribar a la totalitat del seu patrimoni, i no només una sola vegada, sinó fins i tot rehipotecant allò que ja ho havia estat prèviament. I així un rere l'altre, amb un deute cada cop més important. La perillosa espiral econòmica en la que s'havia instal·lat, va esclatar a finals

Foto Jordi Ferré (ANVT).

de 1893 amb una derivada judicial. En virtut de les actuacions executives promogudes per Jaume Morera en un jutjat de Barcelona, Grau Rodés va rebre un requeriment judicial per pagar un deute contret de 85.000 pessetes. Sabem que un agutzil es va personar al seu domicili del número 12 del Portal de l'Àngel de Barcelona on, ell absent, tan sols va trobar-hi al dependent Àngel Coletes Sarri, el qual manifestà la impossibilitat d'efectuar el pagament per no tenir ni els diners ni les ordres per fer-ho. Tot seguit, el 23 d'octubre de 1893, el jutjat va procedir al primer embargament preventiu de la finca de Sant Grau i altres sis.

Temps després, arribà la desfeta i l'inevitable subhasta dels seus bens per un valor global de 420.015 pessetes, quantitat que figura a l'onzè lloc d'una taula dels principals patrimonis subhastats a les províncies de Barcelona i Girona (el primer gironí) entre 1875 i 1905. Després de diverses dilacions i quedar desert l'encant en diverses ocasions, els seus bens foren adjudicats, el 25 de juny de 1898, al propietari de Santa Coloma de Farners Joan Corominas Muxach. Fou ell qui havia promogut la tercera anotació preventiva d'embargament, per valor de 155.000 pessetes que li havia prestat el 1892, a dos anys al 6% d'interès.

■ Aplec de Sant Grau el 2004 (AMT).

■ Aplec de Sant Grau el 2010. Foto Jordi Ferré (AMT).

El punt de no retorn havia estat el 18 d'octubre de 1895, amb la declaració de fallida de Rodés, feta a instància de Miquel Cat Julià, segurament per un deute contret pel subministrament de travesses de tren. Rodés, lluny de defallir, va presentar batalla judicial i va aconseguir una sentència favorable el 3 de gener de 1896, per la qual quedava sense efecte l'anterior declaració de fallida. Massa tard, tanmateix, perquè el mal en la seva imatge i reputació ja havia estat fet.

Rodés, fent ús del dret que li havia estat reconegut, va decidir denunciar per dol i falsedat a l'hereva de Miquel Cat (la seva vídua) i a la Compañía del Ferrocarril de Olot a Gerona. El 23 de maig de 1899 va formular la demanda sol·licitant-los mancomunadament i solidària la suma de 2.190.654,58 pessetes, en concepte d'indemnització pels danys i perjudicis. La demanda fou admesa el 29 de maig i, de manera paral·lela, el 6 de juliol, es decretà la intervenció judicial de l'empresa que havia sol·licitat, amb el nomenament d'un interventor o administrador judicial, així com la prohibició d'alienació, fins al dictat d'una sentència definitiva. Injecció de moral per a Rodés, que veïé esperança en aquell túnel. Quan l'estiu de 1902 una nova diligència judicial va permetre donar possessió de l'empresa a un nou administrador judicial, els perjudicis irrogats a Rodés s'estimaven en prop de cinc milions de pessetes.

Els advocats de la Compañía van interposar un recurs de reposició contra aquella decisió judicial, i la representació de Rodés va promoure un incident de nul·litat al·legant manca de personalitat, atesa la intervenció a la qual estava sotmesa l'empresa. La sala del civil del Tribunal Suprem, en sentència del 22 de novembre de 1902, va desestimar la demanda de nul·litat, i va considerar que calia continuar el plet amb la representació que ostentava la Compañía.

El 1903, enmig d'aquest foc creuat, la malmesa salut de Rodés es va anar deteriorant fins a portar-lo a la

tomba, sense tenir la satisfacció de veure reconeguts els seus interessos i la seva honradesa. Els seus hereus es personaren en la causa, però la part contrària sol·licità que no fossin tinguts com a part fins a justificar-ne degudament la representació. Durant més d'un any, es succeïren recursos de reposició, d'apel·lació i de cassació que dilataven el procés.

Rodés també va tenir altres fronts oberts. Amb Josep Tintorer, director de la construcció i estudis del ferrocarril d'Olot a Girona, que en ser separat del seu càrrec abans de l'acabament de l'obra, tot i percebre el sou que li pertocava d'aquell any, va demandar-lo en reclamació de la quantitat que creia li corresponia fins a la fi de les obres, o en el seu defecte, el cobrament d'una indemnització. Absolt Rodés per l'Audiència de Barcelona, Tintorer va interposar un recurs de cassació al Tribunal Suprem, que va dictar sentència absolutòria per al nostre vilatà, el 12 d'abril de 1897.

■ Retrat de Grau Rodés. Oli sobre tela. Col·lecció família March.

Foto Eva Mitjà.

Ens consta com el viacrucis legal de Grau Rodés els darrers anys de la seva vida, el va portar fins i tot a pledejar per alguns mobles i objectes personals, que el seu antic dependent Àngel Coletes Sarri s'havia emportat. Almenys en això, va tenir la satisfacció de recuperar uns pocs bens de caràcter personal, entre els quals destaca un quadre que el seu net mostrava orgullós al seu domicili de Teià quan el vam visitar el 2005.

Una altra derivada de la fallida de Grau Rodés, va ser la pugna mantinguda amb Josep Lletget Sardà, gerent de la companyia de la línia, per qui es considerava estafat. La demanda de Rodés contra Lletget, va rebre una rèplica per part d'aquest. A la qüestió econòmica ben aviat s'hi afegí la política. I quan Lletget fou exonerat, va demandar Rodés per haver-lo difamat amb les seves acusacions públiques, i una sentència del 10 de juny de 1901 condemnà Rodés a una pena de tres anys i mig de desterrament a més de 25 km de Barcelona. Va ser llavors, que Rodés s'establí a Mataró, on va viure els darrers dos anys de la seva vida. Allà va morir el 14 de maig de 1903 i va rebre sepultura. Lluny quedava l'anhel de ser sebollit a Sant Grau expressat una vintena d'anys enrere. En aquella fi, ben segur pesaren la pèrdua de la propietat i la precària situació econòmica dels últims dies. Va deixar vídua i dues filles que, juntes, com a hereves i successores seves, van continuar pledejant contra la companyia del ferrocarril d'Olot a Girona, almenys fins el 1908, tot intentant recuperar el que havien perdut, sense que ens hagin pervingut els arguments definitius sobre la qüestió. Amb tot, per memòria oral de la família Rodés, el resultat no fou l'esperat.

Va ser la filla Rosa, qui succeí a la seva mare en tot allò referent al patronat del santuari de Sant Grau, quan aquesta va morir, implicant-s'hi fins mitjans del s. XX. La família Rodés a principis de la dècada dels anys vint es va traslladar a Barcelona. Els seus actuals descendents viuen a Barcelona i Teià.

El 2020 els historiadors David Moré i Mario Zucchite-lo han publicat una monografia sobre la història del santuari de Sant Grau, on –entre molts altres aspectes– recullen àmpliament el perfil biogràfic de Grau Rodés i el detall de la reconstrucció de l'edifici que aquest patrici local va promoure i pagar el 1882.

En record del patrici local que propicià les obres que donaren al Santuari de Sant Grau el seu aspecte actual, esmerçant-hi bona part de la seva fortuna. Inaugurat el 13 d'octubre de 1882, Sant Grau és un referent espiritual i social de Tossa i la comarca.

El nou
NOMENCLÀTOR
DE TOSSA (2021)

AJUNTAMENT DE TOSSA DE MAR
Regidories de Cultura i Festes
Arxiu Municipal de Tossa

Àrea d'Igualtat
Tossa lliure de sexisme